

KAJ SEDAJ?

Kaj sedaj? To je vprašanje, ki se zastavlja prenekateremu komunistu in nečlanu, ki je prizadeto sledil delu tretje seje konference ZKS o socialnem razlikovanju. Bogate misli, dobri predlogi, iskrena mnenja, izrečena s tribune konference, niso odmevala samo po dvorani republiške skupščine, temveč morda še bolj v širši slovenski in jugoslovanski javnosti. Dejstvo, da se je zvrstilo na tribuni 58 govornikov, ne računajoč replik in oddanih napisanih razprav, kaže na to, da je bila tema ubrana na tisto, kar je povsod pričujoče, kar neusmiljeno terjaja razjasnjevanje, zastavlja vprašanja, zahteva odgovore in predvsem — akcijo.

Komunist, 20. XI. 1971

ZGOVORNI PODATKI

Najnovejši podatki o neizvršenih sodnih in akceptnih nalogih kažejo, da je Slovenija kljub težavam najboljši plačnik. Kljub likvidnostnim težavam se namreč v naši republiki sodni in akceptni nalogi redno izvršujejo, medtem ko je na drugi strani priliv sredstev iz istega naslova neprimerne manjši. Slovenija tudi promptno izpolnjuje svoje obveznosti, ki jih ima do nerazvitih območij.

Oglejmo si podatke, ki ta zaključek potrjujejo. Pri vseh SDK in bankah v Jugoslaviji je bilo konec avgusta letos neizvršenih sodnih in akceptnih nalogov za 4 milijarde din. Od tega zneska odpade (po najnovejših podatkih SDK) le 2,6 odst. na našo republiko.

Gospodarski vestnik — 16. XI. 1971

»POZABLJIVI« VODITELJI
PODJETJA

Zaradi gospodarskih prekrškov je moral Lesni kombinat »Pirót« v Pirotu plačati deset tisoč dinarjev kazni. Mimo tega je generalni direktor Sribislav Branković plačal 800 in šef finančne operative tudi 800 dinarjev kazni. Vodje podjetja so namreč »pozabili« obračunati in vplačati davek na promet.

Politika — 17. XI. 1971

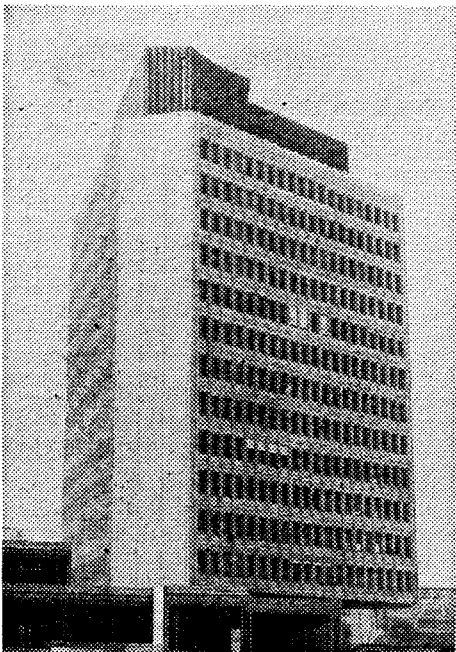
PRI TEM NE BI SMELI STATI
OB STRANI

Na leto naredi v Jugoslaviji samomor več kot 2000 ljudi. Največ samomorilcev je v Sloveniji in Vojvodini. Deset tisoč pa je še takšnih, ki poskušajo samomor, pa jih še pravočasno rešijo.

Če bi se toliko ljudi ubilo pri kakšni nesreči, bi bili vsi na nogah. Iskali bi vzroke za nesrečo, poskrbeli, da se ne bi mogla ponoviti. O samomorih pa razpravljajo le v znanstvenih krogih, vsi drugi stojijo ob strani. Občinske skupščine so na primer razpravljale o boleznih, ki povzročajo znatno manj žrtev, o samomorih pa niso spregovorile niti besede.

Dnevnik — 18. XI. 1971

LJUBLJANSKA BANKA



PRAVI NASLOV
ZA DENARNE ZADEVE

TV-15 GLASILO ZZB NOV IN ZRVS SLOVENIJE

LETO IX. - št. 48-49

25. nov. 1971

»TV-15« izhaja vsak teden — Izdaja ga Zavod Borec v Ljubljani, Beethovnova 10, kot glasilo Zveze združenj borcev NOV Slovenije in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije. — Glavni in odgovorni urednik FRANCE ŠUŠTERŠIČ — Tisk in klišei ČGP »Delo«, Ljubljana, Titova cesta 35 — Letna naročnina 32 dinarjev, za inozemstvo 60 dinarjev — Posamezna številka v kolportaži 80 par — Naročnino pošiljajte na naslov: Uprava »TV-15« Ljubljana, Beethovnova 10, poštni predal 598/XI, ali na tekoči račun 501-8-29 pri SDK Ljubljana — Telefonske številke: glavni in odgovorni urednik 21-901, tajništvo in novinarji 22-313, uprava 22-607 — Rokopisov in fotografij ne vračamo.



POGLED V PRIHODNOST. Posnetek tovariša Tita ob slapu Plive v Jajcu — v tistih zgodovinskih dneh, ko je bilo to bosensko mesto srce nove Jugoslavije in so bili že zarisani jasni obrisi prihodnosti jugoslovanskih narodov v skupni, federativni državi.

PRED SEJO ZVEZNEGA ODBORA ZZB NOV JUGOSLAVIJE

Odkrita beseda

O DOBRIH IN SLABIH STRANEH V NAŠI STVARNOSTI

Na prihodnji seji zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, ki bo v začetku decembra, bodo obravnavali najaktualnejše družbene in politične probleme, ki zanimajo ne samo borce, marveč tudi širšo javnost naše dežele.

Problemi, ki jih bodo obravnavali na tej seji zveznega odbora, zaslužijo spričo svoje aktualnosti, da jih že vnaprej nakažemo. Ne moremo sicer navesti vseh, ker jih je preveč; omenimo naj vsaj najpomembnejše, ki zbujaajo pozornost in zaskrbljenost ne samo udeležencev NOB, temveč tudi drugih državljanov.

Gradivo je sestavljeno na temelju ugotovitve, da si vsi forumi ZZB NOV po VI. kongresu prizadevajo, da se Zveza združenj borcev NOV vse bolj uveljavlja kot družbenopolitična organizacija, kar se odraža v naslednjih aktivnostih:

Organizacije in borci so usmerili svojo dejavnost na temeljna gospodarska in politična vprašanja, kot so krepitev in razvoj enakopravnosti narodov in narodnosti, uresničevanje reforme, splošni ljudski odpor, čuvanje pridobitev revolucije itd.

Močno je prišla do izraza aktivnost ZZB NOV ob proslavah 25-letnice znanega nad fašizmom in 30-letnice naše revolucije. Ob tem pa ne gre prezreti njegovega uveljavljanja na mednarodnem področju ter njene skrbi za socialne in ekonomske zadeve borcev in vojaških vojnih invalidov.

V zvezi z nadaljnjim razvojem in kre-

pitvijo bratstva in enotnosti naših narodov in narodnosti so se udeleženci NOB jasno opredelili do nekaterih najpomembnejših zadev naše družbe. Predvsem gre za narodno enakopravnost, suverenost narodov in narodnosti. Sem sodijo nakopičeni problemi med repub-



likami, ki jih je treba urediti na demokratičnih in samoupravnih temeljih, dalje vloga in pomen 17. seje predsedstva ZKJ v boju proti negativnim pojavom in urejanje nerešenih problemov naše skupnosti, pa tudi razpravljanja o ustavnih dopolnilih naših republik, v katerem borci aktivno sodelujejo.

Družbeno-ekonomski položaj delovnega človeka sloni na samoupravljanju. To pa je tista sila, ki usmerja ekonomska in politična gibanja pri nas. Zato se morajo borci neposredno zavzemati, da bo na prihodnjih volitvah v samoupravne in predstavniške organe med kandidati čimveč neposrednih delavcev iz proizvodnje.

»Za borce NOV pomeni pojem Jugoslovan opredeljenost za socialistično jugoslovansko skupnost kot celoto, ob enakih pravicah in suverenosti vseh narodov in narodnosti«, je bilo naglašeno na seji zveznega odbora ZZB NOV 26. 6. 1970. Zato udeleženci NOB obsojajo vse poskuse sovražnih elementov, ki bi radi razbili bratstvo in enotnost ter skali odnose med jugoslovanskimi narodi. Potem ko so v poročilu navedeni najrazličnejši načini zlonamernih poskusov, je rečeno: »Borci NOV se bodo še nadalje odločno upirali demagogiji, politikantstvu, ekscesom in liderstvu brezrazredne in nacionalistične vsebine.

Glede našega gospodarstva je v poročilu zelo pomembna tale ugotovitev:

Opazamo sicer napredek za uresničenje programa stabilizacije, toda borci NOV se strinjajo z delavskim razredom, da so praktične rešitve premalo učinkovite. To je utemeljeno z navedbo vzrokov.

V ocenjevanju pojava socialnih razlik v naši družbi ne gre prezreti tele ugotovitve:

Borci NOV sprejemajo samo tiste socialne razlike, ki izvirajo iz dela in iz odgovornosti. Vse druge pa odklanjajo, hkrati pa naglašajo, da se socialne razlike ne bi smele povečevati, ker to lahko dovede do ostrih konfliktov.

O korupciji in podkupovanju je rečeno, da borci skrbijo, ker ni celovite ocene tega problema. Javnost je o njej obveščena le kampanjsko. Aktivnost na tem področju se odraža predvsem v preprečevanju drastičnih posledic, ne pa v intenzivnem boju proti vzroku. Zato se ob vsem tem upravičeno sprašujemo: zakaj se ne uporablja zakon o ugotavljanju izvora premoženja?

Potem ko poročilo precej podrobno opisuje aktivnost ZZB NOV pri negovanju naših revolucionarnih tradicij in pri zavzemanju javnih stališč do vseh aktualno-političnih in idejnih vprašanj v tej zvezi, navaja tudi sodelovanje z mladino.

Precej podrobno je nato opisana vloga ZZB NOV pri izvajanju nalog sploš-

Nadaljevanje na 2. strani

**Za 29. november, dan republike,
iskreno čestitamo vsem, ki so se
borili za novo Jugoslavijo in za
dosledno uresničenje
sklepov II. zasedanja AVNOJ**

RO ZZB NOV SLOVENIJE

RO ZRVS SLOVENIJE

ZAVOD BOREC —

UREDNIŠTVO IN UPRAVA »TV 15«

DOGODKI TEDNA

● V Ljubljani je bila tretja seja konference ZK Slovenije. Osrednja točka se je bila razprava o socialnih razlikah kot enim trenutno najbolj perečem vprašanju. Na začetku se je Vlado Janžič podal poročilo o delu CK ZKS med drugo in tretjo sejo konference, zlasti je razčlenil vlogo komunistov pri utrjevanju samoupravljanja, pri razvijanju gospodarskega in družbenega sistema, pri uveljavljanju sprejetih ustavnih sprememb, pri krepitvi idejnopolične in akcijske enotnosti ZKS in pri umiritvi gospodarskih gibanj. Poročilo k osrednji točki konference ZKS o socialnem razlikovanju pa je podal Vinko Hafner in v njem jasno povedal, zakaj je ta problematika delež

● Na povabilo predsednika državne sveta Romunije in generalnega sekretarja RKP Nicolae Ceausescuja, je predsednik SFRJ in ZKJ Josip Broz Tito odpotoval na prijateljski obisk v Romunijo. Predsednika sta se sestala v romunskem obmejnem mestu Timisoari, in sicer tokrat že devetih. Njunjo srečanje, za katero vlada v javnosti veliko zanimanje, sodi v okvir dogovorjene politike rednih sestankov ter izmenjave mnenj o mednarodnih vprašanjih in sodelovanju med državama.

● V Sovjetski zvezi se je mudila delegacija zvezne skupščine, ki jo je vodil predsednik skupščine dr. Marijan Breclj. Delegacija je vrnila obisk vrhovnemu sovjetu, katerega predstavniki so bili lani v Jugoslaviji. Zvezna skupščina želi s takšno redno obliko sodelovanja in izmenjave delegacij utrditi razumevanje in prijateljske stike med državama.



Predsednik ZIS Džemal Bijedić in bivši predsednik ZIS Mitja Ribičič. (NIN je objavil to sliko s komentarjem: ne pogovarjata se o gospodarskem položaju.)

na tolikšne pozornosti. Ne glede na navedene vzroke, ki narekujejo obravnavo teh problemov, pa večina delovnih ljudi v Sloveniji, vključno s komunisti, sodi, da so socialne razlike že dosegle stopnjo, ko začenjajo resno ogrožati socialistični razvoj in slabijo zaupanje ljudi v učinkovitost celotnega družbenega sistema. Predlog stališč in sklepov o socialnem razlikovanju kakor tudi razprava sama bosta podlaga za pripravo podrobnejšega akcijskega programa, kako naj bi sklepe konference uresničili v praksi.

Nadaljevanje s 1. strani

ne ljudske obrambe. Zatem so navedene tudi vse tiste pravice udeležencev NOB, ki še niso uzakonjene in za katerih uveljavitev se mora ZZZB NOV zavzemati tudi v prihodnje.

V poglavju Enotnost ZKJ in njena vloga v družbenopolitičnem življenju naše družbe so še posebej naglašena tale stališča borcev:

Ekonomska reforma se ne uresničuje tako, kot je bilo predvideno. Na političnem področju prihaja do nestabilnosti in izgubljanja kriterijev. ZK nima zgrajenih stališč o mnogih bistvenih vprašanjih ekonomskega in družbenega razvoja. Sklepi VIII. in IX. kongresa ter prve konference ZKJ se ne izvajajo. Vse to je povzročilo, da naše gospodarstvo nima osnovnih, srednjeročnih in dolgoročnih razvojnih načrtov.

Pogosto se dogaja, da zvezni organi ne sprejemajo stališč, marveč samo poslušajo že sprejeta republiška in pokrajinska stališča. Idejnopolična raven članstva in sposobnost organizaciji ZK ne nudita vedno in ob pravem času odgovora na mnoga odprta vprašanja družbenega razvoja. ZK se ne upira dovolj odločno tujim mišljenjem in neodgovornemu obnašanju posameznikov, skupin in družbenih forumov.

Sklepi in odloki posameznih občinskih vodstev in celo govori posameznikov so brez zadostne kritičnosti proglašajo za politiko ZK.

Mnogo članov ZK postavlja svoje osebne interese pred skupne interese.

Iz ZK je izključenih veliko delavcev, medtem ko se v ZK zadržujejo mnogi malomeščanski elementi.

ZZB NOV ugotavlja, da so družbeno politične organizacije pomemben dejavnik našega družbeno političnega razvoja, zato morajo biti sposobne najaktivneje sodelovati v iskanju rešitev in pri reševanju perečih problemov v naši družbi.

V. M.

● Urbanistična zveza Jugoslavije se je obrnila na javnost z odprtim pismom, ki terja, da je treba varstvo človekovega okolja čimbolj uskladiti z vse hitrejšo urbanizacijo. Izpodkopavanje in podiranje te skladnosti ogroža ne samo človeka in okolje, v katerem živi, temveč tudi vso našo zgodovinsko in kulturno dediščino.

● Član izvršnega biroja predsedstva ZKJ Stane Dolanc je razložil, zakaj je predsedstvo ZKJ sejo druge konference ZKJ, ki bi po statutu morala biti oktobra, sklenilo preložiti na začetek prihodnjega leta. Poglavitni razlog je, da bi predloge dokumentov za to zborovanje čim bolj pripravili ter skladišča pred začetkom razčistili in uskladili. Z vsem tem so seznanjeni tudi CK ZK republik in pokrajin.

● Ameriški in izraelski vojaški voditelji so v New Yorku podpisali sporazum o proizvodnji orožja in druge podobne vojaške opreme v Izraelu. Sporazum ne predvideva proizvodnje letal, marveč predvsem radarjev, sistemov za dirigirane izstrelke in protiraketno orožje. Sporazum bo bojda olajšal Izraelu plačevanje orožja, kupljenega v ZDA.

● Iz Egipta prihajajo nekoliko ne navadne grožnje, in sicer, da je Egipt pripravljen žrtvovati 3 milijone ljudi, samo da bi pregnali Izrael z zasedenih arabskih ozemelj. To je izjavil prvi sekretar CK ASU Zajaj na zborovanju v delti Nila. Po njegovih besedah je vojna proti Izraelu neogibna in egiptovsko ljudstvo mora biti pripravljeno nanjo. Sinaj bo baje postal grob izraelskih vojakov.

● Malteški premier Domonic Min-toff, ki je bil več dni na uradnem obisku v Jugoslaviji, je pred odhodom izjavil, da si Malta prizadeva doseči cilje neuvrščene politike. Skupno poročilo pa pravi, da bo v kratkem jugoslovanska delegacija obiskala La Valletto. Malteški premier se je bil sešel z Edvardom Kardeljem, Džemalom Bijedićem in Mirkom Tepavcem. Sprejel pa ga je bil tudi predsednik Tito.

● Avstrijski predsednik Franz Jonas se je mudil na večdnevem uradnem obisku v Rimu, kjer se je srečal z italijanskim predsednikom Saragatom in premierom Colombom. S Saragatom sta se pogovarjala o evropskih problemih, s Colombom pa o mednarodnem položaju in o sodelovanju med državama. Zunanja ministra Kirchschlaeger in Moro pa sta podpisala pogodbo o trgovanju med obema državama. Predsednika Jonasa je sprejel tudi papež Pavel VI.

● Indijski zunanji minister Svaran Sing je izjavil, da je Indija dala Kitajski posebne predloge, s katerimi naj bi izboljšali medsebojne odnose. Omenil je, da je zdaj tudi več možnosti za izmenjavo veleposlanikov.

POLITIČNI RAZGLEDI

51. država ZDA

V teh zadnjih desetih dneh je nekaj pomembnih dogodkov znova vrnilo na naslovne strani svetovnega časopisa neusmiljeno vojno na jugovzhodnem azijskem koncu, ki se je poprej, zaradi svoje »zdolgočasene vsakdanjosti«, zaradi »nespremenjene krutosti« in zaradi »vedno se ponavljajočega teptanja človeških in narodnostnih pravic«, začela izgubljati v obrobni, komaj opaznih vesteh: vsi so vedeli, da vojna je, da je v njej padlo že prek milijon žrtev, da je bilo v njej odvrgenih že več bomb kot v vsej drugi svetovni vojni — toda svetovna javnost se je polagoma, tako se je zdelo, nasitila protestov, demonstracij in zgražanj, ki so slej ko prej ostajali brez haska.

Svetovna javnost se je nekako sprijaznila z dejstvom, da so si Združene države v zadnjih desetih letih na silo in ne oziraje se na vsa medčloveška in meddržavna načela pripojile 51. državo — Indokino, v kateri so se začele obnašati kot v lastni hiši: krvavo so začele dušiti vsak odpor, postavljati svoje »guvernerje«, uvažati »american way of life« (način življenja).

In ravno pri teh »guvernerjih«, ki so si jih izbrale Združene države v Indokini, se je zataknilo. Minuli oktober je bila v Saigonu prava volilna farsa, v kateri se je Južnim Vietnamcem ponujal kot edini kandidat za predsednika Američanom zvesti Van Thieu. Oba druga kandidata, general Ky in general Duong, sta se morala umakniti, ker bi mu lahko nevarno ogrozila zmago. Navzlic hudemu nasprotovanju tako domače kot tuje javnosti je bil Van Thieu »izvoljen«. V sosednji Kambodži je nevtaristični princ Sihanuk po ameriških ocenah preveč kazal simpatije za levo usmeritev dežele, zato so ga nasilno zamenjali s svojim »guvernerjem«, generalom Lon Nolom. Toda že kmalu se je izkazalo, da general vlada samo glavnemu mestu Phnom Penhu, medtem ko je ostala dežela trdno v rokah Sihanuka zvestih sil. In tako so morali Američani poslati v svojo »gubernijo« okrepitev, tako lastno vojsko kot vojsko iz zveste južnovietnamske »gubernije«. Za nekaj časa se je zdelo, da je Lon Nol rešen. A te dni so osvobodilne sile znova začele nevarno zapirati obroč okoli kamboške prestolnice. In takoj so iz Saigona sporočili, da mu bodo poslali na pomoč 13.000 vojakov. Pred dnevi je že vdrla v Kambodžo 5000 saigonskih vojakov s 65 oklepnimi vozili.

V škiprice pa je te dni zašel še tretji ameriški »guverner«, tajski maršal Kitikačorn, ki je bil doslej predsednik vlade, 17. novembra pa je prevzel vso oblast v državi: razpustil je politične stranke, parlament, uvedel izredno stanje in se razglasil za popolnega diktatorja. V več kot polovici tajskih provinc se je razmahnilo gverilsko gibanje pred šestimi leti ustanovljene Fronte za narodno osvoboditev. Zdaj šteje fronta kakih 50.000 dobro izurjenih borcev, ki se borijo tako proti izkoriščanju domačin na pol fevdalnih, na pol kapitalističnih slojev, kot proti ameriški vojaški prisotnosti v deželi. Kitikačorn se je čutil čedalje bolj ogroženega, zlasti še zato, ker se je na mednarodnem prizorišču nevarno uveljavila Ljudska republika Kitajska. In tako je — nedvomno ob priporočilu Združenih držav — izvedel državni udar, da bi imel bolj proste roke pri obračunavanju z naraščajočo opozicijo v deželi.

V 51. državi Združenih držav torej nevarno vre in nič ne kaže, da bi jo Američani prepustili samo sebi, dokler ne bo v njej zajamčeno zasidran »american way of life«.

To je s svojim zadnjim govorom dokazal tudi ameriški predsednik Nixon, ko je napovedal nov umik ameriških vojakov iz Indokine do konca januarja 1972. Zmotno je bilo hipno navdušenje nekaterih komentatorjev, ki so v Nixonovem govoru videli znamenje dobre volje, da naposled nekako konča indokitsko morijo. Sami ameriški časopisi so kmalu zatem opozorili, da je Ni-

xon očitno vrgel svetovni javnosti novo kost in da gre najbrž predvsem za propagandno potezo v njegovi predsedniški kampanji, ki naj bi ga drugo leto spet pripeljala v Belo hišo.

Res je, pred poltretjim letom je bilo v Vietnamu dobrega pol milijona ameriških vojakov in z umikom novih 45.000 vojakov, kot je napovedal Nixon, jih bo konec januarja prihodnje leto »samo« 140.000. Res je tudi, da namerava Nixon to število zmanjšati na preostalih 35.000. Toda — za to zmanjšanje zahteva Nixon prvič, da južnovietnamsko osvobodilno gibanje izpolni določene pogoje (to je nekakšen ultimatum o izpustitvi ameriških ujetnikov ipd.), in drugič, te čete naj bi ostale v Vietnamu »za nedoločeno dobo«, kar lahko pomeni, v nedogled.

Američani bi jih torej lahko, če se jim bo zdelo potrebno, znova okrepi: vsekakor lep dokaz, da so se Američani odločili, da svoje 51. države ne izpuste več iz rok.

Kaj to pomeni? Da bodo ZDA še naprej hladnokrvno kršile vsa tista načela, ki so jih pomagale sestavljati pri ustanavljanju Organizacije združenih narodov. Da bodo še naprej zravnavale z zemljo vasi in mesta v Severnem Vietnamu, neodvisni državi, ki so jo potegnile v vojno, ne da bi ji vojno napovedale. Da bodo še naprej gluhe za pravične zahteve južnovietnamske osvobodilne fronte, ki zastopa interese večine ondnotnega prebivalstva. Da bodo še naprej postavljale in odstavljale svoje »guvernerje«, za katere so edina veljavna ustava ameriški vojaški načrti.

»Vietnamizacijo«, ki so jo Američani tako slovesno napovedali, naj bi torej ohranjale pri življenju ameriške vojaške injekcije. Toda že tako odporno telo se preštevilih injekcij enkrat vendarle naveliča, se jim postavi po robu. Kaj bodo tedaj storile Združene države? Bodo tudi formalno proglasile Indokino za svojo 51. državo? Ali pa bodo vendarle spoznale, da morajo zaradi lastne notranje varnosti priznati drugim pravico, da se sami odločijo?

Upamo lahko samo, da to spoznane ne bo prišlo prekasno.

KOMENTATOR

Zborovanje borcev v Rimu

V dneh 18. do 20. novembra je bilo v Rimu evropsko zborovanje borcev, udeležencev odporiških gibanj in vojnih žrtev. Na tem zborovanju so se zbrali predstavniki 80 različnih organizacij iz 19 evropskih držav. Jugoslovanska delegacija, ki je štela 15 članov, je vodil Marijan Cvetković, predsednik zveznega odbora ZZZB NOV Jugoslavije. V njej so bili predstavniki borcev, vojaških vojnih invalidov, ZRVS in španskih borcev. Iz Slovenije so bili v delegaciji zastopani Janko Rudolf, dr. Aleš Bebler in Rado Pehaček.

Ker je bila ZZZB NOV Jugoslavije med pobudniki za ta sestanek je tudi njen sekretar Branko Golović prebral poročilo sekretariata pripravljalnega odbora.

Evropsko zborovanje borcev je brzojavno pozdravila večina šefov držav, katerih delegacije so bile prisotne na sestanku, med njimi tudi predsednik Tito. Avstrijski predsednik Franz Jonas, ki je bil ravno takrat v Rimu na uradnem obisku, je prišel osebno pozdravit zborovalce. Na zborovanju so obravnavali predvsem beograjski apel, ki ga je pripravljala odbor sestavljen iz lani. Vsebinska tega apela se odraža v prizadevanjih za zagotovitev svetovnega miru, za nedotakljivost meja, za suverenost držav, za mirno urejanje vseh eventualnih zborov in tako dalje. Ta apel so v razpravi še dopolnili in osvojili.

Delegacije iz vseh prisotnih držav je med njihovim bivanjem v Rimu sprejel rimski župan, pa tudi papež Pavel VI. Obiskali so tudi sedež ANMIG (italijanske organizacije vojnih invalidov).

Velika udeležba, vsebinska razprava, sprejeta stališča beograjskega apela in tudi velik odmev zbora štirom po Evropi pomeni, da je zborovanje borcev iz 19 evropskih držav bilo potrebno in da predstavlja močan prispevek k utrjevanju miru na svetu.

SPOROČILO NAROČNIKOM

Zaradi praznika republike, ko tiškarna ne bo obratovala, izide naslednja, tj. 50. številka »TV 15« šele 9. decembra t. l.

UREDNIŠTVO IN UPRAVA
»TV 15«

POVZETEK INTERVJUJA S TOVARIŠEM MARIJANOM CVETKOVIČEM

Kaj je najvažnejše za organizacijo borcev NOV

Iz intervjuja uredništva titograjske »Pobjede« z Marijanom Cvetkovičem, predsednikom zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, posnemamo naslednje misli o dejavnosti borčevske organizacije v mirni dobi.

Tovariš predsednik Cvetković je odgovoril na vprašanje, katerim družbenim vprašanjem bi naj borčevske organizacije dandanes posvetile predvsem pozornost in kako bi to vplivalo na družbeno gibanje:

— Zdaj je najpomembnejše, da borčevske organizacije sodelujejo pri urejanju najpomembnejših splošno družbenih vprašanj, tistih, ki so usodna za vse delovne ljudi. Ta dejavnost hkrati zagotavlja, da bodo urejene tudi zadeve, ki so predvsem v korist borčevskih organizacij samih in njihovega članstva, saj tako ustvarjamo pogoje za politično in socialno ustaljenost. Seveda pa je treba tu upoštevati zlasti vprašanja, ob katerih je na preizkušnji politična zavednost našega članstva, na primer vsa tista, ki so v zvezi z nadaljnjim razvojem naše revolucije in utrjevanjem skupnosti naših narodov na podlagi popolne narodnostne enakopravnosti; dalje so to vprašanja o vplivu delavskega razreda, kmečkih plasti in drugih delovnih ljudi na družbeno gibanje. Članstvo borčevskih organizacij se je že doslej živo ukvarjalo z vsemi temi vprašanji v politični bazi, to je v SZDL, v ZK, v krajevnih skupnostih in v drugih družbenih organizacijah.

ZZB NI STANOVSKA ORGANIZACIJA!

Na vprašanje, kakšno mesto in vlogo bi naj dobivala ZZB NOV v ustavi SFRJ v okviru družbeno-gospodarskih sprememb, ki nastajajo dandanes pri nas, je tovariš predsednik med drugim odgovoril:

— Menim, da je vloga vseh družbenopolitičnih organizacij z ZK vred pre malo poudarjena v vsej naši družbenopolitični ureditvi, če upoštevamo doseženo stopnjo družbenega razvoja. Dejavnost je zdaj bolj forumska kakor pa delovanje, organizirana akcija številnega članstva vseh družbenopolitičnih organizacij. Dejavnost »zgoraj«, forumsko, mora zamenjati široka, množična dejavnost organiziranih zavednih subjektivnih sil naše družbe. V sedanjem trenutku spričo organiziranega rovarjenja sovražnih sil v naših demokratičnih razmerah sama forumska dejavnost prav nič ne zaleže. Zato bi morala borčevska organizacija dobiti večjo veljavo ter vlogo. Mnoge naše oblike dejavnosti so popolnoma zastarele ter neprimerne za sedanje potrebe. Nujno je smotno povezano, usklajeno delovanje vseh družbenopolitičnih organizacij, česar še ni in kar je največja pomanjkljivost. Popolnoma jasno je, da borčevska organizacija nikakor ne more veljati le kot stanovska, marveč je njena naloga, da se bojuje za družbeno, socialno in politično utrjenost vse naše družbe; samo tako lahko zagotovi ustaljenost svojih borčevskih pravic. Naša zveza mora biti mnogo bolj kritična do dela posameznih organov oblasti, ki naj prevzamejo skrb za uveljavljanje vseh tistih pravic, ki so si jih borci pridobili v naši družbi. Izjalovil se je poskus, da bi dosegli ne-

kakšno organizacijsko povezanost v vrhovnem državopolitičnem organizmu, tj. v predsedstvu SFRJ, tako da bi bile zastopane družbenopolitične organizacije. To je morda pravilno, kajti delovne družbenopolitične organizacije mora biti neodvisno od državne oblasti. Vendar pa bi zato morali med drugo stopnjo ustavnih sprememb omogočiti določeno povezanost družbenopolitičnih organizacij, ki bi morale imeti svoje mesto v naši politični ureditvi in ki bi njihova politična dejavnost morala biti usklajena.

O SOCIALNEM VARSTVU BORCEV

Vprašanje: Številna vprašanja o socialnem varstvu borcev so v ospredju zanimanja v borčevskih organizacijah; ali bi jih po vašem mnenju ne bilo mogoče hitreje urejati v skladu z gospodarsko močjo družbe?

— Čedalje pogostejše se sliši v vrstah borčevskih organizacij, da pogosto obravnavanje vprašanj borčevskih pravic,



Marijan Cvetković

boj za njihovo uveljavitev, vzbuja v tisku vtis, kakor da se borčevske pravice nenehno širijo, da venomer nastaja sistem privilegijev. Tisku smo seveda dolžni priznati, da podpira posamezne zahteve za dosego pravic, toda spričo tega bi se morali vsi zavedati, da tu nikakor ne gre za kakšno razširitev pravic. Nastajajo namreč velike težave zaradi hitrega naraščanja cen in življenjskih stroškov med številnimi uživalci borčevskih pravic; vsa dosedanja politika pa si je prizadevala, da bi ohranili razmerje med doseženimi pravicami in življenjskimi stroški ter gibanji osebnih dohodkov zaposlenih ljudi. Razumljivo je, da so bili borci prizadeti, ker je bilo v minulem obdobju to gibanje zelo hitro, saj jih večina ni v delovnem razmer-

merju. Mislim, da bi naši državni organi vendar morali že razumeti, da je nujno potrebno zakone, ki urejajo borčevske pravice, dopolniti s primernimi mehanizmi, tako da bodo avtomatično varovali socialni položaj uživalcev borčevskih pravic v razmerju z gibanjem življenjskih stroškov in osebnih dohodkov. Če bi bilo to urejeno tako, bi se dejavnost borčevskih organizacij omejila le še na tiste neurejene ali nezadovoljivo urejene zadeve borčevskega varstva. Kar pa zadeva gospodarsko moč naše družbe, je vsekakor večja, kakor pa to kaže sedanja raven borčevskih pravic, čeprav se naše gospodarstvo muči z mnogimi težavami, ki so posledica določenih vzrokov neorganiziranega, nenačrtnega gospodarjenja, nepokritih naložb in drugih vzrokov nelikvidnosti. Vendar pa razvojna gibanja kažejo veliko

moč gospodarstva, saj proizvodnja nenehno narašča po veliki stopnji, pa tudi drugi primerjalni podatki — izvoz, turizem, zaposlenost itd. dokazujejo, da naše gospodarstvo prav zaradi svoje moči napreduje kljub težavnemu položaju. Ta napredek bi bil mnogo hitrejši, če bi naša družba bolj učinkovito odpravljala nekatere ovire. Prav to pa je še razlog več, da se borci še bolj, tako posamezniki kot vsa organizacija, odločneje in z večjo vneto pridržijo prizadevanjem vseh subjektivnih sil, da uredimo vsa vprašanja, ki so od njih odvisni socialna ustaljenost, gospodarski napredek in blaginja vse družbe. Poprej, ko je bila naša skupnost revnejša, je bila raven uveljavljanja borčevskih pravic v razmerju na življenjske stroške na ravni osebnih dohodkov zaposlenih občanov ali pa je bila včasih celo višja.

S SEJE KOORDINACIJSKEGA ODBORA ODBOROV PARTIZANSKIH ENOT

Kje in kako naj bi praznovali 30-letnico slovenskih brigad

Seja koordinacijskega odbora odborov partizanskih enot, ki je bila v Ljubljani 15. novembra, po svojem pomenu prerašča vse dosedanje, čeprav so razpravljali samo o dveh vprašanjih: o proslavi tridesetletnice ustanovitve partizanskih brigad prihodnje leto in o knjižnici NOV in POS.

Zakaj gre pri prvi točki? Prihodnje leto bo minilo 30 let, kar so bile ustanovljene prve štiri slovenske partizanske brigade kot jedro slovenske narodnoosvobodilne vojske. Že pred tem je bila ustanovljena kot brigada tudi II. grupa odredov, toda brigadno ime ji je bilo odvzeto.

Seveda koordinacijski odbor ni pristojen, da bi dokončno določil obliko praznovanja in kraj glavne proslave, pa tudi ne datuma. Glede tega bi bilo pred odločitvijo treba poslušati mnenje mnogih ustanov in tudi posameznikov. Koordinacijski odbor lahko samo poda svoje bolj ali manj utemeljeno mnenje. Predvsem pa naj bi glavno vlogo v praznovanju obletnice prihodnje leto prevzela mladina kot nosilka razvoja, veliko večji pomen kot doslej pa naj bi imela tudi Zveza rezervnih vojaških starešin. Vse skupaj pa bi morala biti manifestacija naših priprav na splošni ljudski odpor. To pa zaradi naslonitve sedanjih oblik tega odpora na partizansko tradicijo.

Poslušajmo nekaj predlogov, ki so bili izrečeni na seji koordinacijskega odbora ali že prej, pa so jih na seji samo obravnavali:

Predvsem naj bi iz vseh občin krenile proti kraju največje proslave partizanske brigade, sestavljene iz mladincev, bivših borcev in pripadnikov sedanjih partizanskih enot kot tudi enot operativne vojske, ki nadaljujejo tradicijo posameznih brigad. Partizanske brigade naj bi sestavili v občinah, kjer imajo domicil. Podobno velja tudi za odrede in celo za posamezne bataljone, kot na primer za jurišne bataljone posameznih divizij iz NOV. V partizanskih brigadah oziroma odredih ali bataljonih naj bi sodelovali tudi pripadniki drugih organizacij, kot tabornikov, ljudske tehnike in drugih. Spotoma naj bi ponazarjale razne spopade, organizirale mitinge in sploh »obnavljale« partizansko življenje.

Glede datuma in kraja proslave je

bilo prav tako več predlogov: za 4. julij, 22. julij in celo za prvo polovico septembra. Glede kraja: da bi bila proslava v Ljubljani, v bližnji okolici Ljubljane in na Gorenjskem. Zadnje predvsem zato, ker ni bilo doslej še nobene velike (oziroma osrednje) proslave na Gorenjskem, tam pa je vstaja leta 1941 dosegla vrhunec.

Na seji so obravnavali tudi dejavnost knjižnice NOV in POS. Ker so naši bralci iz raznih člankov razmeroma dobro obveščeni o tej knjižnici, ne bi pomenili že znanih trditve. Zato naj navedemo nekaj podatkov, ki so jih obravnavali na omenjeni seji:

Izšlo je do zdaj vsega skupaj 26 knjig, 16 rokopisov pa je v »surovem stanju«, oziroma le malo pred oddajo v presajo, če so za tisk. Denar za izdajanje priteka iz različnih virov. Nekaj so prispevali odbori enot, nekaj domične občine, precej tudi podjetja. Razen teh še republiški odbor ZZB NOV prek komisije za zgodovino oziroma Sveta za razvijanje tradicij. Partizanska knjiga je doslej prispevala po objavljenih podatkih 126.360 din. Vsega skupaj je bilo do zdaj natisnjenih 55.667 knjig iz te zbirke, ki so vredne 542.528 dinarjev.

Zanimivi so podatki o prispevkih sklada za pospeševanje založništva. Udeleženci seje so spet ugotavljali, da ta sklad knjižnice NOV in POS ne podpira tako, kot bi ta zaslužila, in da ni sorazmerja med temi knjigami in posameznimi drugimi knjigami ali revijami. Podatki: Do zdaj je Sklad prispeval za celotno zbirko 365.000 dinarjev ali približno 12.500 din za eno izdajo. Čeprav so tiskarski stroški narasli za povprečno 45 odstotkov, se vsote iz Sklada niso bistveno povečevale, leta 1971 pa so popolnoma usahnile. Poprečno je Sklad prispeval k vsaki knjigi le 6 dinarjev ali 9 odstotkov. ZZB pa je prispevala 8 dinarjev k knjigi, oziroma 12 odstotkov. Tako da je prispevek družbenih sredstev za vsako knjigo le 21 odstotkov, kar je sorazmerno zelo malo.

Zatorej se udeleženci seje odločno zahtevali, naj bi naša družba temeljito uredila plačevanje stroškov v zvezi z izhajanjem knjig iz Knjižnice NOV in POS, saj cene naraščajo in bomo morali drugače omejiti obseg ali zavreti izdajanje.

MILE PAVLIN

OB TABORNEM OGNJU

Vrnite nam pravice, ki smo jih že imeli!

Tovariš urednik, prosim vas, da objavite tale dopis. Ogorčen sem namreč, ker so nam invalidom okrnili že pridobljene pravice brezplačnega zdravljenja. Kako hudo prizadene ta krivica posameznega invalida, občutim namreč sedaj na lastni koži.

Ze od 2. novembra sem bolan. Odprla se mi je rana, ki mi jo je prizadela bomba v času NOB. Zato so me na mojo lastno željo poslali v bolnišnico. Pregledal me je primarij celjske bolnišnice in ugotovil, da se lahko zdravim doma. Kar zadeva to zdravljenje bi bilo vse v redu, toda zdravil, ki so mi potrebna, ne dobim v lekarni v Rogaški Slatini. In to ovira moje zdravljenje. Čeprav sem že od 2. novembra bolan, sem se lahko začel zdraviti šele 6. novembra, ker sem se moral po prihodu iz bolnišnice zglasti najprej pri svojem zdravniku v Rogaški Slatini, nato pa iti po zdravila v Celje. Zato se je zdravljenje tudi zavleklo. Tudi to bi se prenesel, toda zdravila so zelo draga in k temu moram pristeti še stroške prevoza v oddaljeno Celje, da tam ku-

pim zdravila. Do danes, 15. novembra, to je za 9 dni zdravljenja sem porabil 4500 starih dinarjev in za dvakratni prevoz v Celje še 1920 starih dinarjev, to je skupaj 6420 starih dinarjev.

Ker nam invalidom povzroča tako zdravljenje ran, dobljenih v NOV, zelo velike stroške, menim, da bi morali pristojni republiški forumi poskrbeti, da vojaški vojni invalidi spet dobimo pravico do popolnega brezplačnega zdravljenja, kakršno smo že uživali.

Žrtvovali smo namreč vse, žrtvovali svoje ude in svoje zdravje za svobodo domovine ter za njeno socialistično samoupravno družbo. Zato smo upravičeno ogorčeni, ko nam kratijo pravice, ki smo jih že imeli. Družba je dolžna skrbeti za invalide in njihove pravice izpopolnjevati, ne pa jih jim kratiti!

Vse to so razlogi, da vsestransko podpiramo zahtevo republiškega odbora ZZB NOV Slovenije in njegove predloge, ki zadevajo izpopolnjevanje pravic vojaških vojnih invalidov in vrnitev popolnoma brezplačnega zdravstvenega varstva.

PAVEL JORDAN

Rehabilitacija

Dnevnika Delo in Ljubljanski dnevnik sta 18. novembra letos objavila vest z naslovom »Razveljavljene sodb«. Gre za obvestilo o razveljavitvi sodb nekaterim ljudem, ki so bili v prvih letih po osvoboditvi obsojeni

zaradi domnevnega sodelovanja z okupatorjem v nacističnih taboriščih in zaradi prav takega domnevnega škodljivstva po vojni pri nas. Prav tako je tudi opisana pravna oblika razveljavitve obsodb:

Javno tožilstvo je po temeljiti in daljši preiskavi vložilo zahtevek za obnovo procesa zoper te ljudi pri vrhovnem sodišču Slovenije. To sodišče je privolilo v obnovo in zadevo zaupalo pristojnemu okrožnemu sodišču. To pa je postopek ustavilo. Tako so dejansko bili oproščeni, oziroma je bila sodba brez obnove procesov razveljavljena za naslednje:

Mitja Sark (1919) iz Ljubljane, Alojz Veršnik (1894) iz Črne pri Prevaljah, Franc Zumer (1906) iz Jesenic, Andrej Bohinjc (1912) iz Ljubljane, Vlasto Kopač (1913) iz Ljubljane, Roman Vidmar (1904) iz Šturja pri Ajdovščini, Viljem Brezar (1922) iz Bistrice pri Trzinu, Vekoslav Figar (1910) iz Kočevja, Ivan Ranzinger (1910), Boris Fakin — Igor Torkar (1913) iz Ljubljane ter Ludvik Mrzel (1902) iz Ljubljane.

Načelo pravičnosti zahteva, da ljudi, ki so bili javno obsojeni in ki so o njih pisali takrat vsi časopisi ter poročale radijske postaje, tudi javno opravičimo, čeprav jim opravičilo nikakor ne more povrniti tiste ga, kar so pretrpeli.

Ker gre za ljudi, ki so bili vsi tako ali drugače udeleženci naše osvobodilne vojne in revolucije, je prav, da tudi v našem listu sporočimo vsem bralcem: ti ljudje so naši tovariši, niso bili ničesar krivi in jih je treba obravnavati kot vse druge borce.

DOPISNIKI NAM POROČAJO

DOBROVLJE

PRIŠLI SO MLADI PARTIZANI



Pri spomeniku, na katerem je vklesan napis: »V časten spomin borcem II. grupe odredov, padlim v boju proti okupatorju 7. novembra 1942 na Dobrovljah. Slava jim!«

Štirideset mladih tabornikov pionirskega odreda »Druha grupa odredov« iz Celja in pionirskega odreda »Savinjski partizani« — iz Mozirja, se je sedmega novembra zbralo na partizanskih Dobrovljah pri kmetu Gustelju Remicu, po domače Mežnarjevem. Na Dobrovlje so prišli prav na dan, ko je pred devetindvajsetimi leti po teh rebreh in globočih divjala težka in neenaka borba med borci druge grupe odredov in okupatorsko soldatesko. Precej borcev je bilo mrtvih in ranjenih, nekaj pa tudi ujetih. Le-te so potem skupaj z mrtvimi tovariši odpeljali v Celje in jih razstavili na celjskih ulicah.

S pionirji je bil tudi njihov vodja in dober prijatelj mladih Joža Krebs, ki je zgodovino Dobrovlj doživljal tudi sam.

S pionirji pa ni bil samo Joža, tudi Gauči je partizani v drugi grupi odredov in se je zato odzval vabilu tabornikov ter prišel na že tradicionalni izlet na Dobrovlje. Dva dni so preživljali pionirji na Do-

brovljah in v tem času obiskali več partizanskih obeležij. Pred centralnim spomenikom vsem padlim v dobroveljskih hostah so izvedli krajši program, nekaj besed v počastitev obletnice boja na Dobrovljah pa je povedal nekdanji borec Stane Mavrič. Ob spomeniku so položili vence.

Pionirji so poiskali in si ogledali kraj, kjer sta bila pokopana narodni heroji Dušan Kraiger-Jug in Vera Šlander. Oba sta danes pokopana v grobnici narodnih herojev v Celju.

Skoraj brez besed so ostali pionirji ob skromnem obeležju v temnem gozdu, ko jih je tjakaj pripeljal Mežnarjev ata; ta je eden izmed redkih, ki vedo za Dušanov in Verin nekdanji grob.

Veseli in zadovoljni so se vrnili pionirji-taborniki iz Dobrovlj in si obljubili pred slovesom, da se naslednje leto prav tako najdejo na istem mestu. Nekaj podobnega pa jim je obljubil tudi Joža, stari bračičev.

MILENKO STRASEK

LOGATEC

PROSLAVA DNEVA REPUBLIKE

Družbene organizacije pripravljajo na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Logatec proslavo dneva republike v okviru proslav 30-letnice vstaje. Prireditve bo v soboto.

Spored je zelo bogat. V prvem delu prireditve bo slovesen sprejem članov ZB; najbolj zaslužnim bodo podelili 180 priznanj. (Priznanja je izdelal na podlagi osnutka Jelke Mihelčič Zavod »Borec«). Precej priznanj bodo dobile naše partizanske matere in vdove.

Pripravili so tudi zelo lep spored kulturne prireditve. Sodelovali bodo osnovna šola, pevska zbor iz D. in G. Logatca, godba na pihala in dramska družina. Prireditve bo ponazarjala partizanski miting. Na nji bodo tudi podelili 12 odlikovanj zaslužnim občanom, ki jih je odlikoval predsednik republike. — Po kulturni prireditvi bo tovariško srečanje. Prireditve bo dopoldne, začetek ob desetih, in vabljeni so tudi gostje, ki bodo tedaj potovali skozi Logatec. JR

Gorjanci

AVTOPROMET, GOSTINSTVO IN TURIZEM
NOVO MESTO - STRAŽA

uprava, h. c. (068) 84-520 Straža pri Novem mestu,

avtobusni promet (068) 21-123 in 21-856 Novo mesto
hotel »Metropol« (068) 21-447 Novo mesto
tovorni promet (068) 84-515 Straža pri Novem mestu

s poslovalnicami: Ljubljana, Maribor, Zagreb, Rijeka, Osijek, Beograd in Novi Sad.

Priporočamo usluge za prevoz potnikov in blaga ter gostinske storitve.

Pridružujemo se čestitkam vsem delovnim ljudem in poslovnim partnerjem ob praznovanju dneva republike.

TUDI PRAVI IZBOR POHIŠTVA IN STANOVANJSKE OPREME POGOJUJE VAŠE ZADOVOLJSTVO DOMA!

Če se boste selili v novo stanovanje ali želite stanovanje preurediti in dopolniti

obiščite
specializirano
BLAGOVNICO S STANOVANJSKO OPREMO



nama v Ljubljani

Nudimo vam
primerno, kvalitetno in ceneno

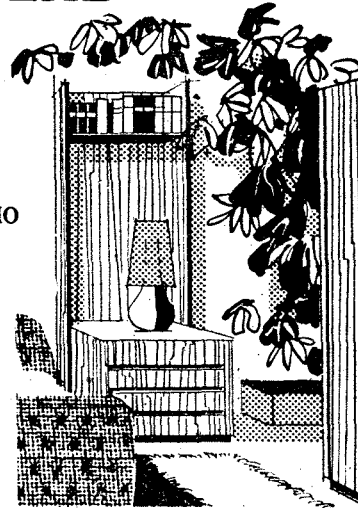
- SOBNO POHIŠTVO — v sestavljenem in klasičnem programu
- DNEVNE SOBE IN SEDEŽNE GARNITURE
- OPREMO ZA KUHINJE, JEDILNICE IN DNEVNE KOTE — v sodobnem in klasičnem stilu
- POPOLN ASORTIMENT OBLAZINJENEGA POHIŠTVA

in vse druge potrebščine, brez katerih stanovanje ni popolno:

- LESTENCE — stilne in moderne
- PREPROGE — od preprostejših do dragocenih
- ŠTEVILNE DESENE ZAVES IN DEKORATIVNEGA BLAGA

skratka,

NUDIMO VAM BOGATO IZBIRO CELOTNE STANOVANJSKE OPREME, POD ENO STREHO, POČENI IN TUDI NA POTROŠNIŠKI KREDIT.



Imeli smo ljudi



Viktorija Vončina

Dne 16. oktobra letos so na pokopališču na Vojskem položili k večnemu počitku komaj 62-letno članico ZB Viktorijo Vončina roj. Gruđen — po domače »Kotlarico«.

Njeno življenje je bilo polno trpljenja. Rodila se je v družini bajtarja — gozdnega delavca, kjer je morala že od zgodnje mladosti trdo delati. Tako je okusila vse tegebe življenja. Leta 1938 se je poročila na kmetijo, kjer se je trdo življenje nadaljevalo. Ko se je na Vojskem začelo razvijati partizansko gibanje, se je tudi njena družina aktivno vključila v to delo. Njihova hiša je bila stalno obiskovana od prvih partizanskih enot. Zaradi odhoda moža v partizane v zimi 1942—43 pa je bila s strani italijanskih fašističnih enot izpostavljena nenehnemu strahovanju. V juniju 1943 so ji italijanski »muklevci« izropali in požgali domačijo. Tako je ostala s tremi majhnimi otroki brez sredstev za preživljanje. Kot je prej ona pomagala partizanom, tako so ji potem le-ti in domačini pomagali, da je dočkala osvoboditev. Po osvoboditvi pa se je njeno trpljenje nadaljevalo, saj je mož kmalu po vstopu v partizane padel neznan na kje. Zato je morala sama skrbeti za družino.

Tudi po vojni se je vključila v delo za skupnost ter vzgojila svoje otroke v zavedne državljane. Z njeno smrtjo je zopet nastala vrzel med partizanskimi materami na Vojskem; njih vrste se vsebolj redčijo.

Antonija Gregorič - Ključarjeva Tona

Umrila je 8. oktobra na Vogrskem pri Gorici. Bila je prava partizanska mamica ki smo jo poznali po

imenu Ključarjeva Tona. — Rodila se je leta 1896. Vsa njena življenjska pot je bila trnova. Ko ji je leta 1936 umrl mož in zapustil štiri otroke, je morala s trdim delom premagovati hudo revščino. Otroke je vzgojila kot zgledna mati. Najstarejšega sina so vpoklicali v italijansko vojsko. Padel je leta 1944, toda ne kot italijanski vojak, marveč kot komandant bataljona v okoliški šoli pri vrhovnem štabu v Drvarju. Junaško se je bojeval proti nemškimi padalskim enotam, ki so se spustili v Drvar. Sin Henrik, kot partizan Gorazd, je tudi ušel iz italijanske vojske. Bil je borec vipavske čete v bataljonu Simona Gregorčiča. — Ključarjevo Tono in hčer Cvetko so oktobra 1942 internirali v Kostanjevico nad Gorico, pozneje pa so ju poslali v taborišče Frasche. Tte kot številne druge sorodnike prvih primorskih partizanov. Dom so oropali. Tako se je moral najmlajši sin Ivan, ki mu je bilo leta 1942 komaj enajst let, zateči k dobrim ljudem. Med boji na goriški fronti je bila Ključarjeva hiša delno razdejana. V takšni je potem živel mati s Cvetko in Ivanom. Vendar je bil to tudi pravi partizanski dom. Cvetka kot skojevka je z materjo požrtvovalno delala na terenu. Ključarjeve Tone se zlasti s hvaležnostjo spominjajo borci 4. bataljona II. brigade VDV kot dobre partizanske mame.



Stanislav Okorn

Rodil se je leta 1923 v Puštalju pri Škofji Loki. — Leta 1943 se je uvrstil med borce Tomaževskega bataljona gorenjskega odreda. Pozneje je bil premeščen v Vojkovo brigado. Napredoval je za vodnika. Proti koncu vojne je bil dodeljen Prešernovi brigadi. Po svoboditvi je bil tov. Okorn vester član delovne skupnosti podjetja Jelovice v Škofji Loki. Posledice težavnega družinskega življenja so ga spravile v prehodni grob.

UTRINKI IN ODMEVI

»PRI PARTIZANIH JE BILO LEPŠE«

Dr. Branko Stangl, dobrodušen, zmeraj veder in neutruđen, je znan zlasti borcem Prešernove brigade in drugih enot kot partizanski zdravnik; dobro ga poznajo tudi graditelji in ustanovitelji partizanske bolnišnice Franje. V lepem spominu je ostal tistim ranjencem in bolnikom, ki jih je usoda zanesla v majhne partizanske bolnišnice na Jelovici nad Bledom ali na Selško dolino. Zdaj pa dr. Branko Stangl uživa ugled kot zdravnik specialist. Se zmeraj pa je tudi neutruđen družbeni delavec v republiških organizacijah in v kranjski občini, zlasti še na Golniku.

Zato nam je v zadoščenje vsem, ki ga poznamo, da je bil deležen tudi javnega priznanja z odlikovanjem z redom za zasluge za narod s srebrnimi žarki in z redom za hrabrost, ko pa je bila nedavno proslava petdesetletnice golniškega zdravilišča, je prejel še eno zelo lepo odlikovanje — red dela z zlatim vencem, za svoje plovito povojno delovanje v zdravniških, socialnih in družbenih organizacijah. Zato sem ga tudi obiskal na njegovem delovnem mestu na Golniku. Prosil sem ga, naj bi odgovoril na nekaj vprašanj:

— Za narodnoosvobodilno gibanje ste delovali že od 1. decembra 1941, 1. marca pa ste odšli k partizanom in postali partizanski zdravnik. Česa se najbolj spominjate iz tistih časov? Kaj vam je najgloblje leglo na srce kot zdravniku, socialnemu delavcu, človeku z oblikovanim humanističnim nazorom?

Odgovoril je: »Ne vem, če bi se bilo mogoče omejiti na kakšne dogodke posebej. Bilo je toliko dogodkov, ki so me pretresli da ne vem, kaj bi naj izluščil iz vsega tega. Hudo je bilo, dokler ni bila urejena sanitarna služba in ni bilo mogoče ranjencem ter bolnikom pomagati. Takšni primeri so bili tako pretresljivi da jih ni mogoče pozabiti.«

— V vsem povojnem času ste znani kot izredno delaven delavec v mnogih organizacijah; sodelujete v strokovnem časopisu, v republiških organih, v komisiji za zdravstvo kranjske občine, v krvodajalski organizaciji in še zlasti na Golniku. Kaj vam nimate prostega časa. Kaj bi bil vaš konjiček, če bi mogli odložiti vsa ta bremena?

»Potoval bi. Rad bi spoznal razne zdravstvene, socialne, zgodovinske značilnosti po svetu. Zdaj res ne utegnem. Rad bi pa imel tudi svoj vrt, kjer bi gojil povrtnino in gibal na prostem. To bi bilo že gojiti.«

— Dandanes precej govorimo o socialni diferenciaciji, nekdanje tovarštvo je skorajda izginilo. Človekoljubnost usiha. Kaj menite o tem?

»Res je in zelo žalostno. Jaz sem se se čutil srečnejšega med partizanstvom. Vsi smo bili nekako enotnejši, vsi pripravljeni pomagati in nikoli se nisi čutil osamljenega. Zdaj je pa vse drugače. Ničesar ne pogrešamo, življenjska raven je visoka, a vsak skrbi le zase in ne pozna nikogar drugega niti v težavah, ne na cesti, pri srečanjih... Zdi se mi, da je ta razvoj v naši družbi dosegel vrhunec. Težko je reči, ali je to svetovni pojav in do kam bi se smel razrasti v naši družbeni ureditvi. Vem le to, da smo v času partizanstva veliko lažje prenašali največje težave in gorje, pač, ker smo se čutili enotne, ker smo čutili z množico. Zdaj tega ni več.«

— Kaj dandanes najbolj občutite kot družbeni delavec?

»Mnogo je primerov, ko opažam pomanjkanje solidarnosti, človekoljubja in tovarštva med ljudmi. V zadnjem času pa me je najbolj zabolelo, da smo morali v naši zdravstveni komisiji kranjske občine upokojiti mnoge borce, ki bi še lahko delali. Podjetja se zanimajo le, kdaj bo borec izpolnil pogoje, da bi ga brž upokojili, namesto da bi ga premestili na ustrezno delovno mesto ali da bi skrbeli za njegovo usposabljanje. Tako so upokojeni mnogi še za delo sposobni borci; če nimajo doma vsaj vrta ali kakšnega svojega konjička, se izgubljajo, tavajo in se skušajo tolažiti v kakšnem gostišču. S takšnimi ljudmi imamo polno težav. To me zadnje čase zelo skrbi.«

Pogovorila sva se še malo o dr. Stanglovi ožji domovini, rojstnem kraju pri Velikovcu na Koroškem, in o njegovih sorodnikih, ki živijo onkraj Karavank.

K. MAKUC

TAKI PAPIRJI NE SODIJO V OGENJ

Uredništvo Kamniškega občana si je letos močno prizadevalo, da bi ob 30-letnici vstaje objavilo življenjepis prvih dveh padlih slovenskih partizanov. Toda žal dlje od želje niso prišli. Danes skoraj težko verjamemo, da Slovenci sploh nimamo življenjepisov prvih dveh padlih borcev; še več, nimamo niti njihovih fotografij.

Znamo je, da je vojno revolucionarni komite za kamniško okrožje organiziral vstajo na nedeljo zvečer, 27. julija 1941. leta. Po natančno izdelanem načrtu so uporniki, razdeljeni v več sabotažnih skupin, odšli v akcije. Kako dobro je bila vstaja organizirana, pove podatek, da so samo uporniki v dolini Črne (pri Kamniku), ki jih je vodil Roman Potočnik, pripravili 50 kg razstreliva in nekaj vžigalnikov.

Skupina kamniških skojevcev, ki bi se bila morala zbrati na zbornem mestu pri Petkovem skladišču razstreliva v bližini mostu čez Bistrico na Perovem v Kamniku, je zaradi izdajstva Franca Beča padla v zasedo. Skupino so obkolili in pri preboju sta padla Dominik Mlakar in Anton Miklavčič.

Dominik Mlakar je bil delavec v Titanu, doma iz Kamnika. Pravi, da nima več živih sorodnikov. Tudi Anton Miklavčič je bil menda delavec v Titanu. Njegova družina je stanovala na Ižanski cesti v Ljubljani, njegova sestra pa dela v pisarni v nekem ljubljanskem podjetju. Kje, tega ne vemo, zato jo ne moremo vprašati, če ima bratovo sliko.

Vsega tega ne bi pisal, če se v tem ne bi zrealiziral neverjetno čuden odnos do naše nedavne zgodovine in padlih borcev ter aktivistov. V kamniški občini bo drugo leto zbor aktivistov z Gorenjske. Ob tej priložnosti nameravajo odkriti spomenik osim borcem, ki so jih Nemci ujeli in obesili sredi Kamnika. Toda niti za enega od teh borcev nimajo napisanega življenjepisa.

V Gorenjskem muzeju v Kranju imajo življenjepise skoraj vseh padlih borcev iz vseh gorenjskih občin. Pa tudi slike imajo. Le iz kamniške občine ni niti enega življenjepisa in to ne v Kranju ne v Kamniku.

Letošnji jesen sem večkrat lazil po vaseh v Selški dolini, ker zbiram podatke o smrti gospodarske komisije pri Lenartu. Od devetih aktivistov, ki so tam padli, sta tudi dva Mariborčana, mož in žena. Pisala sta se Lednik, v partizanih sta bila samo deset

ur, kaj več pa nihče ne ve. Toda občinski odbor ZZB NOV v Škofji Loki ima lepo urejene albume, razporejene po vaseh, v katerih so življenjepisi in fotografije padlih borcev iz občine. Res je, da so pri teh življenjepisih tudi nekatere netočnosti, toda njihov trud ni bil zaman.

Izredno dobro urejeno kartoteko s fotografijami padlih borcev in v internacijah umrlih aktivistov imajo v jeseniškem muzeju. Franc Konobelj—Slovenko, Stane Tušar in Jože Rozman še danes vneta zbirajo in zapišejo vsak podatek, ki je zanimiv za njihov muzej.

Najboljše in najbolj natančne življenjepise padlih in umrlih aktivistov pa ima krajevna organizacija Zveze borcev v Mojstrani. Te je po vojni pisal profesor Janez Svobljak, ki je v to vložil veliko truda. V njegovih življenjepisih najdemo zapisano celo to, kakšno pesmico je ta ali oni padli borec najrajši pel, iz kakšne družine je bil, kakšna je bila pred vojno njegova politična opredelitev, družinsko stanje ipd.

Kako se včasih malomarno vedemo do nedavne zgodovine, pove naslednje:

Letos sem bil večkrat v okolici Sodražice v ribniški občini. Pot me je zanesla tudi k znani aktivistki Pavli Divjak. Med drugim je izjavila tudi tole:

»Med vojno sem na področju Sodražice vodila organizacijo AFŽ. Iz tistih dni sem imela doma veliko poročil in spisikov. Imela sem zapisano kaj in koliko je ta ali oni vaščan prispeval za našo vojsko. Pred tremi leti sem vse te akte sežgala.

Moj mož je padel v partizanih že 1943. leta. Ko je moj sin nekaj stikal na podstrešju, je pod podom dobil skrito očetovo pištolo in še kup partizanskih časopisov. Razen pištole smo vse uničili.«

Zgoreli so akti, spiski, stari časopisi, poročila in del naše zgodovine. Dobri smo, če nas zaradi tega ne peče vest!

JOŽE VIDIC

NAD TAKIMI STAVKI SE ZJEZIM

Zdi se mi, da je treba napisati nekaj besed v zvezi s pisanjem zgodovinskih dogodkov iz NOB. K temu me spodbuja primer, ki sem ga pred kratkim zasledil v Primorskih novicah — goriška izdaja z dne 22. X. 1971 št. 43. Mlad in prizadeven časnikar Bogdan Božič je obiskal znan partizanski kraj Vojsko nad Idrijo. Zbral je nekaj podatkov in napisal reportažo o današnjem stanju in življenju na Vojskem. Med drugim je v reportaži napisal o tiskarni Slovenija naslednje:

»Mogočen spomenik iz NOB je tiskarna Slovenija kraj potoka pred vhomom v jamo v Studencu v gozdnatem pobočju vojskarske planote nad dolino Kanomljice. Tu so od junija 1944 do konca vojne tiskali Partizanski dnevnik.«

Uredništvu sem poslal popravek, ki je bil objavljen v Primorskih novicah — goriška izdaja dne 5. novembra 1971 na četrti strani v rubriki Pisma uredništvu. Tov. Božič je v pripisu omenil, da je podatek dobil v Krajevem leksikonu Slovenije.

In prav dejstvo, da je mladi časnikar iskal in dobil vir — zgodovinsko netočen! — v Krajevem leksikonu, je pobuda za to pisanje. Naj omenim, da je poleg treh urednikov Romana Savnika, Franceta Planine in Zivka Sijerčja — omenjenih še 35 sodelavcev, ki so zbirali podatke v 18 občinah. Med zbiratelji podatkov so bili učitelji, učiteljice, profesorji, ravnatelji osnovnih šol in gimnazij ter še ravnatelji muzejev. Tako mlademu časnikarju Božiču ne smemo šteti v zlo, če je zapisal omenjena dva stavka.

Uporabil je skoraj najnovejši vir ter se zanesel, da je zgodovinsko točen in resničen.

Enemu izmed zbiralcev podatkov za idrijsko občino, ravnatelju Mestnega muzeja Srečka Logarju verjetno takrat ni bilo znano naslednje: v jubilejni številki Primorskega dnevnika, ki je izšla ob 20-letnici izhajanja v Trstu na 40 straneh — DNE 16. MAJA 1965, TOREJ TRI LETA PRED IZIDOM KRAJEVNEGA LEKSIKONA SLOVENIJE, je bil objavljen članek, kjer tiskar Baltezar Gorup—Bolte pripoveduje med drugim:

»Prvih 13. števil Partizanskega dnevnika — od 5. do vključno 17. septembra 1944 — na dveh straneh smo pripravili in natisnili v tiskarni 'Julij 63' v Govcu pri Gorenji Trebuši.

Naj dodam, da je dne 18. septembra 1944 izšla prva tiskana številka Partizanskega dnevnika v povečanem obsegu in na boljšem papirju v tiskarni Sloveniji.«

To je pričevanje »iz prve roke«. Tovariš Baltezar—Bolte je kot ročni stavec pomagal staviti »formo« za prve številke Partizanskega dnevnika. Na njegovo izrecno željo sem ga pred izidom jubilejne številke Primorskega dnevnika obiskal v Zusterne pri Kopru. Zelen je, da bi ta datum prišel v zgodovino partizanskega tiska med NOB na Primorskem kot res pravi datum. Verjetno hranijo v muzejih še kakšen izvod Partizanskega dnevnika z dne 18. septembra 1944, ki ima na zadnji strani spodaj natisnjeno: Tiskala tiskarna Slovenija. Tovariš Baltezar Gorup—Bolte živi danes v Zusterne in rad obuja spomine na delovanje med NOB.

Naj omenim še eno napako — da ne zapišem ostreje besede — ki je v Krajevem leksikonu Slovenije na strani 80. Tu gre za podatke iz vasi Šebrelje. Med drugim je tudi tale stavek:

»Ker so partizani z obvladujoče planote stalno napadali prevoze okupatorjev po cesti ob Idriji, so Nemci 9. in 10. 6. 1944 vas požgali.«

Vsakokrat kadar preberem ta stavek se prav po partizansko razjezim.

Zakaj?

Prav te besede so Nemci, belogardisti in njihovi pomagači razširili po storjenem zločinu po vaseh na Cerkljanskem in Idrijskem, kjer so v omenjenih dveh dneh požgali še pet drugih vasi. Takrat in še kasneje so s tem stavkom dosegli svoj namen, ki je bil — prikazati partizane in aktiviste kot glavne krivce požigov vasi. Preprosti in politično nerazgledani prebivalci so nasedali takim govoricam in so potem partizane in aktiviste gledali kot povzročitelje nesreče. Osebo sem doživel tole: Neka znanica mi je kmalu po požigu vasi vrgla v obraz: »Lepo svobodo nam pripravljate.«

Le težko je danes razumeti, kako da po 24 letih najde v tako pomembni publikaciji mesto stavek, ki je prišel iz ust sovražnikov!

A. PAGON—OGAREV

Ljubljana transport

turistični biro
Ravne na Koroškem,
Koroška 5

z gostinskimi obrati:

Hotel »Rimski vrelec« Kotlje
gostinska enota, gostišče »Pod
Uršljak«, Trg Svobode 8.

priporoča obisk gostinskih obratov. Ob dobri kapljici in prigrizku vam ne bo žal.

PRAVNA POSVETOVALNICA

O PRAVICI DO DRUŽINSKE POKOJNINE PO UMRLEM MOŽU

I. B. Ljubljana

Vprašanje: Od leta 1944 vaš mož ni bil zaposlen, ker je bil bolehen. Letos februarja pa je dopolnil 65 let starosti. Od leta 1949 do 1964 je imel nekaj nad 15 let pokojninske dobe. Tako naj bi z dopolnitvijo dobil 65. leta starostno pokojnino. Toda preden je bila rešena njegova prošnja za pokojnino, je umrl. Ali imate vi kot njegova vdova kakršnokoli možnost dobiti po njem starostno pokojnino? Stari ste 59 let in nimate svoje pokojnine, preživljate se s tem, da čuvate otroke.

Odgovor: Moški, ki so dopolnili 65 let starosti (ženske 60 let) imajo pravico do starostne pokojnine, četudi po letu 1965, ko je stopil v veljavo sedanji pokojninski zakon, niso bili zaposleni. Predpogoj je, da imajo najmanj 30 let pokojninske dobe (ženske 25 let) ki so jo dopolnili kdajkoli; ali da imajo najmanj 25 let oz. 20 let (ženske), pri čemer se v to dobo vštevajo samo obdobja zavarovalne dobe, od obdobja posebne dobe pa udeležba v NOV, v boju

v drugih deželah, udeležba v vojnah itd.; ali pa da imajo najmanj 20 let pokojninske dobe, od tega dejanske delovne dobe najmanj 5 let v letih 1955—1965; ali da imajo najmanj 15 let pokojninske dobe, od tega dejanske delovne dobe najmanj 40 mesecev v letih 1960—1965. Če je torej vaš mož dopolnil 65 let, bi dobil pravico do starostne pokojnine, če je imel najmanj 15 let pokojninske dobe in od tega najmanj 40 mesecev dejanske delovne dobe v letih 1960—1965. Ker je umrl, preden mu je bila priznana starostna pokojnina, lahko dobite vi družinsko pokojnino po njem, kajti pokojninski zakon določa, da lahko v takem primeru, ko je zavarovanec izpolnjeval zgoraj navedene pogoje za starostno pokojnino, njegovi družinski člani lahko dobe družinsko pokojnino po njegovi smrti.

Za borce NOV in po njihovi smrti za njihove družinske člane pa veljajo posebne določbe. Zakon o pokojninskem zavarovanju določa, da družinski člani umrlih borcev v NOV pred 9. 9. 1943 dobijo pravico do družinske pokojnine, če je njih družinski član, nekdanji borec, kadarkoli izpolnil pogoje, ki jih za pridobitev pokojnine za borca določa čl. 70 pokojninskega zakona. Ta člen pa, kot je znano, za borčevsko pokojnino postavlja tele pogoje: 55 let starosti in najmanj 20 let pokojninske dobe ali pa: 35 let pokojninske dobe ne glede na starost. Če je torej borec NOV kdajkoli izpolnil

eden ali drugi pogoj za borčevsko pokojnino, lahko njihovi družinski člani po smrti borca uveljavljajo družinsko pokojnino. Seveda je razumljivo, da morajo družinski člani (vdova, otroci) izpolnjevati pogoje, ki se zahtevajo zanje (starost, nesposobnost za delo).

RADA BI SE ZNOVA POROČILA, A JO SKRBIJO OTROCI...

A. T. Ljubljana

Vprašanje: Že več let ste vdova, imate pa tri otroke, ki še niso pri kruhu in se šolajo oz. so v uku. Posedujete enodružinsko hišico, ki ste jo podedovali po možu, deloma pa ste vi bili že prej njena lastnica. Zdaj se nameravate ponovno poročiti s človekom, ki ima iz svojega prvega zakona dva otroke. Malo vas skrbi prihodnost, predvsem pa vaši otroci iz prvega zakona. Zato bi radi pred sklenitvijo nove zakonske zveze napravili oporoko, s katero bi vse premoženje po vaši smrti dobili otroci iz prvega zakona. Ali bo to držalo in vaš drugi mož ter njegovi otroci ne bodo dediči po prvi?

Odgovor: Prav je, da mislite na prihodnost svojih otrok. Toda otrokom lahko že zdaj hišo podarite, s čimer se izognete vsem bodočim sporom. Po vaši smrti pa bi kot

dediči prišli v poštev vaši otroci in vaš mož, ne pa njegovi otroci. Če boste ostali lastnica hiše vi in če boste napravili oporoko, bodo dediči sicer otroci, toda mož bo lahko kljub oporoki vseeno uveljavljal svoj nujni delež.

KAKO DOLG JE ODPOVEDNI ROK?

A. Č. Celje

Vprašanje: Zaposleni ste v večjem podjetju, odkoder nameravate proč v boljšo službo. Delovno razmerje nameravate odpovedati. Kako dolg je odpovedni rok? Ali ga je mogoče skrajšati? Novo službo bi namreč radi nastopili čimprej.

Odgovor: Po našem delovnem pravu ne poznamo več odpovedi, temveč le prenehanje delovnega razmerja po volji delavca ali proti njegovi volji ali pa sporazumno prenehanje delovnega razmerja. Ker hočete delovno razmerje prekiniti po svoji želji, morate to sporočiti vodstvu podjetja. Obenem pa se morate držati roka, ki mora preteči, da boste službe razrešeni. Ta izstopni rok je določen v statutu podjetja, navadno glede na leta zaposlitve in glede na značaj oz. odgovornost dela, ki ga delavec opravlja. Ta rok znaša najmanj en mesec največ pa šest mesecev. Sporazumno pa vas vodstvo podjetja lahko razreši takoj in ni treba čakati, da poteče izstopni rok.

IZ NAŠE REVOLUCIONARNE PRETEKLOSTI

DR. AVGUST REISMAN:

Slovenski izgnanci v Šumadiji

V zeleni Šumadiji, prepojeni s krvjo in pepelom požganih kmečkih hiš, kjer si je srbski narod v prejšnjem stoletju izvojeval svobodo v boju proti stoletnim zavojevalcem, Turkom, smo se torej znašli slovenski izgnanci. Vsaka služba bi bila povezana bolj ali manj z okupatorjem, zato večini ni kazalo drugega, kakor da so se posvetili kmetijskim poklicem. Kmetije so zahtevali za zemljo, ki so jo Slovenci najeli za obdelovanje, da jim plačajo z delom. Bilo je pred jesenjo. Hoteli smo posejati njive tudi z repo, peso in korenjem, da bi pridelali krmo za prašiče. Domačini so se nam smejali, češ, iz tega pa ne bo nič! In res je močno sonce vse požgalo. Sicer pa so cenili naše vrtnarjenje. Celotno beograjski oblastniki so mnogo pričakovali od tega, da bodo Slovenci pokazali domačinom, kako je treba napredno kmetovati.

Vislice

Takoj so me seznanili s sosedom Brankom Kneževićem, s starim socialistom. Opisal mi je razmere v Šumadiji in mi povedal, da se v okraju že razvija odporniško gibanje. Pokazal mi je vislice, ki so jih Nemci pustili ob cesti v mesto, kjer so ob zasedbi obesili kmeta; pri njem so našli orožje. Vislice so morale ostati kot strašilo. Stale so tam, dokler ni bil Gornji Milanovac prvič osvobojen.

V znamenju teh vislic smo torej nastopili štiriletno življenje izgnancev sredi Šumadije in nenehnih bojov proti okupatorju ter strahot, saj je tu, v bližnjem Kragujevcu in Kraljevem okupator požgal, množično pobijal prebivalstvo, streljal talce, mladino... Na okraju so nas registrirali in nam izdali dvojezične legitimacije (nemško-srbske). Po ponovni zasedbi osvoboditve ozemlja sredi decembra 1941 so nam te legitimacije vnovič potrdili. Že čez nekaj dni pa so izdali nove, prav tako dvojezične legitimacije za izbeglice.

Oblasti so se pogosto menjavale. Od vsega začetka je vladala v tem mestu ženska in starčkov čudna tišina — soločna prestrašenost in sovraštvo. Ob petkih so prihajali ljudje v mesto na trg in v »kafane«. Čeprav niso imeli opravka na trgu. »Kaj je novega?« so stikali glave. Svoje mnenje pa so zadržali zase, kakor so jih naučile dolgoletne izkušnje.

Razkopi

Po dveh tednih smo si našli stanovanje blizu gimnazije. Ozka kuhinja je imela vhod z dvorišča. To nas je pozneje rešilo pred aretacijo, ker na ulico ni bilo izhoda.

Po hribih je začelo pokati. Promet na železnici mimo Milanovca se je ustavil. — V stanovanju z dvema sobama sta se stisnili dve družini. Za najemnino so zahtevali 40 din na mesec. Kako živeti? S svakom sva se odločila za pot v Beograd, da vidiva, kako in kaj. Vlak ni vozil. Mostovi so bili razdejani. Peljala sva se na vozu s konji. Šele od Čačka sva mogla potovati z vlakom. V Kraljevem sva počivala pri slovenskem rojaku in potem nadaljevala potovanje v Lapovo. Spet ni bilo zveze naprej. Tako sva končno šele tretji dan prispela v Beograd. Tam sva se srečala s številnimi izgnanci, ki so se naselili s podeželja in živitarili, kakor je kdo mogel. Železničarjem in drugim javnim uradnikom so dali delo, stanovanje pa so si morali poiskati sami. Plače kaj kmalu niso dohajale cen. V Beogradu torej ni bilo kruha za nas.

Vračanje iz Beograda je bilo prav vrtolomno. Na socialnem skrbstvu sva dobila celo prosti vozovnici, toda že v Kragujevcu so naju izvagonirali. V Kragujevcu sem našel Franja Bureša, bivšega vodjo mariborskega češkega kluba. Delal je pri nekem urarju. Pridružila sva se skupini ljudi, da je še naju odpeljal kmečki voznik na vozu brez vzmeti do Milanovca. Potniki so se mnogo pogovarjali o partizanskih spopadih s četniki.

Stiska

Težave so se množile. Draginja je čedalje bolj naraščala. Redna trgovina je zamrla. Razvilo pa se je trgovanje s kmeti. Imeli smo še nekaj perila, ki ga nismo nosili na sebi. Tako smo prodajali srajce drugo za drugo, dokler je kdo še kaj imel. Blizala se je zima, pa daj srajce za drva. Nekateri naši podjetni ljudje so začeli kupčevati na svojo pest. V Beogradu so nakupili kakšne drobnjarije, potem pa postavili prodajno mizico, da so zaslužili po nekaj dinarjev. Po požigu Milanovca, ko so pogorele vse prodajalne, so si tako pomagali domačini kakor izgnanci. Nihče jih ni oviral, čeprav niso plačevali nobenih dajatev.

»Kolonije Slovencev«

Izselitve Slovencev ni nihče pričakoval. Celotno »vlada« generala Nedića je menda zvedela za izselitve šele junija 1941, ko ji je to napovedal okupator na sestanku v Zagrebu (6. junija). Tako so bili izgnanci po prihodu v Srbijo prepuščeni sami sebi ali kmetom, ki so jim občinski uradi naročili, naj vzamejo Slovence pod streho. Nekateri izgnanci so se znašli v kmečkih domovih

in so tam preživeli vso vojno. V milanovškem okraju je n.p.r. živel vsa vojna leta pravnik Alfred Hvala z družino. Preživljal se je — s sodarstvom...

Iznanci so čutili živo potrebo po organizaciji. Res je v vsakem okraju, kjer so izgnanci živeli, nastala notranja zveza z imenom »kolonija slovenskih izseljencev«. Srbi so nas na splošno imenovali »izbeglice« (begunci). Kolonije so imele predsednika s svetovalci ali odborniki. Tudi oblast je priznavala ali celo priklicala v življenje te »kolonije« kot zastopnike izgnancev. Včasih so se na nas obrnili celo srbski izseljenci, ki so pribežali kdo ve od kod, da smo jim pomagali s kakšnimi prošnjami ali kako drugače. Kolonije so delovale brez pravil in registracij kratkoma kot dobrodelne ustanove. Naš Rdeči križ v Beogradu je navezal stike z njimi, tako da je vzdrževal zveze s kurirji — pošiljal pošto in jo prevzemal ter pošiljke odpošiljal naprej. Prihajali so tudi paketi. Poizvedovali so, kje so izgnanci, ker so ljudje pogosto menjali bivališča. Tako je iz kolonije nastal kar nekakšen urad ali pa so kolonije bile središča po okrajih, kjer so se shajali rojaki, včasih tudi iz drugih krajev od daleč. Tedaj so ljudje hodili peš n.p.r. od Lačkovca do Milanovca, prenočevali tu in se vračali spet peš do Užica.

Po vsej Šumadiji so trajali boji vsa štiri leta. Ko je kje postalo »prevroček«, so naši ljudje pograbili svojo revščino in se preselili kam drugam. Zatekali so se v kolonije ali z drugo besedo v kuhinjo zastopnika kolonije; pomagati je bilo treba hitro, da si je človek opomogel in da so mu naši prenočišče.

V Valjevem je neutrudni »konzumar« in združni organizator, publicist Cvetko Kristan ustanovil celo zadrugo. Tja smo se tuji mi vozili po olje, ki ga nismo mogli dobiti nikjer drugje.

V Gornjem Milanovcu smo si najprej izbrali za predsednika kolonije dr. Ivana Jančiča, bivšega državnega pravdnika v Mariboru. Milanovac je poznal iz prejšnjega obdobja svoje službe. Kmalu po mojem prihodu v Milanovac se je preselil v Beograd. Pred odhodom mi je kratkoma prinesel vse spise s seznamom izgnancev, češ, prevzemite, treba je raznih pisarji! Tako sem prevzel arhiv. Sklinal sem ljudi, da smo se pogovorili, kako bomo upravljali revščino. Nisem slutil, kakšne skrbi sem si nakopal. Izmed 250 prispelih izgnancev jih je bilo tam še okrog 150, večinoma Celjanov in Korošcev iz slovenograške okolice.

To je bila mešana družina a izenačena po revščini, n.p.r. družina Kač, ki je imela veliko posestvo v Šmartnem pod Pohorjem — samo gozdov je bilo 200 ha; delavec Pavel Ras iz Marenberga, izdelovalec grabelj; bivši poslanec in ravnatelj ruske tovarne Anton Krejči z ženo Zidino, tako da je imel še hujše skrbi; kmeta Vencoslav Mrmolja in Ivan Kleva, oba iz Jarenine; nekaj Čehov, ki so pozneje padli; pa delavci, obrtniki, učitelji, tehnik Franjo Kastelic iz Konjic kar s sedmimi otročki. Nekega dne me je obiskal bivši poslanec in pisatelj dr. Bogumil Vošnjak, ki je živel nad Takovim. Potožil je, da so mu ukradli pisalni stroj... Vsak je prihajal s svojimi težavami, da bi skupno pomagali.

Med težavami se ljudje zblížajo. Z nekaterimi sopotniki iz Maribora v izgnanstvo sem se tako spoprijateljil, da se še zmeraj ob vsakem srečanju ganjeni spominjamo drobnih trenutkov pobratenja v trpljenju. Tam pa, v Milanovcu, so mnogi rojaki tedaj prenočevali v »hotelu« kolonije, ko so prihajali zvečer in čakali, ali bo odpeljal kakšen vlak proti Beogradu.

Slovenske kolonije so imele svoj prvi skupni sestanek šele po osvoboditvi jeseni 1944 v Beogradu.

V vojnih letih je delovala v Beogradu tudi dobra ljudska kuhinja podjetne Ljubljancanke. Kmalu sta sredi mesta odprla slovensko vinarno tudi bivša celjska trgovca. Tam je bilo priljubljeno shajališče Slovencev. Med obiskovalci je bil uradnik »specialne policije«. Izdal je, da je bila že septembra 1941 vložena proti meni ovadba zaradi komunizma. Vinarna se je imenovala »Zlata kapljica«.

Slovenska kuhinja in »Zlata kapljica« sta bili nekakšna konzulata naših izgnancev, kamor so se zatekali tudi v gnotni stiski.

Dobra prilika za shajanje izgnancev so bile tudi — maše... Po središčih kolonij so jih imeli po enkrat na mesec. V G. Milanovac je prihajal maševati izgnan duhovnik, ki je tudi prinašal pošto Rdečega križa. Maševal je kar po stanovanjih izgnancev.

Prva osvoboditev

Gornjega Milanovca

V nedeljo, 28. septembra 1941 zjutraj, ko se še ni zdnilo, nas je zbudilo pokanje pušk. Čez cesto so s hišnih vrtov skakali domačini, oboroženi s puškami, pripravljeno na strel. Kriki: »Juriš oslobodilaške vojske!« Streljanje je naraščalo proti osnovni šoli, kjer je bila postojanka okupatorja. Ob sedmih je nastala tišina. Nemci so se vdali. Okrog devetih so osvoboditelji odgnali Nemce v sklenjeni vrsti iz Milanovca.

Tako je napočil čas divomesečne svobode v G. Milanovcu. Nastala je svobodna re-

publika, ki se je naslednje dni razširila do Užica. Imela je svojo upravo in vojsko. Pri spopadu z okupatorjem so sodelovali tudi že slovenski izgnanci, partizani. Med njimi sem spoznal delavca Ajda iz Ruš. Do te prve osvoboditve je bil Milanovac zaseden pet mesecev in dvanaest dni.

Izveček iz dnevnika z dne 29. septembra 1941:

Mesto je v nervoznem pričakovanju bodočih dogodkov. Mobilizacija preostalih mladih. Nad mestom letajo izvidniška letala. Družine se iz previdnosti selijo na hrib. Popoldne je bil pogreb petih ustreljenih Srbov; okupator jih je ustrelil že pred vstajo kot upornike. Krste so bile rdeče ogrnjene. Salve. Komanda mesta je izdala prve odloke za vzdrževanje reda s podpisom »Smrt fašizmu — sloboda narodu!« Ljudje zapuščajo mesto. Komanda mesta ta umik na podeželje sama svetuje, ker je nevarnost, da bodo mesto bombardirali. Kljub preplahu so prišli na obisk izgnanci: Celjani Vrablovi, češki rojak Anton Kubiš, Vid Lipovec... Zvečer je priromal še Celjan Jaka Vodopivec s sinom iz daljne vasi — ves dan peš hoje...

Boj za Čačak

Drugi dan po osvoboditvi Milanovca, 1. oktobra, smo že navsezgodaj zaslišali streljanje. Nad mestom so krožila letala. Zatekli smo se v klet. Popoldne sem obiskal nekaj naših družin in sem že povsod tam našel tudi druge ljudi. Kačovi so imeli malo večje stanovanje z lepim razgledom na mesto. Zato se je tam zbirala slovenska kolonija, zlasti koroški rojaki.

Streljanje je ponehalo, le od Kragujevca so se še razlegale detonacije. Letalo je bilo visoko nad nami in zato nas je minil strah, tako da se nismo več bali, niti, ko je zjutraj večkrat preletelo letalo nizko pritlične hiše. Po ulicah je kričal deček: »Novine — Čačak je pač!« Prodajal je listič »Reč naroda«, glasilo narodnoosvobodilnega takovskega okraja. Na prvi strani je bilo debelo tiskano:

»Davi ob 7,45 so naši odredi v naskoku zavzeli Čačak«. List je dalje poročal o zavzetju Gornjega Milanovca in da je tudi Valjevo že štiri dni obkoljeno.

Zatišje

Osvobojeno ozemlje se je širilo, republika je uvajala red. Ljudje pa so živeli v strahu, da bo okupator odgovoril na osvoboditev Čačka. Milanovac je bil pust, kot da je izumrl.

Bilo je že mrčno, ko so na kmečkem vozu z voli pripeljali otroke, ki so bili na počitnicah na Zlatiboru. Že tri dni so vozili od Užica. Pri Čačku so morali napraviti ovinek, da so se ognili bojišču. Mostovi so bili razdejani, da so morali bresti čez reke.

Na takšno visoko naloženem vozu, stisnjenega med prtjago, sem opazil prof. Babška. Prisedel je na voz, da bi se odpeljal v Kragujevac, kjer je dobil zaposlitev na gimnaziji.

Dne 3. oktobra sem med drugim zapisal v dnevnik: Vznemirjenost je dosegla tudi trg, ki je bil na tržni dan sicer živahnejši. Prinesli so sadje, a cene so poskočile. — Na občini se je sestal narodni odbor, v katerem so tudi tri ženske. Izšel je tehnik »Sloboda ili smrt«. Prinaša novice z bojišč. Nova oblast je uvedla propustnice za potovanja. Nekje je pošta predrla mejo republike. Dobili smo pisma iz Maribora.

Nemci se vračajo...

Jesenska nedelja (6. oktobra) se je prelila v sijajno poletje. Na nebu ni bilo niti meglice. Tihi gozdovi... Nenadno pa so se oglasili zamolkli strelji. S trga so nagnali ženske. Opoldne je že pribirnelo letalo, potem pa še eno... Na gimnazijo je zaregljala strojnica. Nekdo je bil zadet. Po cesti so pridrevli jezdeci, z rdečimi našitki na rokavih. Narodna vojska narašča. Vmes so starci s sivimi lasmi, pa fantiči, dekleta s šajkačami in v hlačah.

Nenadno so začele treskati kroglice po cestnem tlaku. V tesni kuhinji smo se stisnili. Od Kragujevca narašča streljanje. Govorijo, da se partizani umikajo. Poka že za mestom. Ropot težkih vozil. — Po glavni ulici so prikorakali posamično nemški vojak. Potem — tanki, Begunka iz Užica, mlada mati z dojenčkom v naročju in z dveletno deklico ob sebi, je zbežala v našo hišo. Skozi okno sem videl, da sta nemška vojaka gnala moškega. Ropot na ulicah, kriki, streljanje. V hišo je prodrl vonj po sežgani slami...

Drugo jutro smo zvedeli, da so Nemci ves večer pobirali moške po hišah. Pri tem so ropali ter plenili vse, kar jim je prišlo pod roke. Moške so odgnali v vojašnico, a zjutraj so jih izpustili, ko so odšli proti Kragujevcu. V vojašnici je prenočilo okrog dvesto moških, med njimi šest Slovencev.

Naslednji dan so križarili po mestu kurirji z rdečimi pasovi na rokavih. Menjavale so se čete. V eni skupini so gnali celo šest nemških vojakov z zvezanimi rokami. Prodajalne so bile zaprte, a v eni so prodajali sladkor. Tudi mesar je sekal meso. Mesarji so skoraj redno delali.

Nadaljevanje prihodnjic

FOTOGRAFIJA Z VPRAŠAJEM



Zapadli sneg je obudil spomine na partizanske pohode v snegu. Naša fotografija kaže tako partizansko kolono, zelo dobro oboroženo, na pohodu pred 28 leti. Toda kateri brigadi pripadajo borci in poveljniki te enote in skozi katero vas korakajo? Tega in še marsičesa ne vemo. Prosimo, da nam to pomagate ugotoviti ter nam sporočite imena in priimke tovarišev, ki jih boste prepoznali!

KULTURNI OBZORNIK

Jasenovac

Na progi Zagreb—Beograd prek Siska, pred Novsko, je kraj in železniška postaja Jasenovac. Pred vojno je štel kraj blizu tri tisoč ljudi, danes pa jih je polovico manj. Končali so v raznih ustaških taboriščih in v Nemčiji, Avstriji, Poljski ter na Norveškem. Med vojno je železniška postaja spadala v taboriščno cono, ki jo je s taboriščem povezoval tir. Bila je temu primerno utrjena. Podivjana posadka zločincev je planila na vsak vlak in poleg transportirancev vlekla iz vagonov še druge potnike. Podnevi so jetnike gonili peš v taborišče ter jih spotoma redno nekaj pohabili in tudi pobili. Ponoči pa sta pripeljala dva brzovlaka s po petimi do osmimi zapečatenimi vagoni. Posebna lokomotiva je vagone pripeljala do brega, kjer so jih prekricali na splav. Tako so lahko z enim samim splavom pripeljali med gradinske klavce tudi po dvesto ljudi. Danes stoji tu moderna postajna zgradba, ki ne kaže težkih ran preteklosti, čeprav le-te niso in ne bodo pozabljene.

Pred tremi leti so na kraju največje medvojne evropske klavnice (nož, sekira in kladio je bilo glavno uničevalno ustaško orožje v Jasenovcu), ki jo je varovala skoraj divizija posadke, odprli spominski muzej. Vzhodno od muzejske zgradbe je velika prazna livada, nekdanje prizorišče najstrašnejših zločinov. Sredi nje je »pošastno jezero«, v katerega so metali pobite žrtve. V tej umazani in okuženi vodi so redili krape za ustaško kuhinjo, jetnikom pa je rabila za umivanje, pranje, pitje in kuhanje. Do sedemindvajset metrov visokega spomenika, ki predstavlja cvet potonike, je prek jezera speljana pot, sestavljena iz strnjjenih železniških pragov. To je vse, kar so doslej postavili v spomin na nekdanje jasenovsko taborišče! Še več: vsa poveljna leta so pridno odvažali ostanke porušenega taborišča: blizu petintrideset zgradb in barak, tri metre visok zid in desetine bunkerjev. Po nekaj letih je ostal samo železniški tir, ki je držal v taborišče, pa betonski temelj opekarnе-krematorija in gozdniček imenovan »gaj slutnjek«, kjer so žrtve čakale na prevoz s splavom na bosensko stran. Na tej strani so ostali še leseni stebri pomola, ki so ga krstili za »balkon smrti«, in pristop k splavu »skeli svetega Molohaa«. Na livadi je medtem zrastle tudi nekaj njiv in živina je na kraju nekdanjega ustaškega taborišča deležna dobre paše.

Šele pred osmimi leti je prejel beograjski arhitekt B. Bogdanović naročilo za ureditev spominskega prostora in postavitev spomenika. Kot pobornik simbolike je dal odstraniti še poslednje ostanke taborišča. Pobrli so tir, razrušili ostanke temelja peči, posekali »gaj slutnjek«, z buldožerjem zravnali dohode in sledove »balkona smrti« in zasuili del jezera. Odstranili so tudi vsa obeležja, ki so z napisi označevala lokacijo vsake zgradbe na zemljišču nekdanjega taborišča. Ostali so samo nemi gradinski grobovi na polotoku, ki ga prostorno oblikujeta Sava in Una.

Nikoli ne bo moč ugotoviti števila žrtev v tej nenavadni naravni grobnici. Ustaški zločinci so v svoji podivjanosti ugonobili tudi po več tisoč žrtev vseh starosti in spolov v eni noči. Ta brlog krvolokov ni poznal administracije. Brezimski milijon nedolžnih počiva v

odljudnih jasad, ki so skrite med gozdiči in jih v nekaj urah komaj obhodiš. Gradinska regija pa ni bila edino morišče. Z grobovi so napolnili vse taboriščne ploske in njegovo širno okolico. Razen tega so imeli še pred ustanovitvijo zloglasnega osrednjega taborišča s podružnico v Stari Gradiški manjša taborišča s posebnimi morišči (Krapje, Mlaka, Bročice, Uštica in druga), ki so ležala okoli Jasenovca. Povsod so puščali za seboj obsežna grobišča nedolžnih ljudi, po ledinah, njivah, kolnikih, dvoriščih in gozdovih. Nikoli tudi ne bo znano število mučnikov, ki jih je odplavila Sava in druge okoliške vode. Poleg posebnih zaporov v taborišču so imeli še sedem podobnih, opremljenih z najstrašnejšimi mučilnicami, in to v vasi Jasenovac.

Bivši jasenovski interniranec—zdravnik Nikola Nikolić, ki je bil očividec najstrašnejših zločinov, je doslej o tem peklu napisal največ besed. Delal je v razpadajoči baraki — bolnišnici, ki so ji rekli »ljudolovka«. Nikolić in nekaj njegovih najbližjih sodelavcev se je zaobljubilo — če bo kateremu izmed njih uspelo preživeti ta pekel — javno povedati in opisati grozote, ki so se dogajale v taborišču Jasenovac. Ko so partizani zajeli višjega nemškega oficirja, so zanj zahtevali šest jasenovskih taboriščnikov in med njimi tudi dr. Nikolića. Pridružil se je partizanom in takoj začel z zbiranjem gradiva o Jasenovcu in z beleženjem spominov. Poglobljal se je tudi v sam pojav fašizma ter razmišljal o njegovi pogojenosti in njegovih nosilcih, ki so postali največji izrodki v človekovi zgodovini. Svoje delo je nadaljeval po vojni. Napisal je dokumentarno knjigo »Taborišče Jasenovac«, ki jo je v prevodu leta 1969 izdal tudi zavod »Borec«, pripravlja pa tudi novo in mnogo obširnejše delo iz vojnih dni. Veliko prostega časa je posvetil ureditvi jasenovskega spominskega kompleksa od Kozare do Papuka, ki ga je imenoval Jasenovac—Mavzolej. Pripravil je celo ureditveni načrt in sam narisal idejne tehnične in likovne osnutke. V svojem elaboratu je na prvo mesto postavil zgraditev sistema nasipov, ki bi vse ozemlje ščitili pred poplavi in omogočili melioracijo obširnih zemljišč. Potem, ko so bili nasipi nareje-



Partizan, ujet pri Bosanski Dubici, in odpeljan v Jasenovac

ni, je delo zaradi dolgoletne odsotnosti dr. Nikole Nikolića povsem zamrlo.

V tem času je bil razkopan in do kraja uničen prostor nekdanjega taborišča. Prerasla ga je trava, grmovje in neke vrste trstika. Pridobitev je bil le mali hrastov križ, ki ga je v bližini »granika« postavil neznanec in naj z okorno pisavo vrezal nagrobni napis. Tudi hišico Pera Vukovića, ki je bila mnogim ljudem zadnja postaja pred smrtjo in ki so ji rekli »hiša strahota«, ni več. Pač pa so domačini tod zorali še nekaj novih njiv in nemalokrat se je v svežih brazdah zasvetilo del okostja...

Po zamisli dr. Nikole Nikolića naj bi Jasenovac v ožjem smislu besede obsegal prostor od Save proti severu do gozdov Krndija in na zahodu do Lisičjeg Boka, Novine in do Paljenoga Polja. Na vzhodni strani bi zajel bivše taborišče, pa »balkon smrti« do železniške proge, rečico Strugo in vas Košutarico. Proti jugu bi bila vključena Gradina do Vučiča in Vučjaka ter dalje do Uštic, Klenovega Boka in Višnjice. Sam Jasenovac naj bi se zgradil kot administrativni, kulturni in turistični center. Pred taboriščem bi bila velika spominska palača z mogočno dvorano za prireditve. Na področju taborišča bi obnovili objekte, na mestu preboja jasenovskih taboriščnikov pa naj bi postavili muzej v slogu opekarnе, v kakršni so nekdanje sežigali žive ljudi. V Gradini bi zgradili velik mavzolej v obliki starega slovan-skoilirskega spominskega svetišča s primestni moderne arhitektonike. Na isti način bi bile urejene gradinske grobnice, v katerih bi goreli večni ognji. V gradinskem predelu Liman, kjer so mučili in zverinsko ubijali komuniste, bi stal svetilnik. Predel Jasenovac-Gradina bi povezovala avtomobilska cesta. Ta veliki most prek Save in Une, ki ga po zamisli dr. Nikolića že gradijo, bo predvidoma končan prihodnje leto. Opisane predele jasenovskega mavzoleja pa bi preprežala sprehajališče in veliki parki.

V zadnjem obdobju je postalo na kraju nekdanjega taborišča Jasenovac bolj živahno. Muzej »Spomen področje Jasenovac« z dvorano eksponatov in kinodvorano je imel lani okoli šestindvajsetisoč obiskovalcev. Občasno izdajajo lepo urejvan list »Poruke«. Odgovorni urednik, ki je tudi upravnik muzeja, je Radovan Trivunčić. Letos so imeli v Jasenovcu mednarodni simpozij zgodovinarjev in znanstvenikov, ki so proučevali tudi dokumentacijo zločinov v Jasenovcu. Meseca junija so se v Gradini sestale komisije republika BiH in Hrvatske. Gre za nadaljnje urejanje področja, ki še vedno niha med dvema konceptoma. Ne glede na to so medtem uredili enaindvajset grobnic v Užicah in Stari Gradiški ter v muzej preuredili staro trdnjavo stavbo »kulaa«. Celice v njej so bile priče najstrašnejših zločinov. Vzhodna stran je bila namenjena moškim, zahodna pa ženskam. Tudi stolp ima svojo zgodovino: kdor je prišel vanj, so ga živega zazidali.

Strahote Jasenovca je čudežno preživel Slovenec Ivan Gabrič, ki se je slučajno znašel v Gradini 3. junija letos ob isti uri, ko je dospela komisija. Ko so ga vprašali, če je že bil kdaj v Gradini, je odvrnil: »Prvič sem tu — če bi bil kdaj stopil na gradinska tla kot taboriščnik, bi danes ne bil med vami!«

STANE KUMAR

BELEŽKE

ZA NAGRADO AVNOJ

Odbor za nagrade AVNOJ bo imel letos zahtevno in kočljivo delo. Izmed devetinšestdesetih predlogov bodo morali za to visoko priznanje zbrati dvanajst najboljših. Med šestimi kandidati iz Slovenije so tudi pisatelj in prevajalec Ciril Kosmač, akademik in pesnik Matej Bor ter akademik in kipar Boris Kalin.

PO 28 LETIH V JAJCU

Balerina Mira Sanjina je pred kratkim v Jajcu izvedla za beograjski televizijski studio dve baletni točki, ki jih je prav v tem mestu plesala pred osemindvajsetimi leti. RTB je namreč za dan republike pripravil oddajo, v kateri bodo sodelovali člani nekdanjega Gledališča narodne osvoboditve. »Bila sem vznemirjena kot leta 1943, ko sem, komaj šestnajstletna deklica, plesala pred občinstvom v Jajcu!« pripoveduje Mira Sanjina.

ENA S KNJIZNEGA SEJMA



— Dajte mi tristo gramov te knjige!

PLEMENITO SPOROČILO

»Smrt kmeta Djurice« je naslov kratkometražnega igranega filma Predraga Golubovića, ki je doslej prejel že vrsto domačih in tujih priznanj. Na tretjem mednarodnem festivalu v Bogoti pa je »Smrt kmeta Djurice« prejel nagrado — za film z najplemenitejšim sporočilom.

PRIZNANJE ZA DZS

Dne 11. novembra se je začel šestnajsti beograjski knjižni sejem, na katerem je bilo razstavljenih blizu petdeset tisoč najrazličnejših domačih in tujih publikacij. Letos so prvič podelili tudi nagrado za »največji založniški podvig«, ki jo podeljuje jugoslovansko združenje založnikov. Nagrado sta prejeli: Srbska književna zadruga za knjigo »Srb-ljak« doktorja Djordja Trifunovića ter Državna založba Slovenije za obsežno knjigo »Zgodovina agrarnih panog« iz ciklusa »Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev« izpod peresa Pavleta Blaznika, Boga Grafenauerja, Milka Kosa, Sergija Vilfana, Frana Zwittera in Josipa Zontarja.



Jože Zupan in Marija Lojkova v televizijski akcijski drami »Major, ustreljeni boste«, ki jo bo ljubljanska televizija predvajala med prazniki dneva republike.

ZANIMIVOSTI

SOVJETSKI MORNARJI NA KUBI

V prvi polovici novembra je Kubo obiskala skupina sovjetskih vojnih ladij pod poveljstvom kontraadmirala Solovjeva. Med bivanjem na Kubi so sovjetski mornarji obiskali pomorsko oporišče pri Havani, njihov ansambel pa je imel vrsto koncertov za razne kubanske delovne kolektive in na televiziji.

PREPOVED IZVOZA OROŽJA V PAKISTAN

V Washingtonu so uradno sporočili, da je ameriška vlada prepovedala izvoz orožja v Pakistan po že poprej sklenjenih pogodbah v skupni vrednosti 3.600.000 dolarjev. S tem je odstranjeno eno od glavnih žarišč trenj z Indijo. S prepovedjo niso zajeli le rezervni deli v skupni vrednosti 160.000 dolarjev. Pakistanu jih bodo dobavili, brž ko bo končna stavka pristaniških delavcev na vzhodni obali.

ŠESTMESEČNA VOJAŠKA SLUŽBA NA DANSKEM

Nova danska socialdemokratska vlada namerava temeljito preusmeriti tudi obrambno politiko, čemur se bodo druge države NATO nedvomno ostro upirale.

Danska vojska je doslej štela 13 tisoč mož, sedaj pa jo nameravajo skrajšati skoraj za polovico. Obvezna vojaška služba ne bo več trajala dvanajst, ampak le šest mesecev. Zato pa bo 70.000 rezervistov vključeno v posebne organizirane lokalne obrambne enote.

Reforma bo najhuje prizadela vojno mornarico, ki bo morala izločiti fregate in podmornice in se oslonjati le na torpedne čolne. Zmanjšalo pa se bo tudi vojno letalstvo, ki ima sedaj nekaj čez sto letal.

ITALIJA IMA VEČ KOT 1.000 GENERALOV

Italijanska vojska ima skupno 26.448 oficirjev. Od tega je le 3.808 poročnikov in kar 1060 generalov. Vladna služba, ki nadzira javne izdatke, meni, da je generalov odločno preveč in da je treba njihovo število uskladiti s številom oficirjev. Kar zadeva nižji kader, imajo italijanske oborožene sile 105.941 podoficirjev.

AMERIŠKA POMOČ KAMBODŽI

Washington Post poroča, da je skupni odbor načelnikov generalštabov ameriških oboroženih sil pripravil načrt, kako v Kambodži doseči končno zmago. Med prebivalstvom naj bi po vzoru na »zelene beretke« ustanovili posebne protigerilske enote. Poleg tega naj bi Kambodži povečali pomoč z 269 na 377 milijonov dolarjev, s čemer bi se kamboške oborožene sile, ki štejejo 150.000 mož, lahko podvojile.

V časopisih smo vajeni brati življenjepise slavnih mož in žensk, ki so dočakali na desetletja zaokrožena leta življenja. Ti življenjepisi so kar pogosto skoraj enaki in kažejo v sebi sledi suhoparnih uradnih vojaških življenjepisov, kakršne smo pisali takoj po vojni.

Zatorej o življenjski poti osemdesetletnika Karla Marčiča, upokojenega generalpodpolkovnika geodetske službe samo na kratko:

Oče, skromen sodni uradnik, je imel malo plače in dosti otrok. Eden je postal znan hrvaški slikar-marinist, drugi znani jeseniški zdravnik, tretji pa je odšel v kadetnico v Mariboru, potem ko je končal nižjo gimnazijo v Ljubljani. Tako je Karel postal 1912 aktivni avstroogrski oficir in so ga poslali v praški pehotni polk. Z njim se je leta 1914 znašel v Srbiji, bil ranjen, nato pa je odšel na italijansko bojišče, kjer je kot bataljonski komandant padel v vojno ujetništvo. Skupaj z drugimi se je tudi kot ujetnik upiral, sodili so mu pred vojnim sodiščem, nato pa se je prijavil v češkoslovaško legijo v Italiji. Ko so ga po končani vojski razrešili službe v češki vojski, se je nemudoma vrnil v Jugoslavijo in kaj kmalu postal komandir čete v Djekšah na Korškem. Tam je zaprosil za sprejem v službo v jugoslovanski vojski. Kaj kmalu ga srečamo kot enega izmed vodilnih kartografov, ki je uvedel na to področje mnoge novosti in se odlikoval z znanstveno temeljitostjo. Pri vsem tem pa je bil tudi človekoljub, zato se ni mogel strinjati z marsičim v takratni vojski in družbi. Leta 1938 se je spri s tistimi, ki so mu bili nadrejeni, po strokovnosti pa ga še zdaleč niso dosegali, in zaprosil za upokojitev, star šele 47 let. Torej v letih, ki pomenijo za znanstvenika še vedno višek ustvarjalnosti. Naselil se je v Dubrovniku in tam dočakal vojno. Kaj kmalu se je zameril ustašem, ker ni hotel v domobransko vojsko, obsojal je tudi zatiranje Srbov. Moral je zapustiti Dubrovnik, odpotoval je v Ljubljano in se na začetku 1942 povezal z OF. Kasneje se je nastanil pri sestri v Novem mestu, kateri so kasneje domobranci ubili moža. Tudi tam je sodeloval z OF, tako da so ga Italijani avgusta 1942 zaprli. Niso mu mogli ničesar dokazati, pa tudi fašistična Italija je bila v zadnjih zdihljajih, zato so ga malu izpustili in je odšel k partizanom.

Po italijanski kapitulaciji ga srečamo v glavnem štabu, kjer je kot kartograf in izkušen oficir veliko pomenil. Med nemško ofenzivo v oktobru in novembru 1943 je bil začasno v 18. diviziji operativni oficir, nato pa so ga spet poklicali v glavni štab. V njem je bil načelnik geodetske sekcije in predavatelj na oficirski šoli, ter predsednik višjega vojaškega sodišča, dokler ga proti koncu 1944 niso poklicali v vrhovni štab. Tam je organiziral geografski inštitut, ki ga je vodil do druge upokojitve leta 1953. Takrat se je naselil v Ljubljani in sodeloval z raznimi znanstvenimi ustanovami...

Ne moremo si zamisliti sodobne vojske brez podrobnih zemljevidov različnih meril. Zemljevide potrebujejo višji štabi za načrtovanje akcij in za pregled nad svojimi in sovražnikovimi enotami, za razglabljanje o strategiji in taktiki, lastni in sovražnikovi. Prav tako pa jih potrebujejo nižji oficirji, saj pogosto ne morejo najti vodnika med domačini, ko je treba kam pripeljati enoto. Tudi topničarji in minometalci potrebujejo zemljevide za izraževanje podatkov za streljanje, zlasti nevidnih ciljev.

Kako je bilo glede tega pri partizanih, se najbrž marsikdo še spominja. Medtem ko je pred italijansko kapitulacijo marsikdaj še

Obrambna vzgoja

Iskrene čestitke Karlu Marčiču!



Karel Marčič tik pred zadnjo vojno

šlo, saj se je večina partizanov bojevala blizu domačega kraja, se je po kapitulaciji temeljito spremenil položaj. Zemljevidov pa ni bilo zadosti, imeli so jih le tisti, ki so jih bili shranili kot »zapuščino« stare Jugoslavije, včasih smo kak zemljevid tudi zaplenili.

Morda se še kdo spomni, kako smo nekako leta 1944 dobili prve zasilne zemljevide, tiskane na litografski plošči. Niso bili kaj dosti vredni, ker niso bili tiskani v barvah, toda vseeno so bili boljši kot nič. In kako smo se jih učili uporabljati obenem

s kompasi, če smo jih imeli!

Da smo v tistem času imeli te zemljevide, ima velike zasluge Karel Marčič, ki je veliko prispeval in se trudil zanje.

Šele kasneje smo začeli dobivati od zavznikov tudi zemljevide. Nekako tedaj pa se je tudi Marčič poslovil od Slovenije in se znašel v Beogradu, še razdejanem od vojne. Bivša jugoslovanska vojska je imela svojo geodetsko službo in geografski inštitut. Toda poslopje je bilo zaradi bojev razdejano, Nemci pa so gradivo in dragocene merilne in druge aparate odpeljali. Ko je tovariš Tito zaupal Marčiču nalogo, naj spet obnovi delo inštituta, ga je postavil pred težko in odgovorno nalogo. Iskali so vseposoj ljudi, ki so imeli kdaj vsaj malo zveze z geodezijo, iskali celo peresa, papir in tiskarske stroje. Celo z nemškimi vojnimi ujetniki si je moral pomagati. Po končani vojni pa so pogosto na sherlockholmski način lovili arhiv Geografskega inštituta bivše jugoslovanske vojske in aparaturu po vsej Evropi in če ni šlo drugače, tudi tihotapili. Del arhiva so na primer našli v nekem samostanu nedaleč od Dunaja. Časa ni bilo dosti, zemljevidi so bili nujni za mirovna pogajanja in za potrebe vojske, ki je naglo postajala sodobna redna armada.

Razvoj znanosti je zahteval tudi uvedbo vrste novih organizacijskih oblik v okviru geografskega inštituta. Tudi glede tega je Marčič pokazal razumevanje in sposobnost prilagajanja. Tako dejavnost inštituta ni ostala samo ozka vojaška veda, ampak tudi splošna znanost v službi človeštva.

Karlu Marčiču zlasti nekdanji partizani iskreno čestitamo ob njegovem visokem jubileju in mu želimo, da bi bil še dolgo tako zdrav in čil, kot je zdaj kljub letom.

Ostrostrelci so med nami

V množici vojakov, ki se ob sobotah in nedeljah vsujejo iz kasarn ter preplavijo mesta, je zadnje čase tudi nekaj fantov, katerih plašče krasijo svetle, pozornost vzbujajoče medalje. Lepe so, res, zato ni čudno, da pri občanah povzročajo bolj ali manj prikrito zanimanje. Vendar le redki vedo, kaj pomenijo in kdo jih sme nositi. Gre namreč za značke dobrega strelca, za častna priznanja posameznikom, ki jim je narava naklonila mirno roko, oster vid in izjemno sposobnost globinske predstave.

Še pred kratkim so bile značke dobrega strelca dokaj pogoste in razmeroma lahko dostopna nagrada. Dvakrat ali trikrat si na strelišču zadel vse »mete« — in že je tvoj sivo olivni suknjič dobil novo, bleščečo otežitev. Čeprav ti kasneje preizkušnje morda niso popolnoma uspeli, čeprav sta dlan in mušica včasih zadrželi ter poslali kroglo mimo cilja, je odlikovanje vendarle ostalo v veljavi. Spremenjeni, zahtevnejši pravilniki pa ne poznajo velikodušnosti. Zelo jasno določa, da naj medalje prejmejo samo resnični »vasi«, torej takšni, ki so slovesno ostrostrelca znali obraniti do konca, do zadnje »vroče« vaje. Število imetnikov spominskega odličja se je sicer znatno skr-

čilo, a ravno hujši pogoji delajo stvar mlikavno. Lesket malih ploščic pač nedvoumno priča, da so lastrski mojstri v ravnanju z orožjem in da nikdar ne zgrešijo. Jeklena zrna iz njihovih pušk neusmiljeno ce-frajo papirnate obrise sovražnikov, postavljene bodisi 100, bodisi 250 ali 400 metrov daleč. Celo kadar imajo obraz skrit pod osovraženo zaščitno (plinsko) masko in kadar je tarča — med nočnimi vajami — pogreznjena v skoraj nepredirno temo (oko se ravna le po drobni žarnici, pritrjeni k lesenemu okvirju), so nezmotljivi.

»Kljub strogim predpisom smo letos podelili kar 12 značk,« nam je povedal komandant ene od enot ljubljanske armade, podpolkovnik Ravber. »Zadovoljen sem, kajpak, presneto zadovoljen. Sedanje pokolenje nasploh dosega izredne uspehe, ki so posledica poostrenih predmanevskih priprav in popolnejših učnih metod, usmerjenih tudi v izboljšanje organizacije borbenega sistema... Če bi odlične in prav dobre strelce izbirali po starem načinu, bi medalje danes nosilo nič manj kakor 60 odstotkov naših vojakov.«

Vsak nadaljni komentar je menda odveč. I. GUZELJ

Zgodba o preluknjanem ušesu

Komandir kurirske postaje Edi Grubelnik-Valčki mi reče 19. oktobra 1944:

»Na javko! Danes sta na vrsti ti in Miloš.« (Gre za Miloša Kogelnika iz Lovrenca na Pohorju.)

Brez obotavljanja odideva. Mahnila sva jo kar dopoldne — že nekaj dni je bila pot podnevi varna. Ves čas sva molčala. Prišla sva na vrh. Kurirjev ni bilo na javki. Precej časa sva iskala, preden sva našla njihovo sporočilo:

»Danes nismo mogli na zvezo, po slovenjegraških in mislinjskih grapah, je vse polno nemških vojakov. Zasede so okrepile. Najbrž spet kaj pripravljajo.«

Počasi se vračava. Nenadoma naju zmoti ropotanje v zraku. Zagledava letalo, ki smo mu pravili Steindlova štoriklja. To je bilo letalo z dvojnimi krili. Zakaj so ga tako imenovali, ne vem. Morda zato, ker je večkrat krožilo nad Pohorjem in je iz njega pilot opazoval, če se kaj giblje na zemlji. Franz Steindl, vodja »štajerske domovinske zveze« v Mariboru, je takrat organiziral številne hajke proti partizanom na Pohorju.

»Kam greva zvečer?« sem radovedno vprašal Miloša, ko sva se že približala naši kurirski postaji. Tu sva zvedela, da so

hoteli naši kurirji postaviti neke ob glavni cesti zasedo, da bi si pridobili nekaj orožja. Zamisel pa ni bila zvedljiva, ker Nemci niso bili več tako razdrobljeni kot prejšnja leta.

»Po hrano pojdeti,« nama je naročil komandir postaje.

Popolne sva šla v Ribnico na Pohorje. Tam je bila gospodarska komisija, ki jo je vodil Ivan Čas. V vasi Nemcev ni bilo, že nekaj dni je bila tod svoboda. Nekaj časa sem kramljal z očetom. Pri tem mi je pomagal tudi Miloš. Mati je bila v internaciji v Ravensbrücku, sestra Darinka pa v Tomšičevi brigadi.

»Čas bo, da greva,« pravi Miloš.

»Pojdiva! Miloš, vzemiva hrano.«

V zraku je bila spet štoriklja.

»Vidiš jo, kako se podi po zraku! Kako trosi letake!« se je nekdo zabavljaj na vasi. Roji letakov so se vsipali iz letala in frfotali v vetru. Ti letaki, napisani v slovenščini in nemščini, so bili nekako takšne vsebine:

»Prebivalstvu zelenega Pohorja! Vrnite se iz gozdov spametujte se! Kaj res ne vidite, da vas pešiča delomrznežev vodi v zanesljivo pogubo? Kdor se vrne do 20. oktobra 1944, se mu ne bo nič zgodilo. Kdor

se do tega dne ne bo vrnil na svoj dom in pošteno živel, si ne bo ohranil življenja. Imeli ga bomo za bandita in naj ve, kaj ga čaka!«

Po vasi si videl, kako so bili ljudje spremenjeni. Prav tako ni nihče podvomil, da bi se mogli Nemci ponovno od kod prikrasti.

Tedaj pa je na vsem lepem nekdo pri-sopihal in zavpil:

»Fantje, Nemci!

»Kaj pripoveduješ? Tak si, kot da bi te z neba vrglo med nas,« se mu je rogal bližnji tovariš. Pogledali so ga. Saj ni mo-goče. Od kod pa naj se tako hitro vzamejo? Tisti tovariš je potem povedal, da je nedaleč iz vasi videl, kako se zbirajo Nemci. Ko se bo zmračilo bodo gotovo napadli.

Tako se je tudi zgodilo. Na vas se je začel zgrinjati prvi mrak. Zaslišali smo re-ke rafale brrrrr... dada... dadada... Hitro smo se morali razbežati.

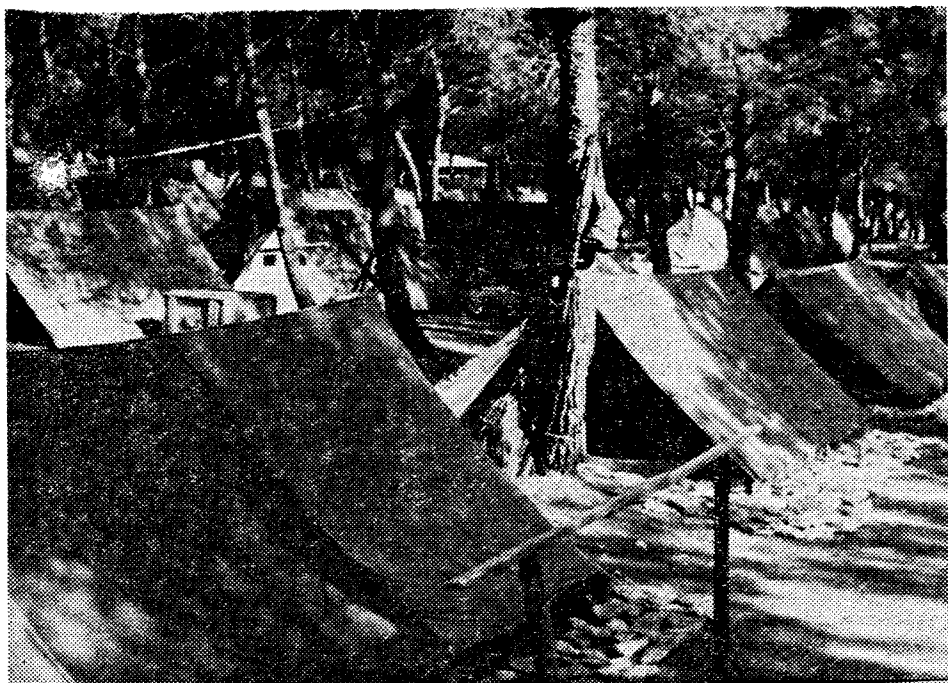
»Kaj je to?«, sem v mislih zagodrnjal, ko sem nekam treščil. Da, s telesom sem zadel v človeka, menda je bil nemški ofi-cir ali podoficir, tako se mu je svetilo oko-li vratu in na glavi, da sem kar zazijal. Spogledala sva se. Tudi on se je ustrašil, ne samo jaz, saj sva nekaj sekund zrla drug v drugega. Skočil sem za zid bližnje hiše in že me je požrla noč. Po vasi so sekali rafali, rakete so razsvetljevale noč.

Drugi dan sva šla z Milošem spet na javko. Štiri ure hoje skozi vas Hudi kot, mimo kmečkih domov do naše kurirske javke pod kočo na Mali kopi. Videla sva, kako se nemške kolone pomikajo po kolo-vozi in hribih. Ko sva se vračala s ku-rirske javke sva morala biti zelo previdna. Izogibala sva se sleherne poti. Kar opaziva v svoji neposredni bližini večjo skupino nemških vojakov, ki so šli po cesti Rib-nica-Vuhred. Počakala sva, da so se neko-liko oddaljili, in se odločila, da bova hitro stekla čez cesto. Kar čudila sva se, da naju ni nihče opazil. Še nekaj korakov po gozdu in na planem zagledava kmečko hišo. Drevje je bilo polno jesenskih sadežev. Na njivah so pospravljali prideleke. Ko so na-ju videli, so se ustrašili. Saj so se lahko, ko pa je bilo v hiši in okoli nje polno nemških vojakov. Hitro sva jo pobrisala nazaj v gozd. Zdaj sva šla po drugi poti, mimo kovaške delavnice, ozirajoč se nazaj in na vse strani. Ne daleč stran so nemški vojaki množično preiskovali in vsiljivo po-vpraševali ljudi po partizanih. Prav dobro sva videala in slišala, saj ni bilo tako da-leč. Zapustila sva gozd in že je pričelo po-kati. Zelo prav so nama prišle prve smre-ke, ki sva jih dosegla v diru in skokih.

Toda kje sem se opraskal, da mi tako teče kri? Sem ranjen?

Ni bilo časa za premišljevanje. Tekli so

in ljudska zaščita



Najmanjši iz družine šotorov

Pet minut za en šotor

»Razgrnite platno, dvojica naj takoj dvigne glavna opornika, ostalih štirinajst naj pomaga dvigati stranske opornike. Pripravljeni? Dvignite!«

Veliko šotorsko platno se prične dvigati in kot iz zemlje dvignjeni se zarišejo v nebo prvi obrisi velikega šotora. Takšnega, res velikega, v katerem je lahko že čez pet minut pravo vojaško skladišče, velika jedilnica, predavalnica... Da, to so veliki šotori, ki služijo za najrazličnejše namene na terenu, kadar gre »zares«, kadar pokajo puške ali pa vlada zatišje.

In takšne šotore postavljajo seveda hitri in spretni fantje na odsluženju vojaškega roka. Lahko bi rekli, da jim je to glavna naloga, kadar so na terenu. V kar najhitrejšem času je treba ustvariti razmere, ki naj omogočijo njihovi komandi, da lahko nemoteno prično z delom. In fantje so res dobri borci na svojem področju. Celo šotorišče postavijo lahko v pol ure. Človek se kar čudi, kako rastejo šotori. Še eden ne stoji prav trdno pokonci, že je tu drugi, sedmi... Pri prvem ostaneta le dva, trije, da dokončajo, kar so pričeli skupaj, ostali pa že ponovno neumorno dvigajo platna, zabijajo kolce, napenjajo vrvi.

Zvrst, v kateri služijo ti fantje vojaški rok, se imenuje intendantska. Obiskali smo te fante in se pogovarjali z njimi in z njihovim »šefom« zastavnikom Krstivojem Živkovičem, ki je v izdajanju navodil že »stari maček«. In fantje ga radi poslušajo, saj vedo, da bi šlo brez njegove odločne komande vse bolj počasi in zamudno. Ivan, Stevo, Pero, Željko, Milan in še cela vrsta jih je, ki vedo povedati veliko lepega o svojem delu. O postavljanju šotorov na lepih tratah, med gosto poraslimi smrekami, ponoči, v dežju, ko naletava sneg...

»Rad imam te fante,« pripoveduje zastavnik Živković »in kar težko bom brez njih. Odhajam namreč v pokoj. Z njimi

sem na terenih preživel veliko lepih trenutkov. Včasih je bilo seveda tudi hudo, a smo se nekako vedno znašli. Včasih sem moral postaviti veliki šotor samo z desetimi vojaki, če jih nisem imel pri roki osemnajst, kot je potrebno. In sami si morate predstavljati, da to ni lahko. Posebno še, če ni za to ugodnih razmer. Spominjam se tudi, kako neko zimo nismo mogli pri podiranju zložiti šotorskega platna, ker je bilo mokro in zmazano. Na cel kamion smo tako lahko ob premiku postavili le eno platno, čeprav bi morali vse, kar smo jih pripeljali...«

In fantje so brž pritrdili in vsak je povedal še kakšno dogodivščino, ki mu je najbolj ostala v spominu. A vsi so si nekako enotni, da šotor raje postavljajo, kot pa jih podirajo!

»S tem je pa tako,« nam je povedal dvajsetletni Milan Nuić, doma iz Makarske, »pri postavljanju imamo vedno vse, kar je potrebno lepo zloženo in pripravljeno. Oporniki so lepo povezani, vrvi zložene, kolci zbrani. Vsak ve, kaj mora prijeti, kje zabiti. Pri rušenju šotora pa na brzino zbiramo opornike, iščemo zabite kolce, kar je še posebno težko, če je tema... No, vse delo je pač zamudnejše.«

Fantje so povedali še marsikaj o prijetnih doživljajih, pa ne mislite, da so pozabili na vse sitnosti, ki so seveda vedno prisotne. Na svoje delo pa so vedno ponosni. Saj vedo, da je njihovo delo prav tako pomembno kot vse ostale naloge v vojaški suknji. Seveda pa ob tem ne smete misliti, da fantje niso dobri borci tudi v pravem »boju«. Tudi tam se izkažejo. In puške imajo obešene čez hrbet tudi takrat, ko z največjo vnemo postavljajo šotore. In ko so ti že »vseljeni« jih čaka druga naloga. Čuvati jih morajo pred »sovražnikom«...

(mc)

za nama, a naju le niso dobili. Za košato smreko se ustavim in lovim sapo. Od mene kaplja kri, precej mi jo je že odteklo. Krvav in blaten pritečem k prijazni koči, okrog katere so se lovili otroci.

»So Nemci v hiši?« sem jih vprašal, kajti njihove straže sem dobro poznal.

»Ne niso!« se je kar troje otrok oglasilo hkrati.

Tu sem si opomogel. Zvečer so me tovariši prišli iskat in me našli v gostem, visokem praprotnju.

»Si še živ?« so vsi vprašali. »So Nemci dobili sled za teboj?«

»Ne!« sem rekel. Tovariši so me podprli z obeh strani in odšel sem z njimi na našo postajo. Pomagal jim je tudi Miloš.

Krogla mi je naredila rano na desni strani glave, pod sence, druga pa mi je dvakrat preluknjala uho na isti strani. Kri se nikakor ni hotela ustaviti. Počasi je pronicala skozi obvezo. Negoval me je Jože Karat-Još iz Ribnice na Pohorju. Njega smo imeli na kurirski postaji za nekakšnega bolničarja. Trije tedni so se vlekli, kot da bi se jim nikamor ne mudilo. Potem sem spet začel hoditi na kurirsko javko. Z obvezo okoli glave sem se pozdravljajal s kurirji. Kako je bilo lepo ob pogovorih, da bo vojne kmalu konec!

DRAGO MIKLAVEC



Z zborom „Srečko Kosovel“

Piše: RADO SIMONITI

Mnogokrat se sliši: »Če imaš dobre pevce, opraviš vse...« Vendar se je v debati pokazalo, da talent ali dober glas še ni vse, ampak je ravno pridnost tista, ki vsaj v 80 odstotkih omogoči talentu, da z izumjenostjo doseže tisto, kar drugi brez nadarjenosti ne zmorejo kljub volji in ugodnim pogojem. Največja vrednost vsakega ansambla, posebno glasbenega (zbor, orkestra itd.), pa je sposobnost slušanja in sposobnost medsebojnega poslušanja. Te lastnosti pa niso dane vsakemu v enaki meri (nekaterim sploh ne), zato jih je treba nehalno razvijati in neusmiljeno nadzirati.

Mnogo je v naši deželi zborov in dirigentov, pa ima vsak nekaj posebnega, edinstvenega. Lahko se to nanaša na sestav, zvok ali način podajanja in če je to podajanje iskreno doživeto ter poslušalce prepriča, bi šele lahko dejali, da ima zbor svoj prav. Nekateri pa zahtevajo nekakšno »svobodo«, ki jo tolmačijo kot »moja interpretacija«. Običajno se za takšno svobodo skriva svojeglavost in nasilje. Menim, da šele tisti, ki dojamemo vso globino zamisli avtorjev glasbe in besedila ter to tudi kolikor toliko verno poda, lahko reče, da je delo pravilno tolmačil. Da pa vse te pravine lahko nekdo združi in se jih poslužuje pri svojem delu, mora imeti znanje, ki ni nobenemu dano, ampak si ga mora trdo priboriti. Nekatere spretnosti so prirojene, lahko pa se jih z vztrajnim delom tudi pridobi. Strokovnost pa obvladaš le z vztrajnim študijem, življenjem in izkušnje jo samo požlahtnijo in poglobijo.

Beseda je nanesla tudi na to, ali naj zbor ostane pri doseženih uspehih in se z njimi zadovolji. Dognali smo, da pomeni ostajanje pri doseženem dejansko nazadovanje tako za posameznika kot tudi za kolektiv. Čas je neizprosni. Nikoli se ne ustavi in pozna samo eno — naprej. Prav tako je z življenjem posameznika ali skupnosti. Kategorični imperativ — naprej, ki velja za sleherni živi organizem, za njegova snovanja in hotenja pa je delo, ki bo vedno ostalo prvobitna sestavina našega življenja.

Govorili smo tudi o glasbi. Ali ni morda glasba le matematika? Kljub hvalnicam znanosti in pronicljivosti dialektike vprašanja o bistvu življenja, ljubezni in glasbe niso dobila odgovora. Trditve, da se da v glasbi vsak ton matematično določiti in ugotoviti vse vibracije in spoje, kakor se da tudi pri ljubezni vse vedeti o delovanju raznih žlez, hormonov, kislin in spojin, ki delujejo v živem organizmu, niso rešile vprašanja. Ostali smo pri tem, da *glasbo pišemo in ustvarjamo s srcem* kljub elektronskim računalnikom. To pa je potrdil tudi pravkar prebujen Mario Kristančič, ki je bil utrujen od takšne debate zaspal. Ostalo je pri tem.

Mnogo besed je bilo izrečenih o ustvarjanju ugodnejših možnosti za delo. Takih ugodnih možnosti, kakršne bi želeli, ni imela nobena partizanska enota, kaj šele da bi jih imel zbor, ki se je moral premikati iz kraja v kraj in nastopati, kjer je bilo ukazano. Soglašali pa smo vsi, da zavest in volja za dosego cilja — svobode ustvarja iz nemogočega mogoče. Zato smo skušali, kjerkoli smo bili, ustvariti kar najboljše možnosti za učenje, za delo in nastop. Velikokrat nam je takšno popreje ustvarjalno delovno vzdušje pripomoglo, da smo vzdržali in po najboljši možnosti rešili marsikateri težaven položaj.

Našteti osnovni načeli se je vodstvo

zboru vseskozi strogo držalo, to pa je omogočilo, da se nam je posrečilo premagati, prenesti in vzdržati tudi tisto, o čemer kronika zbora molči. Nikoli nismo poizkušali naših naporov, stremiljenj in hotenj po najboljšem označiti z besedo umetnost. Ko je označbo o kritikah o svojem petju lahko zbor po daljšem času dozorel, je takšno sam bral. Besedo umetnost pa so izrekli drugi.

O delu s solisti

Po koncertu v Bariju se je naše delo vztrajno nadaljevalo. Obenem so nas skoraj vsak dan po malem dražile vesti, da bomo kmalu odšli v domovino. Majhno spremembo in poživilo za zbor je prinesla Vanda Zihlerlova, ki je bila prišla k na smrt bolnemu bratu Milošu Zihlerlu. Najprej so jo nameravali priključiti kulturni skupini vrhovnega štaba, končno pa so jo poslali k nam. Tako smo lahko naš spored precej popestrili.



Vanda Zihlerlova, solistka v zboru »Srečko Kosovel«, ki je nekaj časa opravljala dolžnost političnega komisarja.

Vanda Zihlerlova je z zborom pela v solističnih vložkih »Na oknu gleje«, »Kaj ti je deklica«, »Pojdem u Rube« in kasneje v Emila Adamiča pesmi »Biser mare«. Z Mariom Kristančičem in Milanom Janovskim pa je solo pela Chopinov »Zal« in Blanterjev »Sinji potoček«, od Beograda dalje pa še mojo »Na krasu«. Besedilo zanjo je sestavil Juš Kozak in mi ga dal že v Bariju, skomponiral pa sem jo v Beogradu in jo posvetil spominu umrlega glasbenika Miloša Zihlerla.

Po koncertu v Bariju se je moje delo z zborom skrajšalo na štiri ure dnevno. Posvetil sem se komponiranju »Partizanke Ane« in sem pri tem delu priromal nekako do polovice. Želja, da bi s to opero prišel v osvobojeno Ljubljano, se ni uresničila. Dokončal in izvedel sem jo šele pred leti. Preostali čas bivanja v Bariju sem posvetil solistom. Solo so nastopali Ivan Rozanič, Maks Pečar in Edo Hvalič samo z zborom, Mario Kristančič, Milan Janevski in Vanda Zihlerlova pa tudi s samostojnimi točkami. Najobsežnejši spored je imel Kristančič. Poleg svojih samospelov je pel še vrsto opernih arij, samospelov, pa tudi zvesto je sodeloval v zboru. Bil je neuničljiv in neutrudljiv. Milan Janevski je pel Vilharjeve in Volaričeve samospelve ter vrsto narodnih pesmi.

Pevcem v zboru je glasbena in glasovna izobrazba solistov koristila, pri nastopih pa so popestrili spored in marsikdaj razbremenjevali zbor, če je bil pretrujen ali zmanjšan zaradi bolezni. Mnogo pevcev je namreč trpelo za malarijo, ki so jo bili prinesli iz italijanske vojske. Lado Kumar in Rudolf Persolja, oba Brica, ki ju je Filip Bernard naučil vezati prve akorde, sta mi na neki vaji pokazala celo skladbo, ki sta jo posvetila tem trpinom in jo imenovala »Grozničica« (v briškem narečju pomeni groznica mrzlica).

Kot zborovski solist je imel pri poslušalcih največ uspeha Ivan Rozanič. Zaradi svojevrstne barve in miline svojega glasu je tako pri poslušalcih kot pri glasbenih kritikih zbujal splošno pozornost. Skoraj po vsakem koncertu so ga iskali, zlasti na tujem. Poleg lepega glasu in že omenjenih lastnosti je bila skrivnost za tolikšno zanimanje tudi v tem, da je na koncertih stal sicer v prvi vrsti, toda tako da sem ga zakrival, pa tudi usta je odpiral komaj opazno. Posebej ga omenjam zaradi tega, ker po prihodu iz vojske ni prestal avdicije za takratni radnjski zbor. Strokovnost te odločitve je ovržena z že omenjenimi nastopi, pa tudi s tem, da vsa leta po tej »strokovni avdiciji« uspešno nastopa kot operni solist za male vloge ter solo poje v najrazličnejših ansamblih.

(Nadaljevanje prihodnjič)

O stanovanjskem problemu borcev NOV

Akcijo je treba speljati do konca

KORENINE PROBLEMA

Ves čas po osvoboditvi je bila naša družba v nenehnem naponu. Najprej je bilo treba obnoviti požgane domove, razdejati promet in poškodovane tovarne ter zagotoviti ljudstvu najosnovnejše življenjske potrebe. Potem smo začeli graditi materialne temelje za socialistični razvoj: elektrarne, težko industrijo, vojno industrijo in sodobno armado. Končno so prišle na vrsto prenovitve iztrošenih in zastarelih tovarn, posodobljanje prometnih in drugih zvez, šole, bolnišnice in kdo bi naštel, kaj še vse, za kar je potrebno osebno odrekanje. Borci smo ves ta čas korakali v prvih vrstah, saj smo si bili že med vojno zadali nalogo, ne samo osvoboditi deželo, marveč tudi zgraditi takšno skupnost, v kateri bo kruha in pravice za vse. Pri tem smo skoraj praviloma pozabljali nase in na svoje skromne življenjske potrebe ter jih odlagali za čase, ko

potem ga je skupščina podaljšala še za dve leti. Pa bi ga morala podaljšati še najmanj za eno leto...

Ugovori proti temu podaljšanju:

»To gre v nedogled. Prvo leto in pol, potem še dve leti in zdaj imate spet 3717 na novo prijavljenih...«

Da, tako je. Problem, ki si ga dolgo odlagal in potiskal ob stran, se je razbohotil. Zdaj naj bi ga spet potisnil ob stran, preložil na druge rame. Vprašanje je, na čigave. Na občinske seveda. Za razvite občine ni problema, vprašanje pa je za tiste borce iz revnejših občin. Pri vseh teh in takšnih ugovorih pozabljamo na skupščinsko resolucijo iz leta 1968, da je treba najkasneje do konca leta 1971 rešiti vse stanovanjske probleme borcev.

Leta 1968 je bilo ugotovljenih 14.915 stanovanjskih potreb za borce in invalide. Od tega je bilo rešenih 11.564 primerov, ali 77 odstotkov. Zakaž ni bilo rešenih še drugih

razvitejših komun. Zbranega denarja niso bančno oplojevali, ker so bile potrebe prepeče. Držali so se ljudske modrosti: »Kdor hitro da, dvakrat da...«

Za primerjavo pogledimo, kako so gospodarili v Piranu! Leta 1968 so ugotovili 189 stanovanjskih potreb borcev, od tega so jih do srede letos rešili 149 in sicer so kupili 24 najemnih stanovanj v skupnem znesku 3.741.000 dinarjev ali 154.208 za eno stanovanje. Posojil za novogradnje so dali 36 v skupnem znesku 2.360.000 dinarjev ali 65.555 dinarjev na enega, posojil za popravila pa so dodelili 89 v znesku 2.080.000 dinarjev ali 23.368 dinarjev za eno popravilo. Tudi piranska občina je pasivna. Komaj 35 odstotkov potrebnega denarja zberejo na lastnem področju, 65 odstotkov ga dobijo z razvitejših. Skupaj so prejeli na razpolago 5.980.000, z vezanimi vlogami so ga oplenitili za 3.234.000 dinarjev, vezali so ga deloma na eno in deloma na dve leti, a kakor vidimo iz razmeroma višjih cen za nakup najemnih stanovanj, so to oplenitvenje požrle podražitve. Torej, kdor hitro da, za res dvakrat da, v tem pa je iskati tudi odgovor, zakaj vsa stanovanjska vprašanja borcev niso bila rešena v predvidenem času.

V tolminski občini je ostalo nerešenih še 107 primerov od prijavljenih leta 1968. Od tega je treba kupiti 21 najemnih stanovanj, dodeliti 7 posojil za novogradnje in 79 za popravila. Na novo prijavljenih in preverjenih potreb je 147, od tega 10 za najemna stanovanja, 25 jih prosi posojila za dograditev, 112 pa za popravila. V piranski jim je ostalo od prvega popisa nerešenih 40, od tega jih prosi za najemna stanovanja 34 in 6 za posojila pri lastni gradnji. Dodatno prijavljenih pa je 169 primerov. Od tega za najemna stanovanja 52, za posojila pri lastni gradnji 29 in za popravila 88.

VZROKI ZA DODATNE PRIJAVE

Državni uradniki so najbolj žolčno ugovarjali zoper takšne naknadno prijavljene oziroma ugotovljene stanovanjske potrebe borcev. Zelel sem dobiti odgovore, kje so vzroki za tolikšno število dodatnih prijav. Najprej o 1968. leta izvedenem popisu.

Karel Čufar, Tolmin: »Poglejte! Popis je bil izveden v razmeroma kratkem času. Realizacija in pa doslednost pri popisu sta bili odvisni od ljudi, ki so to izvajali na terenu in v delovnih organizacijah. V delovnih organizacijah ga niso popolno izvedli, ga niso na terenu popolno izvedli, kot sicer delajo danes krajevne organizacije. Odvisno je bilo od ljudi. Kdor je bil bolj vester, tisti je bolj naredil. Zato ni čudno, če nam je prišlo toliko dodatnih prijav...«

Jože Paternost, Piran: »Rok za popis je bil izveden in ravno med prazniki republike, 4 do 5 dni, to je bilo ravno 28., 29. novembra, do 1. decembra so morali biti podatki že v Ljubljani. In to smo morali vse popisati, kar je bilo nemogoče v redu narediti. Kolikor so se komisije na terenu potrudile, toliko smo naredili. Ljudje so tudi obveščeni niso bili, pa tudi vedeli niso vsi borci, čeravno smo dobro povezani med sabo...«

Upravičeno citiranih pripomb glede popisa v letu 1968 dokazujejo tudi številni podatki o prijavah in reševanju stanovanjskih vprašanj borcev. Tako so v Ljubljani ob popisu zabeležili le 972 primerov, doslej pa so jih rešili že 1228, v Novem mestu so jih zabeležili 530, rešili 533, v Trzinu zabe-

ležili 50, rešili 112, v Celju so jih 1968 popisali 191, doslej rešili 262 in v Velenju 1968 zabeležili 240, doslej rešili pa 374. Seveda gre v naštetih primerih za razvite občine, ki lahko zagotavljajo zadosten dotok denarja iz lastnih virov.

Drugi vzrok, zakaj popis iz leta 1968 ne ustreza stvarnemu stanju, je v nezaupanju kmečkega človeka do posojil in strah pred njimi. »Mi imamo celo še vasi,« dokazuje Karel Čufar iz Tolmina, »kjer se zaradi nekdane italijanske politike do zasedenih krajev na Primorskem po cele vasi še danes ne upajo najeti posojila. To je posebno značilno za breginjski kot, kjer smo dali le eno posojilo. To pa ni samo tam, ampak smo se s tem srečali celo v Nemškem Rutu. Do lanskega leta, dokler se ni tamkajšnji gostilničar odločil za najetje posojila, kratko malo niso prosili, pa so imeli hude potrebe. Danes smo v Nemškem Rutu že veliko rešili. Vidite, ti kmetje-borci nam kar naprej odpirajo nove primere...«

Podobno je povedal Jože Paternost iz Pirana za kmete borce iz neposrednega obalnega zaledja. Zdi se mu krivično, da takšnih primerov ne bi reševali.

KONKRETNI DODATNO NASTALI PRIMERI

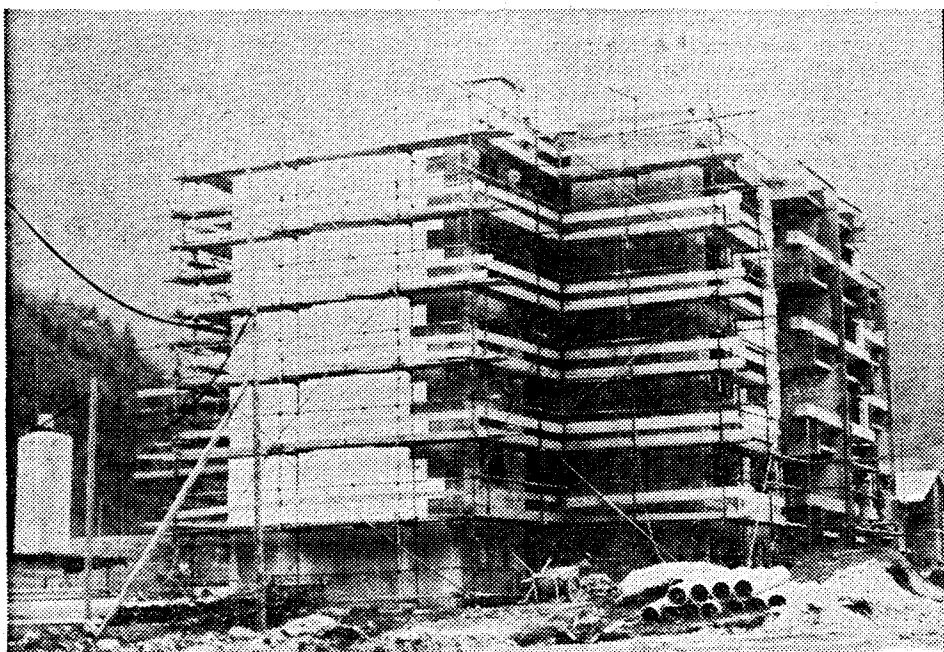
Čas in razmere pa porajajo tudi nova stanovanjska vprašanja borcev. O tem, kako nastajajo in kakšna so, nekaj konkretnih primerov.

Andrej Klinton se je boril v sabotažni četi Bazoviške brigade, kasneje pa je bil obveščevalec v Idrijsko-tolminskem odredu. Med drugim je sodeloval tudi pri razstrelitvi domobranske kasarne v Idriji. Septembra 1944 je zbolel za pljučnico in tak na pohodu padel 8 metrov globoko v prepadni potok. Tam je obležal od 17. ure tistega dne pa do 10. ure naslednjega dne. Vid na enem očesu je izgubil takoj, do leta 1957 pa je oslepel še na drugega in je stoodstotni vojaški vojni invalid. To pa še ni vse. Pred nedavnim je začel hrometi na noge, ki ga komaj še nosijo. Hišo ima v Tolmini na hudi strmini, dostop do nje je možen samo po betonskih stopnicah, kjer pa ne more uporabljati ortopedskega vozička. Združenje borcev v Tolmini mu je našlo lokacijo za gradnjo nove hiše na ravnini, ki jo pa brez denarne pomoči iz sklada ne bo mogel zgraditi.

Milena Strgar iz Voljčanskega Ruta, partizanka od februarja 1943, njen brat, partizan iz leta 1942, in sestra partizanka sta padla. Po osvoboditvi se je morala vrniti k ostarelimu očetu in materi. Poročila se je z borcem prekomorcem, ki mu ni priznan status borca. Ima dve hčerki, ena je stara 18 in druga stara 7 let. Dobiva priznavalno 200 dinarjev mesečno. Oče in mati sta nedavno umrla. Združenje borcev v Tolmini ji namerava omogočiti službo čistilke v klavnici, da bi si pridobila preostalih 15 let delovne dobe in s tem osnovo za predčasno upokožitev. Ker pa je Voljčanski Rut uro in pol hoda v hribih, ji morajo zagotoviti stanovanje v Tolmini.

Pri Antonu Zagarju, kmetu borcu iz Pirane 3 pri Bovcu, je septembra lani udarila strela in mu je vse pogorelo. Zagar je stopil k partizanom 15 let star, razen tega pa je vojaški mirnodolni invalid. Odo-

Nadaljevanje na 11. strani



Stanovanjski blok v Tolminu, kjer bodo 6 stanovanj dobili tudi borci.

si bo skupnost toliko opomogla, da bomo prišli tudi sami na vrsto.

Počasi in potihem se je začelo uveljavljati načelo, naj si vsak pomaga, kakor ve in zna. To je udarilo kakor šok. Tragika za nas, invalide, borce in aktiviste, je bila, da smo svoje najboljšie mladostne moči že iztrošili za dobro skupnosti in da nismo bili več sposobni pri zadovoljevanju lastnih potreb tekmovali s spočitimi ljudmi in s tistimi, ki so šele začeli delati. Mnogi izmed nas so zaradi izrednih vojnih in poveljnih naporov ostali bolni, utrujeni, pa še praznih rok. Postali smo tista socialna kategorija, ki ji mora družba posvečati posebno skrb. Dobili smo nekatere posebne pravice. Toda to niso »privilegije«, te posebne pravice so le nadomestilo za izgubljene življenjske moči in zato, da bi bili lahko enakovredni z mlajšimi in manj poškodovanimi. Potemtakem je edino pravilno, da nam družba pomaga tudi pri reševanju stanovanjskih vprašanj, ker bomo lahko le ob taki družbeni pomoči enaki z mlajšimi.

NEVARNA BIROKRATSKA MISELNOST

Dandanes marsikdo dviga glavo in zahteva, naj bo pozabljeno, kar je bilo med vojno in po njej. Takšni ljudje kažejo na nas s prstom, češ da smo invalidi in borci največje breme za družbo.

»Nenasitni ste...«

Takšne in še bolj nesramne padajo.

Zanimivo je pogledati, kateri ljudje tako govorijo. To niso kakšni preprosti delovni ljudje, ki žive v težavnih socialnih razmerah, pač pa tisti, ki so v socializmu našli pognojena tla za svoj osebni vzpon. Zdaj, ko so se lepo ugnezdili in poskrbeli zase, sučejo jezik v imenu stabilizacije, v imenu delovnih kolektivov in v imenu državnih interesov. Enako brezdušni so do invalidov in borcev kot tudi do delovnih ljudi.

Leta 1968 je bil namreč na temelju zveznega zakona izglasovan skupščinski odlok, ki določa, da se za reševanje stanovanjskih vprašanj borcev izdaja ena petina štiri odstotnega stanovanjskega prispevka od zaslužka zaposlenih, ki se zbira centralno za vso Slovenijo in potem deli na občinske sklade glede na število in stanovanjske potrebe borcev po solidarnostnem načelu. Ta odlok je najprej veljal za eno leto in pol,

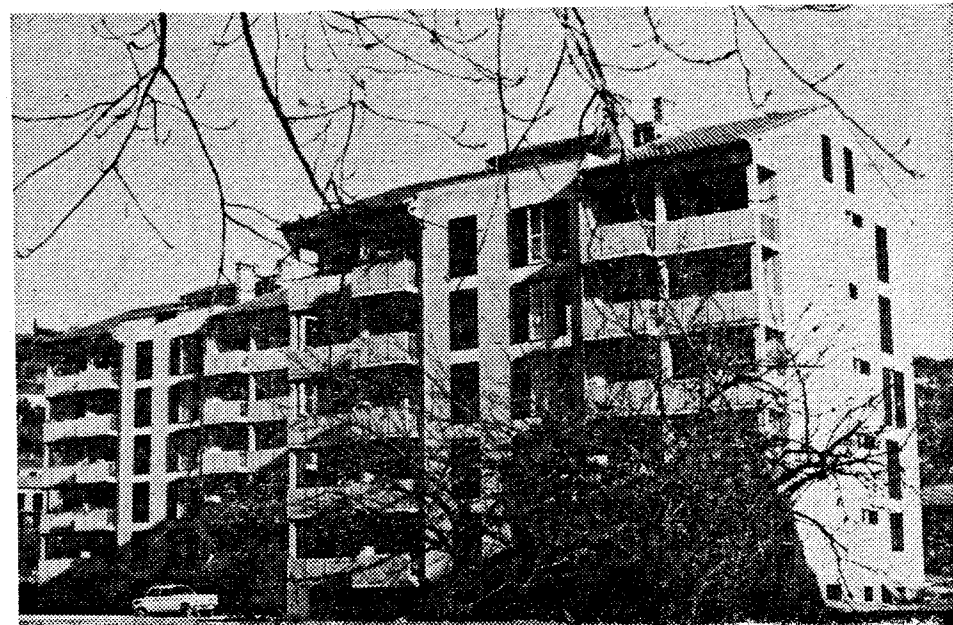
23 odstotkov? Najbrž krivde ni treba iskati v slabem gospodarjenju s prejetim denarjem in v tistih nekaj primerih nezmernosti, ki jih borci sami obsojamo, marveč v popodražitvah, v nestabilnosti cen. Državni uradniki bi to morali vedeti. Vedeti pa bi morali tudi to, da bo treba rešiti ne samo te primere, ki so ostali nerešeni od prvotnega popisa, marveč tudi tiste, ki so prišli na dan po letu 1968. Zakaj življenje je pač življenje, socializem pa namenjen človeku. Še sem, da bi videl to življenje, da bi pokazal nanj in da bi potrkal na vest tistih, ki imajo pravico odločati...

DOBRO GOSPODARJENJE Z RAZPOLOŽLJIVIM DENARJEM

V Tolmini sem več kot tri ure sedel na sestanku upravnega odbora sklada za reševanje stanovanjskih zadev borcev. Predsedoval mu je Karel Čufar. Temu odboru v pomoč so komisije, ki delujejo pri posameznih združenjih. Te komisije obravnavajo vsakega prosilca in na koncu dajo mnenje, če mu je posojilo za popravilo hiše ali novo stanovanje zares potrebno in pod kakšnimi pogoji naj ga dobi.

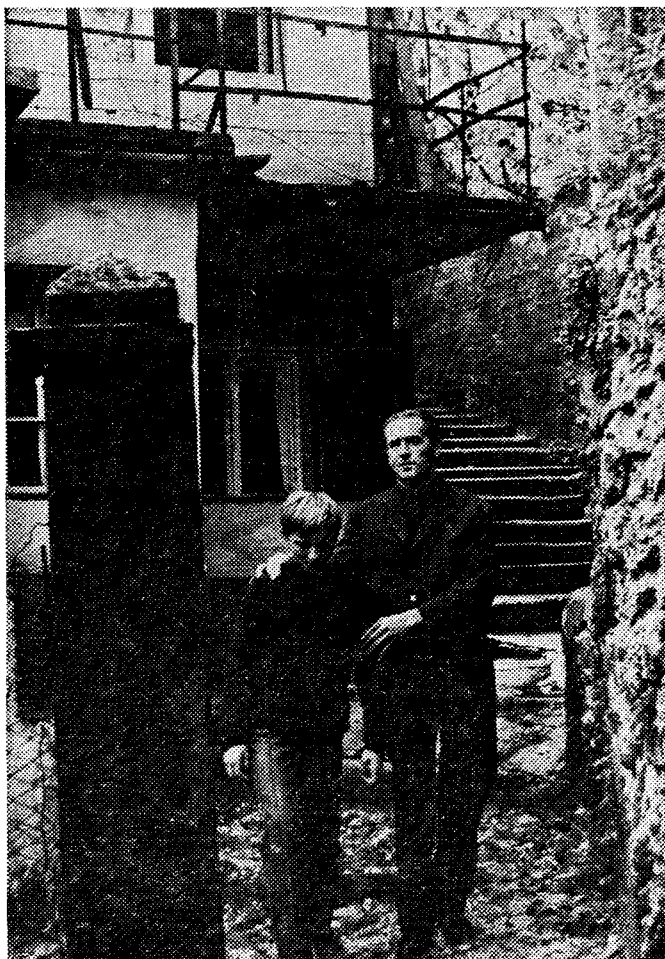
Bil sem presenečen. Odbor ima natančen pregled nad razmeroma obsežnim področjem, kot je to veljalo za organe ljudske oblasti v partizanskih časih. Delo je šlo hitro od rok. Prošnje so bile zvečine utemeljene in preverjene. Dve prošnji za posojilo je odbor odklonil, tri je odložil, da se ponovno preverijo na kraju samem, druge — bilo jih je kakšnih dvajset — je ugodno rešil.

O dobrem gospodarjenju in poštenem delu pričajo tudi številni podatki. Leta 1968 so na Tolminskem zabeležili 306 primerov stanovanjskih vprašanj za borce. Do srede letos so jih rešili 199. Od tega so kupili 27 najemnih stanovanj za borce, za kar so potrošili 2.589.116 dinarjev ali 95.896 dinarjev za eno stanovanje. Posojil za novogradnjo so dali 21 v skupnem znesku 535.000 dinarjev ali 25.476 dinarjev na enega, posojil za odkup stanovanjskih hiš 12 v skupnem znesku 351.000 ali 29.250 dinarjev na prosilca in končno posojil za popravila hiš so dali 159 (večinoma kmetom borcem) v skupnem znesku 1.832.500 dinarjev ali 12.154 dinarjev na enega. Skupaj so porabili 5.307.616 dinarjev, od tega so tretjino zbrali v lastni občini, dve tretjini denarja pa se je k njim po načelu solidarnosti steklo iz



Stanovanjski blok v Luciji pri Portorožu, kjer so borci dobili 24 družinskih stanovanj.

Akcijo je treba speljati do konca



Vojaški vojni invalid Andrej Klinkon je slep na obe očesi, zdaj pa mu grozi, da bo še ohromel. Vidimo ga, kako se pri hoji mora opirati na najmlajšega sina. V ozadju hiša, zidana v veliki strmini, do stop navzgor in navzdol je le po stopnicah, kar onemogoča uporabo ortopedске ga vozička.

Nadaljevanje s prejšnje strani

brili so mu 40.000 posojila za obnovo hiše. V zadnjih treh letih so imeli na Tolminskem še štiri podobne primere, ko so kmetom borcem zaradi strele pogorele hiše. Pomagali so jim takoj.

Podobno je bilo v Strunjanu, kjer je lanske poplava uničila ali poškodovala hiše petim borcem in to Avgustu Stembergerju popolnoma, dobil je 70.000 dinarjev posojila, Milanu Benku hudo, dobil 50.000, ter Mariji Sirk, Dušanu Kocjančiču in Lojzetu Kocjančiču deloma, dobili so po 30.000 dinarjev posojila. Razumljivo in človeško je, da je treba v takšnih primerih pomagati takoj.

Največ stanovanjskih vprašanj borcev nastane na novo zaradi neurejene zemljiško-knjižne lastnine najemnih stanovanj. Ta problem je posebno pereč v treh obalnih občinah Kopru, Izoli in Piranu, kjer je več kot polovico vseh stanovanj še vedno v lasti optantov. Ti s temi stanovanji spekulirajo in jih prodajajo, novi lastniki pa potem iz stanovanj izganjajo borce. Zaradi tega je obalni komite Zveze komunistov

Koper nedavno tega predlagal, da se to vprašanje uredi meddržavno, hiše optantov pa naj republika odkupi. Vendar podobni primeri nastajajo tudi drugod, npr. v Tolminu.

Janez Gaberšček, aktivist iz Gaberij (ima priznano dvojno štetje od 10. oktobra 1941), star 63 let, bolehen in betežen, je stanoval v močno dotrajani hiši Marije Fazano, italijanske državljanke. Tu je nameraval preživeti svoja stara leta. Lani pa je Marija Fazano hišo prodala mizarju Fonu, ki jo namerava predelati za lastne potrebe in je Gaberščku stanovanje odpovedal.

Lahko bi še naštevati, toda bodi dovolj. Povedati pa moramo, da ni mogoče zavrniti takšnih upravičenih primerov samo zaradi tega, »če je kdo zamudil vlak«, kot se je izrazil eden od tistih, ki so zagovarjali človečanski odnos do borcev. Karel Čufar iz Tolmina je v tej zvezi dejal: »Vsak rok, ki smo ga v preteklosti postavljali, da naj bodo do tega in tega roka rešena vsa stanovanjska vprašanja borcev, je nesmiselno postavljati, ker nastopajo novi problemi in bodo nastopali, dokler bomo borci živeli. Rešeni bodo takrat, ko bomo vsi pomr-

li...« Mnenje borcev iz obalnega področja je povedal Jože Paternost. Dejal je: »Rešiti je treba vsa stanovanjska vprašanja borcev, ne glede, kdaj so se prijavili, ker so vsi borci. Ni njihova krivda, če takrat še niso bili prijavljeni in vzeti v seznam. Zavzeli smo se, da bomo vse postopoma rešili...«

PRIZADETI UTEGNEJO BITI BORCI NERAZVITIH OBČIN

Republiški odbor Zveze združenj borcev NOV Slovenije ni zamen povzdignil glasu. Obstaja resna nevarnost, da se velika humana akcija za ureditev stanovanjskih vprašanj borcev prekine pred koncem. Zvezni zakon, na osnovi katerega je bil izglasovan ustrezeni skupščinski odlok in njegovo podaljšanje, preneha veljati, to pa pomeni, da ni zakonskih osnov za nadaljnje podaljševanje veljavnosti odloka. Sekretariat za urbanizem Izvršnega sveta SR Slovenije se je odločno uprl, da bi zagotovili nadaljnje zbiranje denarja za reševanje stanovanjskih zadev borcev po dosedanjem solidarnostnem načelu. Predlagajo, da bi to uredili s posebnim zakonom, takega zakona pa v skupščinskih krogih ne nameravajo pripraviti.

Glede osnutkov zakona o gradnji stanovanj in zakona o stanovanjskih vzajemnih skladih so bili izraženi tehni pomisleki. Predvsem ta dva zakona skoraj popolnoma izključujeta gradnjo stanovanj v družbeni lasti, pa tako dajeta prevelik poudarek lastništvu, s tem pa slabita družbeno in samoupravljaljsko zavest, predvsem pa nakazujejo nadaljnje poglobljanje socialnih razlik. Nadalje skrb za stanovanjsko gradnjo v celoti prenašata na občinske vzajemne sklade.

de, s tem pa popolnoma zanemarjata gospodarsko nerazvitost kot dodaten vir socialnih razlik. Borci NOV sploh ne omenjajo. Če to obvelja, tako meni Karel Čufar, bodo borci vedno preglašovani, ker so v manjšini nasproti drugim občanom, in nastopajo lahko samo še kot berači.

Velika humana akcija za rešitev stanovanjskih vprašanj borcev je bilo prvo od velikih konkretnih dejanj za odpravo socialnega razlikovanja. Vsaj med borci moramo na prvi stopnji doseči, da med nami ne bo socialnega razlikovanja tako glede stanovanj kot tudi glede priznavaln, ki so v nerazvitih občinah zelo nizke. Borci smo se ne glede na občinske meje borili za svobodno in socialistično Slovenijo oziroma Jugoslavijo, zato med nami ne sme biti razlik zaradi občinskih mej. Iz političnih in npravnih razlogov pa je potrebno, da se akcija za reševanje stanovanjskih vprašanj borcev uspešno privede do konca. Ni vprašanja, da tega ne bodo storili v Ljubljani, Kranju, Mariboru in drugih razvitih občinah. Ogroženi so borci v Beli krajini, na Dolenjskem, Notranjskem, Brkinih, Krasi, na slovenski obali, Tolminskem in drugod, kjer jih je po številu veliko, matično gospodarstvo pa je slabo razvito. Njim je treba še posebej pomagati. Torej je treba izdelati in izglasovati takšne zakone, ki bodo omogočili prelivanje denarja v tiste vzajemne stanovanjske sklade, kjer so potrebe mnogo večje od regionalnih možnosti, pa tudi na tista področja, kjer imamo Slovenci interes za pospešitev naseljevanja, kot to konkretno velja za slovensko obalo. Torej tu tudi ne gre samo za borce...

FRANCI STRLE

ZASTIČENO



Novo na našem tržišču
glavnik, ki sam striže —
10-letna garancija

TRIMERJEVA POŠTA

Šibenik, 23. VIII. Spoštovani tovariši, ki izdelujete Trimer, glavnik za striženje, na vas se obračam s prošnjo, da mi ga pošljete, ker ga v trgovinah v Šibeniku nimajo. Videl sem vaš glavnik pa ga želim imeti, ker ne morem brez njega. Potreben mi je kot zobna ščetka in navadni glavnik. Zato vam prosim, da mi pošljete Trimer in se vam vnaprej zahvaljujem.

Moj naslov: Josip Caleta Lar Bileće, 59000 Šibenik.

Pošljite nam tudi vi svoj naslov. Za Trimer s polno garancijo plačate 25 dinarjev. Poštino plačamo mi. Trimer, 41000 Zagreb, Boškovićeve 40.

MIRKO VUJAČIĆ:

V ŠPANIJO BREZ POTNEGA LISTA

Eden od njih je bil zelo gobezdav. Medtem ko je preiskoval moje revne žepe, je povedal tisoč nepomembnih stvari in kar naprej izpraševal. Nisem utegnil odgovoriti na vsa vprašanja. Bil je židane volje — kakor jovec, kadar ujame zver, ki jo je dneve in dneve zalezoval.

Drugi je samo molčal.

Ko sem jim povedal, kako mi je ime in od kod sem, so mi rekli:

»Ti si gotovo komunist! V Jugoslaviji jih je mnogo.«

Odpeljali so me. Ko bi se lahko maščeval vsaj ženski, ki me je bila izdala! S prezirom na obrazu sem se obrnil proti njej:

»Ujela si me na kos kruha!«

Pogledala je predse in nič ni odgovorila.

Neki policaj je posebno užival, ko se je bahal s puško v roki. Z menoj je ravnal kot z razbojnikom, ki so ga ujeli po dolgem iskanju. Bili so zelo oprezni, celo zvezali so me.

Zasmejal sem se in jih vprašal, če se jim zdim res tako močan, da bi jim lahko ušel.

Policaj je sne, puško, ki se je temno svetlikala.

»Ali vidiš to puško?« — dvignil mi jo je pod nos.

»Vidim.«

(Zasmejal sem se. Bil je prava podoba tistega češkega »jebajtarja«. Koliko neumne bratovščine je na svetu!)

112

»To je švicarska puška! Na tisoč metrov lahko prebije železniško tračnico! Le pazi se, gospodič, menda ti ne bo padlo na pamet, da bi pobegnili!«

»Ne bom, gospod!«

»Ali verjameš, da je švicarska puška najboljša na svetu?«

»Verjamem, kako ne bi.«

»Pa ne boš ušel?«

»Ne bom.«

Zvezanega so me odpeljali ven.

Cesta je držala v mesto. Bila je asfaltirana in ravna kot steklo.

Civilni policaji so bili v zagati. Kako naj me peljejo? Imeli so kolesa, sedaj pa se niso mogli peljati na njih.

Ukazali so mi, naj se usedem na tla. Potem so se oddaljili in se nekaj menili.

»Ti ali se znaš voziti s kolesom?«

»Znam, gospod!«

»Ali ne boš ušel? Saj veš, da je tale švicarska puška zelo nevarna.«

»Ne bom. Vem, da je puška nevarna.«

Imenosdili so si kolo pri ženski, ki me je bila izdala.

Ukazali so mi, naj ga zajašem, jaz pa sem jim pokazal zvezane roke in rekel:

»Nisem akrobat.«

Šele takrat sem se spomnil, da zvezan ne bom mogel držati za krmilo.

Eden se je nečesa domislil. Žensko je zaprosil za košček vrvi. Rekli so mi, naj sedem na kolo, vrvi pa krepko zavozljal pod sedežem. Seveda so mi roke pustili proste. Na hrbet sem si naložil

113

ostanke stvari, ki mi jih je bila dala švicarka, in začel sem poganjati kolo.

Pes je nekaj časa tekel za nami, toda kmalu se je unesel in ostal na cesti.

Ta nočna vožnja je trajala dolgo časa. Policijska ustanova, na katero so me morali peljati, je bila daleč. Nekje smo počivali. Bil sem privezan na kolo. Prav gotovo je bil ta policijski izum zelo originalen.

Nazadnje smo prispeli v neko mesto. Da bi bila stvar bolj uradna, so me policaji odvezali s kolesa in mi zvezali roke.

Dežurni uslužbenec je igral karte z neko žensko. Verjetno je bil jezen, ker smo prekinili partijo. Plavolasa ženska, ki je bila podobna štokljki, je zapustila sobo. Policisti v civilu so mu povedali, kako in kje so ulovili »gospoda brez vize in potnega lista«. Eden zmed njih je vsi stvar dramatiziral, drugi pa je rekel, da sem verjetno komunist. Uradnik je molčal, kar je pravzaprav pomenilo, naj zapustijo urad, ker je njegova stvar, kdo in kaj je ta »gospod«.

Mož je vzel pero v roko in si začel zapisovati moje osebne podatke.

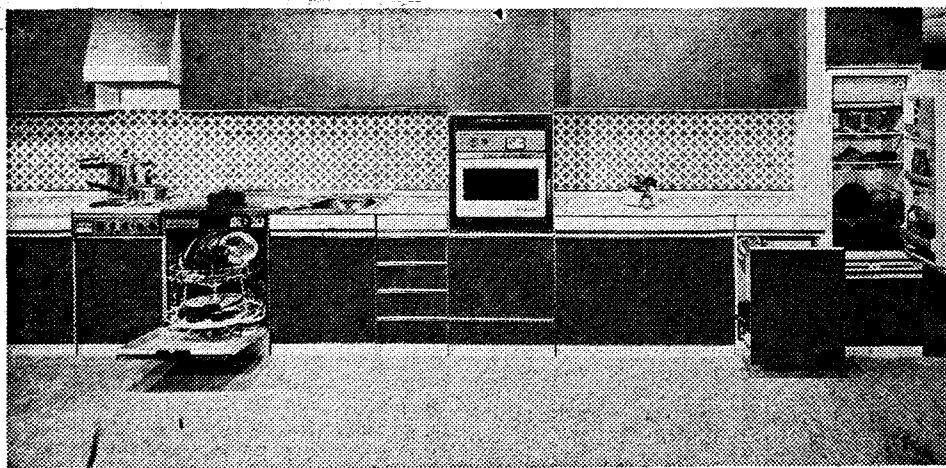
»Kako vam je ime?«

Povedal sem mu.

Preiskovalec se je skušal nečesa spomniti in dvakrat ali trikrat je ponovil moj priimek. Tako nerazložno ga je izgovarjal, da sem ga še jaz slabo razumel.

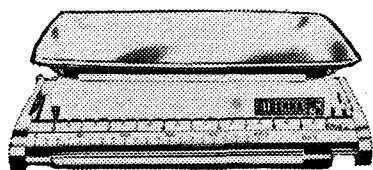
Tedaj se mu je posvetilo:

»A vi ste tisti znani potepuh?« je rekel, »kako ste rekli, da se pišete?«



vega 60
brest cerknica

kuhinjska
tehtnica



LIBELA-CELJE

brest

SALON POHIŠTVA CERKNICA

☎ 791 080

Založba

MLADINSKA KNJIGA

RAZNOLIKO — ZANIMIVO — AKTUALNO — IZVIRNO v zbirki
»PRIČEVANJA«

Znani politični komentator Janez Stanič je avtor knjige

Bolgarija in Makedonija

Ki je kot zadnja v letošnjem letniku izšla v zbirki Pričevanja. Tako občutljive teme, kot je tako imenovano makedonsko vprašanje, ki je že več desetletij osrednja sporna točka v mednarodnih odnosih med Bolgarijo in Jugoslavijo. se avtor loteva spretno, z nizanjem dokumentiranih argumentov, predvsem pa pogumno. Cena te izredno zanimive knjige je 15 din.

Letos so v Pričevanjih izšla že tri pomembna dela:
V. N. Giap: LJUDSKA VOJNA — LJUDSKA ARMADA (9 din)
(C velikih zmagah vietnamskega ljudstva)
Marcello Argilli: CRNI OTROCI (9 din)
(Fašizem, kot ga občutijo otroci)
Roger Garandy: VSA RESNICA
Cena te knjige, ki je razburila vrhove zahodnoevropskih in sovjetske partije je 15 din.

Te, prav tako pa tudi ostale knjige, ki so v zbirki PRIČEVANJA izšle v prejšnjih letih, lahko kupite v vseh knjigarnah ali jih naročite pri zastopnikih poverjenikih in akviziterjih, s priloženo naročilnico pa pri Mladinski knjigi. Direktna prodaja, Ljubljana, Titova 3.

NAROČILNICA

Podpisani(a) _____

Natančen naslov _____

Zaposlen(a) pri _____

Nepreklicno naročam knjige zbirke PRIČEVANJA:

Znesek _____ din bom poravnal(a) takoj po prejemu računa in položnice

na tekoči račun Mladinske knjige, Ljubljana, 501-1-30/1.
(VPIŠITE NASLOV IN ZNESEK, na položnici ob vplačilu navedite, prosimo namen vplačila).

Datum:

Podpis:

114

Ponovil sem mu svoj priimek.

»Aha, tako.«

Listal je po veliki knjigi, ki je bila podobna zapisniku. Neprestano je ponavljal moj priimek, vendar se mi je zdelo, da se še vedno ne more spomniti.

Nenadoma je prebral ime in priimek mojega brata.

»Vas je tu pred mesecem dni ujela naša civilna policija. Torej ste si spet drznili priti k nam.«

»Kaj je tudi moj brat padel tukaj v past?« sem pomislil. Tudi on je bil namreč odšel v Španijo.

»Nisem.«

Policaj je izgubil potrpljenje. Pokazal mi je rubriko, kjer je bilo zapisano, da so ujeli mojega brata.

Seveda sva si bila z bratom podobna in bilo je razumljivo, da se je policaj motil.

Čudil sem se nenavadnemu naključju. Moj brat je torej na tako dolgem potovanju naletel na isto past kakor jaz.

»Ali nočete priznati, gospod?« me je vprašal z nekoliko pretečim glasom.

»Kaj naj priznam, če pa nisem bil jaz.«

Preiskovalec se je razjezil in zahotelo se mu je, da bi me pretepel.

Namesto tega pa je naročil dežurnemu policaju, naj posteljo, ki je v priporu, postavi ven.

Prvič sem bil v zaporu, ki je imel navadno okno. Švicarska policija mora imeti opravka s čudnimi prestopki. Celica je imela široko okno, ki bi ga bil z lahkoto odprl. Stražar je kašljal nekje zunaj. Pozno ponoči si je preganjal dolgčas z žvižganjem, jaz pa sem koval načrt, kako bi pobegnil iz te sobe, ki naj bi bila nekaj zaporu podobnega.

115

Odprl sem okno. Stražar se je z druge strani zazrl vame, kakor da bi mi hotel reči:

»Le poskusi pobegniti!«

Stražar je bil zares zelo oprezen, čeprav je žvižgal. Zamenjal ga je nekdo drug, ki je neprestano molčal. Ta je bil še bolj oprezen. Začel sem domniti, da bom lahko pobegnil. Tukaj imajo namesto rešetk dobre stražarje.

Drugi dan me dolgo časa niso zbudili. Približno okrog osmih me je prebudilo žvižganje tistega, ki je imel rad razvedrilo. Opazil sem, da mu je stražarjenje zelo zoprno. Zdelo se mi je, da je zanj smešno paziti na tolovaje.

Pomnil je glavo skozi okno in me ostro pogledal, kakor da ne bi vedel, kaj naj me vpraša. Zaklical mi je, naj pridem k oknu, in mi rekel:

»Kaj si pa ti naredil slabega, o Jezus?«

Nisem vedel, kaj naj mu odgovorim. Še enkrat me je vprašal, nato pa se je začel smejati.

»Od kje pa si ti, o Jezus!«

»Jugoslovian sem.«

Zamislil se je.

»To je v Turčiji, mar ne?«

Mislil sem, da se šali, vendar sem potem ugotovil, da zares še ni slišal za Jugoslavijo.

»Ali si fakir?«

»Nisem.«

»Kaj pa si? Lopov?«

Premislil sem ga z očmi in zdelo se mi je, da da je postalo sram.

Da bi se mi oprostil, je odklenil vrata. Sedel sem na prag. Sonce je iz mene pilo dolgočasje.

Policaju je bilo zelo dolgčas. Še slutil ni, da mu lahko pobegnem. Odšel je v bližnjo hišo in dolgo

116

časa ga ni bilo na spregled. Začel sem se sprehajati pred zaporom.

Jezilo me je, ker se ni še vrnil. Postajal sem živčen.

SKLENIL SEM POBEGNITI

Ali naj pobegnem? Toda kam? Naselje je bilo precej gosto. Lahko bi me ulovili. Potem bom dobil dvojno kazen in vse se bo končalo tako, kot se ne bi smelo. Na oknih hiše, v katero je vstopil stražar, nisem nikogar opazil. Nekdo deček je prišel k meni in me začudeno opazoval. S takim zanimanjem opazujejo otroci novega »stanovanca« v živalskem vrtu. Deček je odšel.

V kotu zopora je stala razmajana omara. Eno krilo je bilo odprto. V njej mi je bilo udobno. Sklenil sem se malo pošaliti. Za to šalo jih bom morda dobil po grbi. Vstopil sem v omaro in zaprl vrata za seboj.

Stražarja ni bilo od nikoder. Bil sem nestrpen. Videl sem ga, ko je šel iz hiše. Začel se je razburjati. Klical me je in iskal.

Se vedno sem imel toliko moči, da sem se veselil, ker mi je prevara uspela. Policaj je bil besen, meni pa je bilo prijetno pri duši. Le pošaliti sem se hotel.

Zdirjal je iz zopora in pustil odprta vrata. Nekaj je vpil. Čez nekaj časa so prišli trije ali štirje policaji, da bi se prepričali, če sem res izginil. Neki pes se je začel motati okrog njihovih nog. Kri mi je poledelela v žilah. Če je to dresiran policijski pes, me bo kmalu izvohal. Toda pes se ni oddaljil od njihovih nog. Zleknil se je, da bi na soncu zaspal.

Odšli so.

Čez dvajset let bo vse drugače

Roman, pod tem naslovom, ki ga je napisal IVO ZORMAN, pripoveduje o nekdanjem borcu, ki v svojem okolju opazuje, kako se trgajo vezi človeške solidarnosti. Na svoji koži občuti ničevost refrena: Nekoč bo vse drugače. V platno vezana knjiga ima 228 strani in stane 29 dinarjev. Izdal jo je ZAVOD »BOREC«.

Mrači se. Slišim otroke, ki se lovijo v parku. Njihovi glasovi se v mraku spreminjajo. Režki so in nestrpni, vriskajo po poteh med drevjem in nagajivo begajo pred ključno mater, ki vabijo v razsvetljena stanovanja. In Smukov avto slišim, ki kratko, odsekano trobi in kliče ženo. Vsak dan se o mraku odpeljeta po mleko.

Tudi Marta in Hela se vračata o mraku. Poznam njune korake. Heline pete tenko zapojejo na hodniku. Marta pa trdo stopa za njo. Če hodi skupaj z mamico, ne drobi več kakor otroci.

Hela nikoli ne zvoni. Odpira s ključem. Pred obešalnikom se sleče in sezuje in spominja Marto, če ne obesi plašča, kakor je treba, če vrže torbico na tla ali če ne postavi čevljev na gumo pred ogledalom.

»Je bil kdo tu?« sprašuje Hela, ko stopi v sobo.

Miza je polita z žganjem, seveda, in pepelnik je poln ogorkov cigaret.

»Bil,« pravim. »Eden od zancev... pa Kos.«

Hela zapira okno, pospravlja kozarce, briše mizo, jaz pa sledim njenim korakom in ugibam, kaj je oblekla danes. Včasih slišim tudi žvenket zapetne verižice in po vonju, ki veje od nje, uganem, s kakšnimi ljudmi je bila...

...Tik ob meni je, da se za trenutek z ramo dotakne mojega kolena.

»Zakaj mi niste povedali za Andreja?« vprašam.

Hela zastane. Ne odgovori takoj, nazadnje pa se zateče k vprašanju:

»Kje si izvedel?«

»Mile mi je povedal. Na pogrebu je bil.«

»Tudi jaz sem bila na pogrebu.«

»Samo meni nihče nič ne pove.«

»Bali smo se, da bi te prizadelo.«

»Saj me je.«

»Zdravnik pravi, da ti je potreben mir. Morda se ti obrne na bolje.«

»Ne bo se,« pravim. »Že zdavnaj vem, da ne bom več videl.«

»Ne tako, Simon!« pravi Hela.

Kaj je v njenem glasu? Skrb? Odmev zdavnaj minulih let, ko sva se ob večerih še pogovarjala, včasih dolgo v noč? Ali pa morda podobne želje, kakor se ob takih trenutkih bude v meni? Da bi ji stisnil roko in da bi se tudi njena roka sklenila moje dlani?

Pred tedni, ko sem se vrnil iz bolnišnice, je bil njen glas prav tak, ko je rekla:

»Saj bo prešlo, Simon. Tudi prvič je prešlo.«

Jaz pa sem že skrajša vedel, da se ne bo obrnilo na bolje, da je bila prva slabost samo grozeča napoved tistega, kar je prišlo kasneje.

Takrat sva se s Helo že zmenila, da greva narazen. Da bova opravila brez hrupa in da mestnim klepetuljam ne bova privoščila veselja, da bi brskale po najinem življenju.

Naj kar ugibajo!

Zato sva se zmerom skupaj zahajala k znancom, čeprav ne več tako pogosto, in nikomur nisva dala slutiti, kaj se obeta.

Pogovarjal sem se z ljudmi in se šalil z njimi in se vljudno nasmihal, če je katera od znank priliznjeno dejala:

»Saj pravim svojemu Karlu: Če bi bil ti tako skrben, kakor je Simon, bi bilo tudi pri nas drugače. Kar zavidam ti, Hela.«

Ali pa če je rekla:

»Tako ljubko ženo imate, Simon. Ni čudno, da ste zmerom nasmejani.«

Pri tem mi je bilo včasih, kakor da hodim po črepinjah. Zdelo se mi je, da mi hrešče pod nogami in da se iskrijo v soncu.

To iskrenje!

Zmerom znova se mi vrača v spomin in zmerom znova mislim na zgodnje popoldne, ko sem zadnjikrat videl sonce.

Ceste so bile še mokre in luže so stale po vrtinah na asfaltu. Zrak je bil hladen, sonce, ki se je prebilo skozi oblake, pa je bilo svetlo in se je zableščalo v vseh lužah, v vseh oknih ob cesti.

Se že oglašala pomlad, sem pomislil.

Videl sem deklico v živo rdečih nogavicah in jato belih golobov na trgu in modrino neba, ki se je pokazala med raztrganimi oblaki, in svetlobo, bleščečo svetlobo v lužah na cesti in v šipah na pročeljih hiš.

Potem je tista svetloba ugasnila.

Utonil sem v temo in obšla me je slabost kakor pred leti. To je kot takrat, sem pomislil. Pa je bilo huje. Tema je bila globlja in se ni razpršila kakor nekoč. Obšel me je strah, iztegnil sem roke predse in kriknil:

»Ne vidim!«

Nekdo je zadel obme in koraki, ki so hiteli mimo, so se ustavili, jaz pa sem iztegnil roke in ponavljal:

»Ne vidim. Ničesar ne vidim.«

Zmerom več je bilo glasov okoli mene, nekdo me je prijel za roko in nekdo je vprašal:

»Nesreča?«

Pa drug glas:

»Saj to je Novak.«

Prišel je avtomobil in potem so me vozili in nekdo je sedel zraven mene in me držal za roko in spraševal:

»Je kaj boljše?«

Vodili so me po stopnicah in odpirali vrata, zajel me je vonj po razkužilih, pa sem pomislil:

Tu so ljudje vsi v belem.

Samo slišal sem jih in čutil roke, ki so se dotikale tilnika, in sem si rekel:

»To so ženske roke.«

In res je bil ženski glas, ki je vprašal:

»Boli?«

Pa moške roke in moški glas:

»Skrčite koleno! Iztegnite! Skrčite!«

Ležal sem na trebuhu in ležal sem na hrbtu, sedel sem, krčil kolena in dvigal roke in odgovarjal na vprašanja.

»Vidite?«

»Ne.«

»Pa sedaj?«

»Ne.«

»Zaznavate svetlobo?«

»Ne.«

Samo toplo sem čutil na obrazu in sem vedel, da so mi od blizu z žarnico svetili v oči.

»Aneurizma krvne žile,« je rekel zdravnik.

»Je od rane?« sem vprašal.

»Od udarca. Redko se zgodil, da po takih letih... Včasih pa se.«

...Domov so me spremili. Ko so me vodili čez prag, sem pomislil:

Navadil se bom in potem bom sam našel pot. Dali mi bodo belo palico in nemara mi bodo kupili psa.

Hela pa o palici ničesar ni hotela slišati.

»Kaj pa veš, če jo boš zares potreboval,« je rekla. »Zdravnik pravi...«

»Saj vem, kaj pravi,« sem ji segel v besedo. »Ampak s tolažbo mi ne bo dosti pomagalo.«

»Vsi ti bomo pomagali,« je rekla Hela. Nemara so moje oči še zmerom spremenjale izraz, čeprav so bile slepe, nemara je Hela uzrla v njih vprašanje, ker je rekla čez čas:

»Prosila sem odvetnika, naj umakne najino ločitev.«

»Zakaj?«

»Hudo je, če žena zapusti moža, ker je oslepel.«

»Saj ne zato...«

»Vsi bi rekli, da zato... in morda bi še sama tako mislila. Petnajst let je živel z njim, bi rekli. Sedaj, ko jo potrebuje, je šla z drugim. Ljudje so neusmiljeni, če koga obsodijo, posebno če obsodijo žensko.«

Včasih bi za nič na svetu ne počel tistega, kar je vseč spodobnim meščanom. Se oženil se nisem, kakor se ženijo drugi. Potem sem se počasi navzel njihovih navad, da sam nisem vedel kdaj, in danes me skrbi, kaj porečejo sosedeje.

Sem zato boljši?

...Ne vem, zakaj sem se zazdel takrat samemu sebi smešen, ne vem, zakaj me je nenadoma posilil smeh. Hela se je vznemirila in rekla:

»Saj bo prešlo, Simon. Tudi prvič je prešlo.«

Ze takrat sem se spraševal kaj je v njenem glasu. Tudi sedaj se tako sprašujem. Ženo čutim prav blizu ob sebi in upam in čakam in skoraj bi iztegnil roke, takrat pa se Hela zravna in pravi:

»Človek nikoli ne sme izgubiti upanja.«

Govori kakor njena mama iste besede uporablja in podoben glas ima in podobne misli. Ko se je odločila, da bo ostala, se je menila o tem z mamo, ne z menoj.

»Kako je bilo na pogrebu?« vprašam.

Nekaj moram reči, da spravim pogovor spet v vsakdanji tir.

»Na Andrejevem?« pravi Hela. »Saj veš, kako je. Dosti vencev, dosti zastav, godba, govori...«

»Hrupno, ne?«

»Andrej bi se temu uprl. Ampak z mrtvima počno, kar se jim zljubi. Hrupno jih pokopavajo izmišljujejo si posmrtno govorje in jim postavljajo spomenike, ki bi mrtvim ne bili všeč, če bi jih videli.«

»Koliko pa je takih, kakor je bil Andrej?«

To ni priznanje, to je graja, in pritrditi ji moram, ko pravim:

»Saj. Zmerom manj jih je.«

Zmerom manj nas je, bi rad rekel, pa nimam pravice tako govoriti. Že zdavnaj ne več.

Marta pogrinja mizo in Hela postavi krožnike na prt in pravi:

»Boš sir ali šunko?«

»Saj je vseeno.«

Odha ja pomislim.

Nimam pravice, da bi jo spraševal po njenih potih. Pripravlja mi hrano, postilja mi, pere mi, lika in briše tla, če kateri mojih zancev pozabi obrisati čevlje. Zraven pa ima tudi svoje življenje in jaz nimam pravice, da bi segel vanj. Pa vendar ugibam, s kom bo preživela večer.

Morebiti pojde v gledališče. Zelo verjetno je gledališče, ker se Hela dolgo oblači in ker ima dosti opraviti v kopalnici.

Nemara ima tesno obleko ciklamne barve, si pravim. Ali pa tisto modro z naborki ob straneh. Za gledališče se nikoli ni oblačila v črno.

Skrbno sledim njenim korakom, šumu vode iz pipe, žvenketu ključev in vratom, ko se zapro.

Potem pravim Marti:

»Prinesi mi kozarec žganja!«

»Toliko piješ, očka,« pravi Marta.

»Po žganju laže zaspiš.«

DOBRO JE, ČE VESTE

SE EN, ZELO KORISTEN NA CIN ELEKTRIČNE ENERGIJE (toka) je odkril dr. C. Brighton, profesor ortopedske klinike v Philadelphiji. Dognal je, da se kostni zlomi mnogo hitreje zarastejo pod vplivom električnega toka. To se je večkrat potrdilo med poskusi s kuni, potem pa tudi pri pone-srečenih ljudeh. Uporabljali so tok zelo šibke napetosti. Med prvim poskusom je imel tok napetost le 7,5 volta.

STEVIILNI RAZISKOVALCI SO NA DELU, DA BI USTVARILI motor, ki bi z izpuhom plinov ne onesnaževal zraka. Doslej je bilo že nekaj uspešnih poskusov, da bi uvedli popolnejši motor za avtomobile. Tako je William Powers v Northwestu izdelal motor, ki deluje tako popolno, da ga imenujejo »čistega«, ker ne izloča skoraj nič škodljivih plinov. Trdijo, da je nova vrsta motorja zelo poceni in da jo je mogoče uporabiti tudi za ladje in letala.

PROMETNE TECAJE ZA OTROKE PRIREJA na svojo pobudo šofer zavoda za atomska raziskovanja v Beogradu, ki je tudi instruktor Avto-moto zveze Jugoslavije, Saša Petronijević. Po službeni dolžnosti veliko potuje in ko se v kakšnem kraju nekaj časa ustavi, brž zbere otroke in jih začne poučevati o prometu — prometnih znakih, predpisih ter o varnosti v prometu. V nekaterih krajih v Srbiji so imeli tečaj takšen uspeh, da so vzbudili širši odmev, tako da bodo Petronijeviću zamisel začeli posnemati.

NAJVEČJI ASTRONOMSKI DALJNOGLED (TELESKOP) bo imela v bližnji prihodnosti zvezdarna arizonske univerze (Amerika). Daljnogled bo znatno izpopolnjen, tako da bo njegova zmogljivost presegala dosedanje največje teleskope, čeprav bo premer njegovih leč ali ogledal manjši (182 cm, medtem ko ima največji daljnogled premer 453 cm).

Zagloba z Ojstrega vrha

Janez Trojar, kmet z Ojstrega vrha nad Železniki, je bil 1940. leta na orožnih vajah v Skofji Loki. Takrat verjetno ni pomislil, kako bo poznanstvo z rezervistom Ivanom vplivalo na njegovo poznejše življenje. Njuna skupna pot se je pravzaprav začela v zaporu. Oba sta neko nedeljo nepozno prišla v kasarno in zato dobila po deset dni zapore.

Ze prve dni po vojni se je šušljalo, da po gozdovih hodijo oboroženi ljudje. Kaj kmalu so potrkali tudi na vrata Trojarjeve hiše.

»V naši hiši je bil Ivan Bertonecelj-Johan prvi partizan. Z njim sem bil pred vojno deset dni v vojaškem zaporu. Takrat mi je od jutra do večera pripovedoval o socializmu, Sovjetski zvezi, komunistični partiji, o fašizmu in vojni. Spominjam se, da je Ivan prvič prišel k nam 26. julija 1941. leta. Dan sem si zapomnil, ker je to bilo točno mesec dni pred ženinim godom in češnje so že bile zrele.

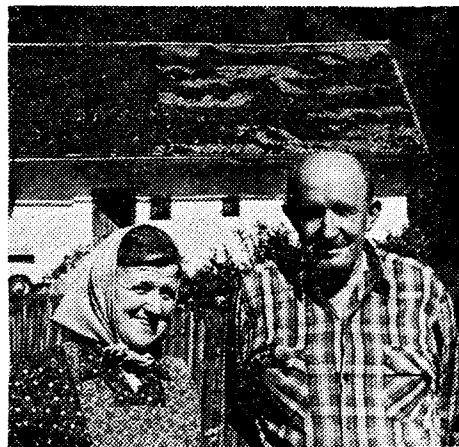
Bertonecelj pri Trojarju vzpostavil partizansko javko. Za njim so se v hiši večkrat oglašili Stane Zagar, Jaka Bernard, Ratinov Ludvik iz Čestnice in Andrej Rozman iz Križev pri Trziču. Vsi ti so padli v vojni.

Trojar je kmetija v bližini nima soseda. Je na samem tik pod vrhom hriba, odkoder je lep razgled na Stari vrh, Mladi vrh in Blegoš. Na Ojstri vrh od Železnikov po Smolevski grapi drži ozka makadamska cesta. Za vožnjo navkreber pa je treba imeti malo hrabrosti in dober avto (še boljše pa zavore). V tem kraju so samo znane kmetije, ki so vse po vrsti štiri leta zvesto pomagale narodnoosvobodilnemu boju.

Trojar je eden tistih bistrih gorskih kmetov, samoukov, ki so s plugom, puško in knjigo v rokah orali in selali za našo skupnost. Sedemdesetletni Trojar še zdaj hlasta za knjigami in časopisi. Iz prvih vojni dni je zanimiv tale dogodek:

Neke mrzle zimske noči je pri Trojarju za pečjo ležal partizan Miran Klopčič. Mišo iz Ž... je bil rad bral knjige. Tako je tiste dni pri Trojarju bral Z ognjem in mečem. V tej knjigi je ena od pomembnejših osebnosti Zagloba. Pa reče Mišo Trojarju:

»Veš, da si podoben Zaglobi? Plešast si, govoriš o previdnosti in na eno oko ne vi-



Janez Trojar-Zagloba s svojo ženo

diš. Odslej boš nosil ilegalno ime Zagloba.« Trojar sicer vidi na obe očesi, takrat je le imel eno oko prehlajeno ter zato oboje. Mišo si ga je predstavljaval kot junaka Zagloba iz knjige poljskega pisatelja Sienkiewiczza.

Ze spomladi 1943 je bil Zagloba imenovan za sekretarja rajonskega odbora OF za Selško dolino. Decembra 1943. leta je bil imenovan za sekretarja okrožnega odbora OF, potem zaradi boleznj spet za sekretarja OF za Selško dolino.

Prišla je svoboda in Zagloba je prevzel pomembno funkcijo na okraju Kranj in pozneje na občini Skofja Loka. Vsakodnevno delo je bila njegova univerza, navodila pa zvestoba resnici in poštenosti.

Janez Trojar se je spet posvetil svoji kmetiji in knjigam. Še vedno ga obišče kdo od starih znancev iz vojnihi dni. Na Ojstri vrh, kjer je bilo toliko bojev — tu so se vojskovala Prešernova brigada, Skofjeloški odred, Skofjeloška četa in druge enote — se je spet vrnil mir. Vendar dobre kmetije s tega hriba nikdar ne bodo pozabili. Janezu Trojarju, zaslužnemu aktivistu OF v Selški dolini, iskreno čestitamoz za njegovo sedemdesetletnico, ki jo obhaja bo 30-letnici vstaje.

JOŽE VIDIC

DELO

ČASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE
Ljubljana, Tišova—Likozarjeva—
Tomšičeva
BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine
- Izdeluje enobarvne in večbarvne kličseje v najmodernejši tehniki
- V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk, lakirnica in plastificirnica
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«
- ilustrirano revijo »TOVARIS«
- štirinajstdnevnik »NASI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tednik »ZVITOREPEC«

Nagradna križanka BREST števil. 12

[illegible]

Razpis nagradne križanke

Tokrat smo pritegnili k sodelovanju renomirano podjetje gozdarsko-lesne industrije GLIN Nazarje. Njeni izdelki: stavbno pohištvo, visoko kvaliteten rezan les, strešne konstrukcije, ladijski pod in razni izdelki iz lesa jo uvrščajo v vrh lesno-predelovalne industrije. Z izgradnjo obrata »Tovarna iveric GLIN Nazarje« je postala ena najodobnejših tovarn lesne stroke pri nas. Celotna proizvodnja je popolnoma avtomatizirana, poizkusna proizvodnja pa je doslej pokazala, da so iverice GLIN najboljše kakovosti na našem tržišču.

Delovnemu in marljivemu kolektivu naše čestitke
za uspešen gospodarski napredek!

Reševalce nagradna križanke naprošamo, da nam do 6. decembra tega leta pošljejo rešitve za GLIN štev. 12. Rezultate žrebanja bomo sporočili v 50. številki lista, ki izide dne 9. decembra 1971.

Pa še nagrade: »TV-15« prispeva 2 ženski in 2 moški uri Darwilove proizvodnje, založba »Borec« pa 2 kolekciji knjig.

Vsem želimo prijetno praznovanje in hkrati čestitamo za naš veliki praznik — 29. november, dan republike.

UREDNIŠTVO IN UPRAVA

Alain Delon bo »ubil« Trockega

Slavni angleški režiser Joseph Losey, zmagovalac na letošnjem filmskem festivalu v Cannesu, je spet za svojo ustvarjalno kamero. Prevzel je nalogo, da bo prenesel na filmsko platno dogodek, ki je pred tridesetimi leti razburil svet: atentat na Leva Trockega. Režiser je zaupal naslovno vlogo enemu dandanašnjih najboljših igralcev — Richardu Burtonu, medtem ko bo morilca igral Alain Delon. Losey se pri ustvarjanju svoje umetnine vestno drži zgodovinske resnice, kakor je bilo treba pričakovati. Sicer pa temu zgodovinskemu dogodku res ni treba še kaj dodajati, saj je dovolj dramatičen.



Atentator

Mexico City, 23. maja 1940. Polkovnik Leonardo Sanchez Salazar, načelnik mehiške tajne policije, se je po zelo napornem delu vrnil pozno zvečer domov. Brž ko je preletel naslove večernika, je legel. Globoko spanje mu je nenadno pretrgal telefonski zvonec. Samogibno je posegel po slušalki, saj ga telefon ni prebudil prvič ponoči. Toda tokrat ga je kar vrgla iz postelje novica:

— Halo, načelnik! Napadli so hišo Trockega!

Bilo je ob štirih zjutraj. V trenutku je bil oblečen. Pred hišo ga je že čakal policijski avtomobil. Zdrveli so po znani poti, ki jo je policijski načelnik že pogosto napravil. Tisto noč je bilo in ceste so bile blatne. Dunajska cesta, po kateri so vozili, še ni bila asfaltirana. Pred hišo s pročeljem iz rdeče opeke so Salazarja čakali njegovi sodelavci. Hlastno je vprašal:

— Kaj se je zgodilo?

— Napadli so nas! Bilo jih je najmanj dvajset. Oblečeni so bili v policijske in vojaške uniforme. Razorožili so nas, nakar so vdrl v hišo. Znotraj so popokali najmanj tristo nabojev.

V hišo, kjer je živel bivši komisar Rdeče armade, ni bilo tako lahko prodreti. Bati se je moral najhujšega, zato je hišo spremenil v pravo trdnjavo. Ograjena je bila z visoko betonsko ograjo s stražnimi stolpci, pravimi bunkerji, kjer so bili stražarji oboroženi s strojnimi. Vhodna vrata so bila iz debele jeklene plošče, ki bi jo mogla prebiti le topovska granata.

Salazar je pozvonil. Vrata so se počasi le ozko odprla. Salazar in njegovi ljudje so se legitimirali. Sprejeli so jih osebni stražarji Trockega — s pištolami v rokah in še zmeraj razburjeni.

— Ali so ubili Trockega? je vprašal Salazar.

— Ne, gospod polkovnik.

— Ali je kdo ubit ali ranjen?

— Ne, gospod polkovnik.

— Res ne? Ko pa je bilo toliko streljanja!

— Najbolje bo, da se pogovorite z gospodarjem.

Trocki in njegova žena Natalija Sedova sta bila še v pižamah. Trocki je opisal z mirnim glasom, kaj se je zgodilo:

— Zbudile so naju eksplozije. Skočila sva s postelj. Žena me je prisilila, da sem legel na tla. To naju je rešilo. Nenadno so od vseh strani začele žvižgati krogle — iz

spalnice, kjer je spal moj vnuk, iz mojega kabineta, iz kopalnice, pa tudi skozi okna. Ostala sva negibna.

Napadalci so odvrgli nekaj zažigalnih bomb, nakar so odšli. Bili so prepričani, da Trocki ni mogel ostati živ.

Zdaj pa se je vsiljevalo vprašanje: kako so mogli prodreti v hišo? Kdo jim je odprl oklepna vežna vrata? Ali to pomeni, da je bil v hiši izdajalec?

Šele tedaj so ugotovili, da je izginil eden izmed stražarjev: Robert Sheldon Harth. Prav on je bil tisto noč dežurni pri vходу. Salazarju se je zdelo sumljivo, da ni med napadom noben izmed osebnih čuvajev Trockega izstrelil niti naboja. Ko se je pozanimal, kako je bilo to mogoče, so mu zmedeni odgovarjali, češ da se je temu zataknil naboj v pištoli, drugi je bil tako presenečen, da ni pomislil na streljanje, spet drugi pa si niso upali streljati, ker je bilo napadalcev preveč.

Salazar je zapustil utrjeno hišo v prepričanju, da je Trocki sam uprizoril napad, da bi vzbudil ogorčenje javnega mnenja proti svojim političnim nasprotnikom.

Toda Salazar je kmalu spremenil svoje mnenje. Napad je bil resničen. Na neki opuščeni farmi so našli truplo Hartha. Zadel sta ga dve krogli v glavo. Eden izmed napadalcev je izpovedal na policiji, da je Harth izdal Trockega, česar pa Trocki ni hotel verjeti.

Salazar je tri mesece pozneje, avgusta 1940, dobil sporočilo o novem atentatu: — Trocki je smrtno ranjen! Atentatorja so prijeli!

Ubijalec je tudi tokrat prišel v hišo skozi tisti tako močno zavarovan vhod z oklepnamj vrati. Odprli so mu ga stražarji, ki niso pomislili, da bi ta človek mogel storiti kaj takšnega, saj je bil dober prijatelj Silvije Angelov, zagrizene trockistke, ki je bila v hiši zmeraj zaželena gostja. Povedal je, da se piše Franck Jackson. Tudi potni list je imel s tem imenom. Vendar je policiji kaj kmalu priznal, da je njegovo pravo ime Jaques Mornard. Beligiec. Šele pozneje so ugotovili, da je bilo tudi to ime atentatorja izmišljeno in da se je dejansko pisal Ramond Mercader; rodil se je v Spaniji. V Mehiko je prispel leta 1939 kot turist, vsekakor z namenom, da ubije Trockega.

Atentat je bil zelo skrbno pripravljen. Mercader se je leta 1938 v Parizu seznanil s Silvijo Angelov in ji začel takoj dvoriti, ker je upal, da mu bo pomagala približati se Trockemu. Kmalu ji je začel obljubljati zakon.

Ko se je Silvija vrnila v New York, sta si začela dopisovati in si potem dopisovala sedem mesecev. Mercader je zaupal Silviji, da je vojaški begunec in da ima zato lažni potni list. Stanoval mesec dni pri nji v New Yorku, nakar ji je povedal, da se odpravlja v Mehiko, češ da so mu prijatelji tam našli službo.

Silvija se mu je v Mehiki pridružila januarja 1940. Prišla je obiskat Trockega, ker je njegova dela prevajala v angleščino.

Mercader je bil zelo previden. Nikdar ni omenil, da bi rad obiskal Trockega. To je priporočila sama Silvija konec marca, ko se je pripravljala, da se bo vrnila v New York. Njeno priporočilo je Mercaderju odprlo vrata v dom Trockega. Po Silvijinem odhodu je Mercader večkrat obiskal družino Trockega. Svoji zaročenki pa je pisal, da je navdušen nad starim revolucionarjem. Očitno je, da so organizatorji atentata na Trockega imeli Mercaderja v rezervi za primer, če bi se izjalovil napad, ki je bil naloga tistih dvajset napadalcev.



Trocki je imel še toliko moči, da se je branil

Dvajsetega avgusta 1940 okrog pol šestih je zazvonil zvonec pri vходу v dom Trockega. Spet je prišel Mercader. Nosil je čez roko vržen plašč, pod plaščem pa je skrival orožje — kladivo s kratkim držajem, kakršna uporabljajo alpinisti, plezalci. Dva soudeleženca sta čakala Mercaderja v avtomobilu v bližnji ulici.

Načrt je bil preprost: Mercader bo zaprosil za pogovor s Trockim. Brž ko bo

bet. in ga silovito udaril s kladivom po glavi.

Tedaj pa se je zgodilo nekaj neverjetnega. Namesto, da bi se Trocki zgrudil, ni izgubil niti zavesti in se je celo spopadel z ubijalcem ter začel klicati na pomoč. V sobo je prihitela Natalija, za njo pa čuvaji Trockega. Prijeli so napadalca in ga hitro premagali.

Atentator je bil oborožen še povrh vsega z nožem in revolverjem. Pri njem pa so tudi našli pismo, v katerem je pojasnjeval svoje dejanje za primer, če bi ga poprej ubili, kot bi mogel pričevati pred policijo. Napisal je, da je prispel v Mehiko kot navdušen trockist, a da se je med obiskom nad Trockim strahovito razočaral. »Namesto, da sem naletel na političnega voditelja, ki se bojuje za osvoboditev delavskega razreda, sem se seznanil z bolešno častihlepnim človekom, ki ga podžigata le sovraštvo in maščevalnost...«

Mercader je očitno hotel prikazati uboj kot dejanje zgolj razočaranega posameznika. Toda bilo je očitno, da je bilo to naklepno dejanje, ki mu je botroval Stalin.

Hudo ranjenega Trockega so prepeljali v bolnišnico, kjer so ga takoj operirali. Umrl je naslednji dan ob 19.25.

Mercader je na sodni razpravi na vsa vprašanja odgovarjal le z molkom. Obsojili so ga na 20 let ječe. Izpustili so ga leta 1960. Zdaj živi v Sovjetski zvezi.

To je torej resnična zgodba, ki jo hoče Losey upodobiti v filmu. V ta namen je razen dveh protagonistov skrbno izbral tudi druge igralce. Vlogo Silvije Angelov bo igrala Rommie Schneider, kar je nekakšen priznan naklonjenosti občinstvu, ker je bila ta igralka nekdanja dejanska Delonova zaročenka, kakor bo tudi v filmu.

Film snemajo v Rimu.



Richard Burton kot Lev Trocki pred kamero v prizoru, ko se je spopadel z atentatorjem

Trockega ubil, bo zapustil hišo in se pridružil onima dvema v avtomobilu, da bodo pobegnili iz Mehike.

Prvi del načrta je bil uspešno uresničen; Mercader je stopil v hišo. Trocki je bil tedaj na dvorišču in krmil kunce. Mercaderja, tako bledega od razborjenja, da se je zdel kar zelen, je sprejela žena Trockega, Natalija. Začudila se je, da je bil pokrit s klobukom in da je imel plašč, ker je bilo vroče.

— Zdi se mi, da bo dež, — je dejal Mercader, kakor da je hotel pojasniti, zakaj nosi plašč.

Natalija mu je postregla s čajem, a se je zahvalil, češ da ga boli glava. Zaprošil je le za kozarec vode. Potem sta oba odšla iz hiše na dvorišče.

Trocki je takoj opazil, da je bil mladi človek nekako čuden. Vprašal ga je, ali je morda bolan. Mercader se je spet začel izgovarjati z glavobolom, češ da ga glava boli že več dni. Pripomnil je, da je napisal sestavek in da bi želel, če bi ga Trocki hotel pregledati.

Brž ko je Trocki nakrmil kunce, so se vsi trije vrnili v hišo. Natalija ju je sprejela do kabineta.

Ko je bil Mercader sam s Trockim v kabinetu, mu je ponudil rokopis. Medtem ko je Trocki bral, mu je Mercader stopil za hr-

OBISK V MARIBORU BO
USPEŠEN, če boste obiskali
lepo urejeno in bogato za-
loženo novo blagovnico



zanja
maribor

KUIK
GLAVNI TRG

OBISK SOVJETSKIH VOJNIH VETERANOV

V Beograd je 19. novembra dopotovalo 300 sovjetskih vojnihih veteranov. V Jugoslaviji bodo ostali do 2. decembra in si ogledali več naših krajev.

MP



TOVARNA ŽIČNIH IZDELKOV
CELJE, Ipavčeva ulica 20

ŽIČNA

Pocinkano in plastificirano žično platno;
vibracijska in druga sita iz črne, pocinkane, patentirane, rjeodporne, kislinoodporne in ognjeodporne žice; §
transportni trakovi iz vseh vrst žice za vse panoge industrije;
»Ideal« vzmetni vložki; »val« vzmeti;
peresni trak; pohištvene vzmeti;
šarnirji in sponke za pohištveno vzmetenje;
varjene armaturne mreže;
žične košare za regulacijo rek in zaščito cest.



SPLOŠNI PROJEKTIVNI BIRO

LJUBLJANA, Kidričeva 1

čestita vsem poslovnim prijateljem in delovnim ljudem vseh bratskih republik ob letošnjem praznovanju 29. novembra — dneva republike.

LJUBLJANSKE MLEKARNE

Ljubljana, Tolstojeva 63

z delovnimi enotami in poslovalnicami

čestita vsem potrošnikom, delovnim ljudem Jugoslavije in poslovnim prijateljem, predvsem pa vsem nekdanjim borcev ob letošnjem praznovanju 29. novembra — dnevu republike.

VAŠA BANKA JE DOLENJSKA BANKA IN HRANILNICA NOVO MESTO

s podružnico v KRŠKEM in ekspoziturami v METLIKI in TREBNJEM
ZA VAS

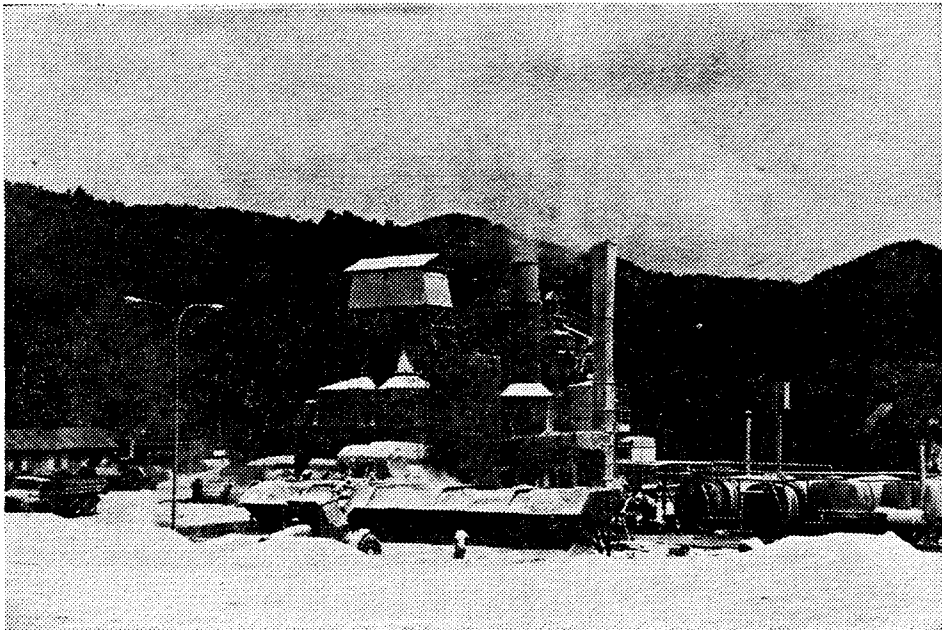
- nudimo najugodnejšo obrestno mero na hranilne vloge in devizne račune — od 6 do 7,5 odst.
- dajemo kredite za stanovanjsko izgradnjo, pospeševanje kmetijstva, obrti in turizma na podlagi namenskega varčevanja
- vodimo žiro račune občanov
- vodimo devizne račune občanov
- opravljamo devizno-valutne posle, odkup in prodajo valut
- odobravamo kratkoročne in dolgoročne kredite
- opravljamo tudi vse druge bančne posle

Zaupajte nam svoje denarne posle! Opravimo jih hitro, natančno in zaupno pod najugodnejšimi pogoji.

Poslužite se hranilne službe, ki jo za vas opravljajo tudi vse pošte na območju banke in kmetijske organizacije: kmetijska zadruga Žužemberk, Novo mesto, Trebnje, Metlika in Agrokombinat Krško.

DBH NOVO MESTO

CESTNO PODJETJE CELJE



- upravljanje, vzdrževanje, rekonstrukcija in modernizacija cest I., II. in III. reda na področju celjske regije;
- moderen park gradbenih strojev in specialne opreme za ceste;
- lastna asfaltna baza;
- gradnja cest na celjskem področju;
- nizke gradnje;
- zimska služba.

Republiki pozdrav iz dna srca ...

Skupščina mesta Ljubljana

Skupščina občine

Ljubljana-Bežigrad

Skupščina občine

Ljubljana-Center

Skupščina občine

Ljubljana-Moste-Polje

Skupščina občine

Ljubljana-Šiška

Skupščina občine

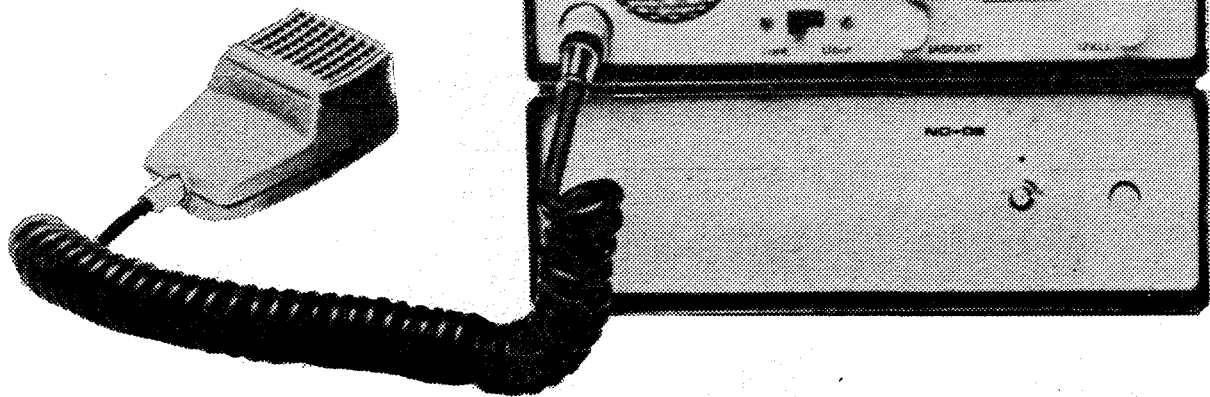
Ljubljana-Vič-Rudnik



z vsemi družbeno-političnimi organizacijami čestitajo za dan republike — 29. NOVEMBER vsem občanom in žele prijetno praznovanje ob obujanju spominov na zgodovinske dogodke naše polpretekle zgodovine.



industrija za
elektromehaniko
telekomunikacije
elektroniko
avtomatiko
in elemente



Sprejemno oddajna postaja RT 20T – SSB, uporabna kot fiksna ali mobilna postaja z možnostjo omrežnega in akumulatorskega napajanja.

Frekvenčno področje 30...40 MHz
Oddajna moč 20 W PEP
Vrsta modulacije A 3j – SSB

Tržišče zastopa:

ISKRA COMMERCE LJUBLJANA
v ZP Iskra Kranj

Ljubljana, Kotnikova 6
telefon: 312-933, telex: 31-356

KOVINARSKA

tovarna industrijske opreme
in konstrukcij

KRSKO

čestita delovnim ljudem in poslovnim prijateljem za dan republike — 29. november.

ELKROJ

MOZIRJE

specializirana tovarna vseh vrst hlač: moških, ženskih, dekliških in fantovskih.

Za cenjena naročila se s kvalitetnimi izdelki priporoča delovni kolektiv tega marljivega podjetja.

Za dan republike — prisrčen pozdrav in prijetno praznovanje.

Knetijsko gozdarska zadruga

SORA

ŽIRI

prodajalna Železnina

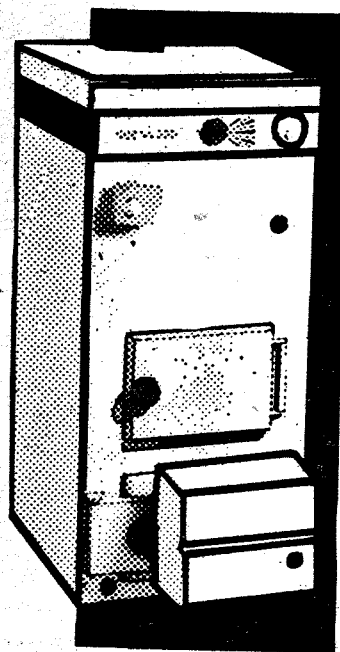


NOVO MESTO

Delovnim ljudem in poslovnim prijateljem iskreno čestitamo za dan republike.

čestita vsem delovnim ljudem za 29. november, dan republike.

ALI STE PRED ODLOČITVIJO KAKŠEN KOTEL BI IZBRALI ZA CENTRALNO OGREVANJE?



Ugotovite se za kvaliteten švedski kotel **GUSTAVSBERG**

Kapaciteta kotlov je od 18.000—50.000 kcal (olje, koks, elektrika)

Prodajamo za devizna in dinarska sredstva

Ogledate si ga lahko v kletni etaži Supermarketa

Devizna prodaja
Konsignacija — Kersnikova 2
Tel.: 310-655, int. 237

Dinarska prodaja Supermarket — pasaža in ostale trgovine s tovrstnim blagom

SPREJEMAMO NAROČILA ZA PLOŠČATE RADIATORJE
ŠVEDSKE FIRME FELLINGSBRO — VERKSTÄDER



emona ljubljana

Splošno gradbeno podjetje

GORENJC

RADOVLJICA

s projektivnim birojem

opravlja vsa gradbena dela —
lastni projektivni biro.

Ob dnevu republike čestitamo
delovnim ljudem in poslovnim
prijateljem.

Komunalno podjetje

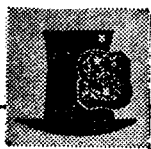
DOMŽALE

Ljubljanska c. 65

z obrati: komunalna storitev
— vodovodne storitve in
drugo dejavnostjo

opravlja dela in komunalne sto-
ritve po naročilu.

Ob dnevu republike iskrene če-
stitke delovnim ljudem in poslo-
vnim prijateljem.



Sesir

TOVARNA KLOBUKOV ■ ŠKOFJA LOKA ■ YUGOSLAVIA

priporoča nakup svojih kvalitetnih izdelkov:

● moških in damskih klobukov

PICCADILY

iz najboljše zajčje in kunčje dlake.

Vedno in povsod s klobukom »Piccadily«.

Delovnemu kolektivu iskreno čestitamo ob 50. jubileju

MIKROMLIN „MM“



Za manjša in srednja
gospodarstva

Tehnične karakteristike:
moč elektromotorja 2 KM, ob-
ratov v minuti 5000, prirejen tu-
di za bencinski motor. Produk-
tivnost na uro: koruza v zrnju
od 150 do 200, koruza v storžu
od 60 do 80 kg.

Izdelujemo tudi mlin tipa Z/2,
mlin tipa C/2, mlin tipa D Pneu-
matic, puhalnik Eolo 33, viseče
kuhinjske omarice in pomivalne
omare z nerjavečim koritom.

Za vse informacije in naročila
se pisмено ali ustno obrnite na
»KRASMETAL« SEZANA

Rudnik lignita

VELENJE

čestita vsem delovnim ljudem
Jugoslavije in poslovnim prija-
teljem ob dnevu republike — 29.
novembru z najboljšimi željami
za nadaljnjo afirmacijo samo-
upravljanja in gospodarskega
napredka.

PROJEKTIVNI BIRO

MURSKA SOBOTA,
Štefana Kovača

izdeluje projekte
za visoke gradnje
in urbanistične projekte.

Obrtno proizvodno podjetje

OLJKA

Smartno ob Paki

— proizvodnja apna in tufa.
Za cenjena naročila se toplo pri-
poročamo.

Delovnim ljudem in poslovnim
prijateljem prisrčen pozdrav za
dan republike.



tekstina



Umetno usnje
Texon in tiskane tkanine
Najnovejši dosežki tekstine,
tekstilne industrije Ajdovščina

Delovnim ljudem in poslovnim prijateljem naše iskrene
čestitke ob prazniku nove Jugoslavije — 29. novembru,
dnevu republike.

tekstilna industrija ajdovščina

tovarna stilnega
pohištva in notra-
nje opreme

STILLES

SEVNICA

preje mizarska produktivna zadruga
SEVNICA

Za dan republike prisrčen pozdrav
vsem delovnim ljudem in poslovnim
prijateljem.



Gostinsko podjetje

HOTEL PUGLED

KOČEVJE

s svojimi gostinskimi obrati:

gostilno »Pugled«, gostilno
»Pri kmetu«, gostilno »Rog«, go-
stilno »Pri Lovcu«, gostilno »Pri
kolodvoru«, bifejem »Šalka vas«
in kavarno »Zvezda«

čestita delovnim ljudem in po-
slovnim prijateljem za dan re-
publike in se priporoča za cenje-
no naklonjenost.

Zgornjesavinjska kmetijska
zadruga

MOZIRJE

odkupi kmetijske pridelke
kooperacijsko sodelovanje z
individualnimi kmetijskimi
proizvajalci

lastno pridelovanje hmelja

strojni park

trgovina na drobno

Delovnim ljudem in poslovnim
prijateljem iskreno čestitamo za
dan republike

**SPLOŠNO
GRADBENO
PODJETJE**



GROSUPLJE



Gradi vse vrste investicijskih objektov.

Interesentom nudi za nakup poslovne prostore, garaže in stanovanjske prostore.

Ob dnevu republike priskrbo čestitamo delovnim ljudem, poslovnim prijateljem in vsem nedanjim borcem.

**PROIZVODNJA
KREMENČEVEGA PESKA**

P U C O N C I



čestita delovnim ljudem in poslovnim prijateljem ob državnem prazniku — 29. NOVEMBRU DNEVU REPUBLIKE.

Proizvodnja in prodaja kremenčevega peska.



ENERGOINVEST

SARAJEVO

tovarna elektromotorjev,
eksplozijsko varnih naprav

VARNOST

ZAGORJE OB SAVI

proizvajamo: opremo za potrebe rudarstva, kemične industrije, lesne industrije itd. grajeno v eksplozijski zaščiti — elektromotorje, vrtalne garniture, motorska zaščitna stikala, fluorescenčne svetilke, rudarske naglavne svetilke, cevne ventilatorje, razdelilne baterije.

Specialno elektroopremo za potrebe dvigalogradnje, železarn, lesne industrije itd.,

elektromotorje za žerjave in dvigala, elektromotorje za hišna dvigala, frekvenčne pretvornike, elektromagnetne zavore, elektromagnete za dvig bremen, elektromagnetne izločevalnike.

Za dan republike 29. NOVEMBER iskreno čestitamo delovnim ljudem in poslovnim prijateljem.

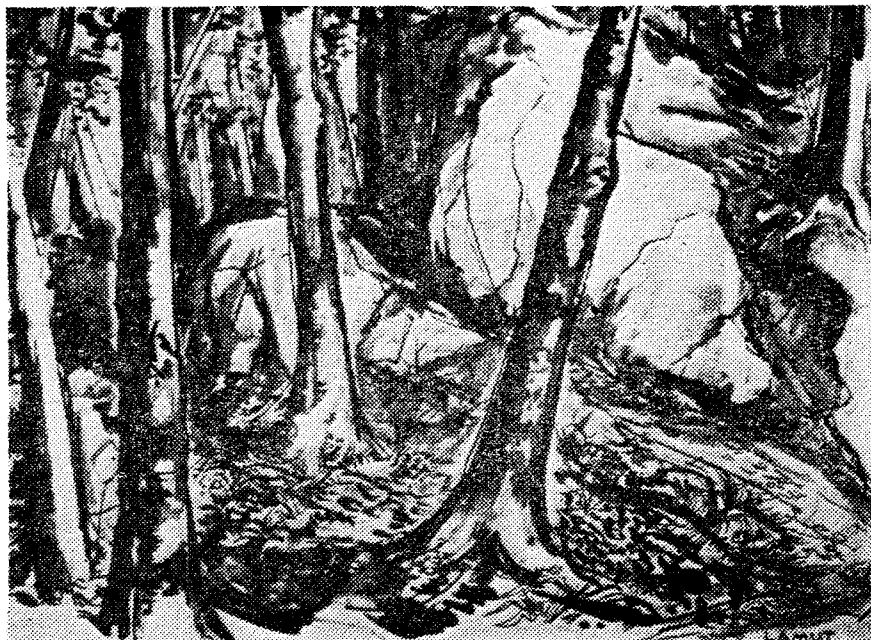
*Komunalno podjetje Dč
Ljubljana*

Uprava, tehnični sektor,
sektor za urejanje in oddajo
stavbnih zemljišč

LJUBLJANA, Vrhovnikova ul. 2
telefon h. c. 61-279, 61-286, 61-288

Stranski obrati:
LJUBLJANA, Viška cesta 58 in 65
telefon 61328, 61-424

- gradi in vzdržuje ceste
- gradi cestne objekte, kanalizacije itd.
- ureja mestna zemljišča,
- opravlja strojne storitve po konkurenčnih cenah,
- daje strokovno-tehnične informacije,
- izdeluje in prodaja betonske izdelke.



Termoelektrarna

TRBOVLJE

Trbovlje

proizvaja električno energijo.

V obratu »Tovarna zidakov«
proizvajamo in prodajamo kvalitetne ter poceni zidake iz elektro-
filtrskega pepela.

Delovnim ljudem in poslovnim prijateljem iskreno čestitamo
za dan republike — 29. november.

Splošno gradbeno podjetje

GRADIŠČE

Cerknica

opravlja vse vrste gradenj — prodaja stanovanj za tržišče
trgovina z gradbenim materialom.

Ob dnevu republike 29. novembru čestitamo delovnim ljudem
in poslovnim prijateljem.

INDUSTRIJA PLASTIKE

POLYPEX

Soštanj

izdeluje pohištveno okovje in gumbe vseh vrst, standardne in
modne gumbe, razne brizgane izdelke, sanitarno plastiko v lepih
pastelnih barvah, gradbene kemikalije ter folijo za cestne mar-
kacije.

Vse informacije v zvezi navedenih izdelkov vam nudi naša ko-
mercialna služba.

Pridite ali pišite — seznanili vas bomo in prepričani smo, da se
boste odločili za nakup.

Za dan republike — 29. november, čestitamo delovnim ljudem
in poslovnim prijateljem.

SLOVENIJALES

LESNA IN POHIŠTVENA
INDUSTRIJA RADOMLJE

Vsem državljanom, delov-
nim kolektivom in poslov-
nim prijateljem najpri-
srčneje čestitamo za ob-
letnico proglasitve naše
domovine za republiko.

Če se ozremo nazaj v pre-
teklost, nam oživi spomin
na dneve, ki so pomenili
— čeprav so bili krvavi
in polni bojnega hrupa —
zarjo naše velike pomladi.

Naj živi 29. november!

PROJEKTIVNI BIRO

Velenje, Prešernova 3 b

čestita za dan republike delov-
nim ljudem in poslovnim prija-
teljem.

Projektiramo vse vrste gradenj.

Instalacije · grosuplje

Izvaja instalacije —
centralni kurjav, vo-
dovoda, plina, prezra-
čevanja, elektrike —

stavbno kleparstvo in
izolacije

Naj živi dan republike
— 29. november.

MEDEX

IMPORT—EXPORT

LJUBLJANA, Miklošičeva 30

vam nudi: naraven, cvetlični in gozdni med; domačo slovensko
medico; preparate na osnovi matičnega mlečka in cvetnega prahu
kot so: Melbrozin super, Gelle Royal, Poljuven, Melbrozin — čebe-
larski reprodukcijski material in satnice.

Za dan republike 29. november iskrene čestitke.

Partizansko šolstvo na Slovenskem (10)

„Tovarišica, Nemci gredo ...!“

Tistega dne, ko sem segel v roko Rafaela Dolenc — nekdanji partizanski učiteljici — je bil dan, kot bi ga v rosnem jutru umil. Sonce je viselo nad bistro Sočo, risalo je dolge mehke sence na zahodni strani tolminskih hiš in prav nič ni kazalo, da se v tem kraju ne bo zgodilo tja za Kolovrat in visoki Matajur.

3. vrta je prišla in njeni prsti so bili še po mahu prsti, ko se je začela opravičevati, češ da ima v hiši nered. »Služba, dom pa otroci,« je hitela, ko je v kuhinji zadisalo po črnem kavi. »Otroke imam rada, zelo rada že od nekdaj. Zdaj sem vzgojiteljica v Tolminskem vzgojnem zavodu, toda še vedno mi rada poučevala v šoli tako kot...« Morda je hotela reči, tako kot nekoč, pa se je v naslednjem trenutku premislila, pogledala je skozi okno tja gor proti Migovcu, kjer je visoko v hribih, sredi najhujših dni stopila prvič za »katedro«.

Italijanska fašistična oblast je skoraj v vsaki primorski vasi organizirala osnovno šolo, da bi čimprej potujčila slovenske otroke. Tudi gorska vasica Tolminske Ravne, kjer se je rodila Rafaela, je tako dobila osnovno šolo. Vas leži ob vznožju gorskih grebenov, prek katerih je tekla takrat meja med Italijo in Jugoslavijo. Prav zato so Italijani že prej zgradili v vasi dve postojanki: za obmejno stražo in fašistično milico.

»Solo so uredili na mojem domu, pri Sejanu,« pripoveduje Rafaela Dolenc, »ker smo imeli novo in najbolj prostorno hišo. To je bilo v šolskem letu 1936/37, ko sem hodila v tretji razred. Za vse otroke je bil obvezen celodnevni pouk, da bi se čimprej potujčili. Učiteljica, ki je prišla takrat poučevati, ni znala niti ene slovenske besede. Razdelila nam je zvezke in knjige, na katere sem morala napisati namesto Kovačič — Covacci.«

Leto 1941 — na okupiranem ozemlju se je začelo kmalu partizansko osvobodilno gibanje, katerega odmev se je čutil tudi na Primorskem.

PISMO

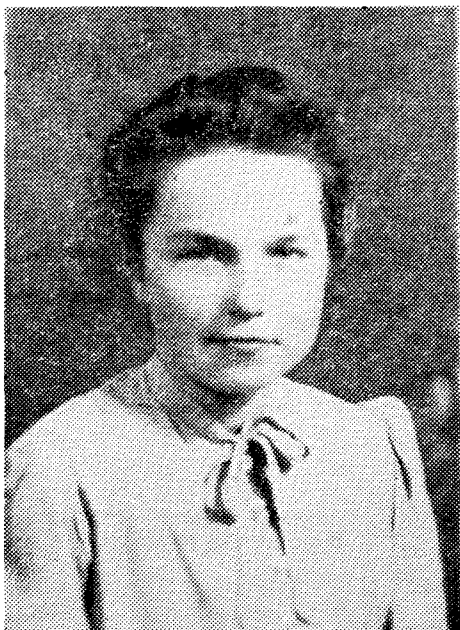
V eni prejšnjih številčk ste v »Partizanskem šolstvu na Slovenskem« objavili prispevek o Danici Tomšič. Spominjam se jo iz časov, ko je v Banjaloki poučevala otroke, in sem jo na fotografiji tudi takoj spoznal. Prosim vas, če jo prek lista »TV 15« v mojem imenu toplo pozdravite.

ALOJZ PERŠIČ

AJBELJ 10, p. NOVA SELA
PRI KOČEVJU

»V Ravnah so fašisti postajali nervozni,« pripoveduje nekdanja partizanska učiteljica. »Ko je italijanska učiteljica Agnesa Piropan ob koncu leta 1942 odšla domov v Padovo, je bilo v naši vasi konec italijanskega pouka. Tisto leto sem hodila v zadnji razred. Čeprav je bila učiteljica Agnesa Italijanka, smo jo cenili, ker je bila poštena in delavna. Stanovala je v naši hiši in pogosto sem jo opazovala pri pripravah za pouk ter ji včasih celo pomagala, kar mi je kasneje zelo koristilo.

Po kapitulaciji Italije, proti koncu septembra leta 1943, so prišle v vas mladinske aktivistke. Ustanovili smo mladinsko organizacijo. Spodbujali so nas, naj bi ustanovili še pionirsko organizacijo in slo-



RAFAELA DOLENC

vensko partizansko šolo. Šolo se nam je zdel nemogoče ustanoviti, ker ni bilo učitelja. Svetovali so nam, da bi postale učiteljice kar me — mladinke.

Domenile smo se, da bomo učile izmenoma, vsakokrat v drugi kmečki izbi. V prvih tednih je bil pouk predvsem ob nedeljah, pozneje pa še ob nekaterih drugih dnevih. Ker sem se za razliko od nekaterih drugih tovarišic na pouk pripravljala, so ljudje na sestanku predlagali, naj bi na šoli poučevala le jaz. Ko sem dobila pismeni dekret, da sem partizanska učiteljica za vas št. 7, sem začela 3. oktobra leta 1944 redno poučevati. Takrat sem bila stara šestnajst let.

Težko si je danes predstavljati, kako težaven je bil ta začetek. Učence sem razdelila v tri skupine, glede na znanje. Računstvo sem učila vsako skupino posebej, pri slovenščini sem združila starejši dve skupini, pri drugih predmetih pa vse tri skupine. Za šolsko leto 1944/45 smo dobili »časni učni načrt za prve štiri razrede osnovne šole«, ki ga je predviseal oddelek za šolstvo pri predsedstvu SNOS.

Učiti sem poskušala tako, kakor so nekoč v šoli poučevali mene. Slovenskih učbenikov sprva ni bilo. Brali smo iz slovenskih knjig, ki so jih ljudje še hranili, nekatere celo iz avstrijske šole. Kasneje smo nabavili nekaj učbenikov — slovenskih — za nižje razrede kar v tolminski knjigarni. Seveda pa je bilo potrebno v njih marsikaj izpuščati, ker niso bili pisani v »partizanskem duhu«. Tam smo včasih kupili tudi zvezke in svinčnike, črnila pa tako nismo uporabljali. Vse to je bilo silno nevarno prenašati iz zastraženega mesta.

Pogosto so se v vasi ustavili partizani. Partizanski kulturniki so z veseljem pomagali mladi učiteljici z nasveti, pa tudi z literaturo so šolo večkrat obogatili. Tovarišica Rafaela pripoveduje, da ji je bil v tistih dneh v veliko oporo zvezek partizanske učiteljice Katice Rutarjeve, ki je poučevala v sosednji vasi Čadrg. Učiteljica Katica se je namreč udeležila tečaja za partizanske učitelje tam nekje v hribih onstran Soče in

je kasneje svoje zapiske posodila prijateljici Rafaeli. Spominja se tudi obiskov partizanske Jelke Demšar-Dunje z okrožja in partizanskega dopisnika Andreja Pagona-Ogareva, ki ji je poklonil nekaj dragocenih knjig za šolo.

»Nasvete za delo v šoli smo dobili tudi na učiteljskih konferencah, kjer je zbral partizanski nadzornik tovariš Puškin štiri ali pet učiteljev, zdaj v tem pa spet v onem kraju. Pripovedovali smo svoje izkušnje in težave, dobivali smo navodila in opozorila glede nove partizanske literature in podobno. Spominjam se, da sem morala redno pošiljati poročila o delu v šoli in o delu mladinske organizacije. Partizansko pošto smo prejemali in pošiljali prek reletne postaje »P 23«. Seveda smo vsi uporabljali ilegalna imena in tudi sama nisem bila več Rafaela, temveč Slavka.«

Ne, niso si želeli otroci in mlada učiteljica knjig z lepšimi naslovnimi stranmi, tudi lepših oblek si verjetno niso želeli, in ko so sedeli dan za dnevom le ob skoraj neslanem močniku, se niso zmedovali. Morda so si želeli le to, da bi ne bilo taste vsakodnevne napetosti, ki jih je spremljala od ranega jutra do trde noči, da bi ne bilo strahu pred trenutkom, ko bi življenje postalo groza ali celo smrt. Verjetno bo le res, da so se starši bali smrti bolj kot njihovi kuštroglavčki, da so trepetali, ko so otroci le z začudenjem gledali. Toda kaj je smrt, so vedeli tudi otroci. Večkrat se je zgodilo, da je pritekel v razred razgret fantič in iztisnil iz grla: »Tovarišica, Nemci gredo!« V hipu so bile klopi v sosednji sobi, nekakšni ropotarnici, otroci pa so se razbežali po domovih, da bi čimprej poskrili partizanske zvezke in knjige. Zgodilo se je celo, da so Nemci zaslutili, da se v vasi dogaja nekaj prepovedanega. Takrat se je morala učiteljica z mladino umakniti visoko tja gor pod planino Migovec, Nemci pa so se vrnili, ne da bi prišli čemu na sled.

In naslednjega dne se je kmečka izba v hiši ob robu Tolminskih Ravn spet spremenila v učilnico in spet so se mlade glave, ki jih je sicer močno mučila mrčesna nadloga, polnile z novim znanjem — najmočnejšim orozjem vseh časov. Tudi telovadili so v šoli, a še večkrat so odšli z učiteljico zdaj k tej pa spet k drugi hiši, kjer ni bilo dovolj sposobnih ljudi, da bi obdelali zemljo. Hrane je primanjkovalo in partizani so vedno naročali, da je treba obdelati vsak kosček prsti. Da, pionirji so bili mnogokrat lačni, toda o tem niso nikoli govorili. Zdelo se je, ko da vedo, da drugi trpijo še bolj.

»V vas so stalno prihajale partizanske skupine. Gradnikova in Gregorčičeva brigada sta bili večkrat gostji naših hiš. Taki obiski so nam vili novih moči. Počutili smo se nenavadno močne, in ko smo s pomočjo partizanov priredili kulturne nastope, smo za hip pozabili, da je vojna, da smrt preži na vsakem koraku in da se moramo skrivati v lastni deželi. In neverjetnim veseljem smo mladinci pripravljali ljudske igre in dobro se spominjam, da smo morala dekleta večkrat igrati moške vloge, ker so bili pač fantje v gozdovih.«

Zamislila se je učiteljica Slavka — morda se je videla na enem izmed improviziranih gledaliških odrov pod preperelim kozolcem ali pod milim nebom. Ljudje so prihajali od vsepovsod. Stiskali so se na grobo obtesanem klopet, celo na vozovih so posedali, ko so se navduševali nad uprizoritvami: Rokodelci, Ubežnik, Nove žene, odlomki iz Pepelke in Sneguljčice, Mati ali Zalujoči ostali. Tudi svojega prvega govora, ki ga je imela na proslavi ob stoletnici rojstva pesnika Simona Gregorčiča, ni pozabila omeniti. Dneve in dneve se je učila svečanih stavkov na pamet, toda ob nastopu zaradi močne treme ni pustila, da bi razprli zaveso, za katero je bilo toliko pričakovanih src...

Ves čas partizanskega učiteljevanja je pisala Rafaela Dolenc dnevnik, ki pa se je pozneje kdo ve kam izgubil. Ostali pa so vtisi in tudi nekaj trajnih spominov, kot na primer tisti, ki ga skrbno hrani v predalu in so mu rekli »dekret za nastavitve«, alj oni, ki je tako zelo zbežal šestnajstletno učiteljico, ko je dobila prvo plačo.

»Neumno se mi je zdelo,« pripoveduje, »saj je bilo partizansko učiteljevanje le skromen prispevek osvobodilnemu gibanju. Takrat, ko sem dobila prvo plačo — 500 lir — sem imela občutek, da izkoriščam domovino.«

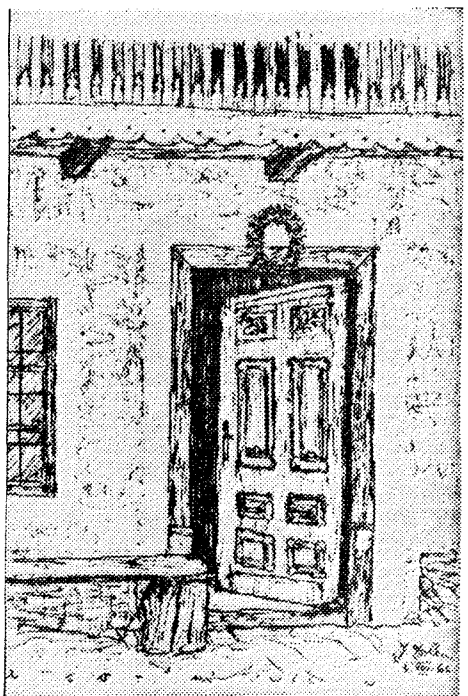
Veliko težav je povzročalo pomanjkanje šolskih knjig. Zato so partizanske tiskarne in ciklostilne tehnike natisnile več učbenikov. Med temi najdemo Abecednik in druge učne knjige, zelo kakovostno berilo Slovenska beseda, kot pomozno učno gradivo pa še revije Mladi rod, Slovenski pionir, razne občasne brošure...

Pouk na partizanskih šolah je bil zaradi sovražniških vdorov in podobnih vojnih dogodkov večkrat prekinjen. To pa ne zmanjšuje pomena partizanskega šolstva, ki je še v vojnem času zaobseglo vse slovensko ozemlje in je bilo organizacijsko pripravljeno za načrtno šolsko delo po osvoboditvi. Partizanske šole so bile prvo znamenje o obstoju nove državne oblasti in so samo še en dokaz, kako daleč do sleherne vasi je zegala nova slovenska državnost.

Iz scenarija televizijske nadaljevanke »Po poti slovenske državnosti«

Spet se je učiteljica Slavka zazrla skozi okno in spet se mi je zazdelo, da bi rada še enkrat stopila v razred, da bi zdrsel pogledom prek šestnajstih glav, da bi obudila tisto, za današnje pojme prav gotovo »nerazumljivo« življenje. Morda je spet videla tam gori v svoji rojstni vasi tisti močvirni kres, ki so ga s pionirji prižgali, ko je v maju prispela težko pričakovana novica, da je zasijala svoboda.

Vedno je rada učila. V vasi na pol požganih Gorjah pri Cerknem... in morda bi rada poučevala tudi danes. Po končani drugi svetovni vojni si je prištudirala diplomiro in se tako znebila malce omalovažujočega gledanja na »partizansko učiteljico«. In potem, kot bi se hotela opravičiti za besedo »omalovažujoča«, pripoveduje, kako se pogosto spomni na svoje amatersko učiteljevanje in kako se ji zdi, da je prosveta posebno bogat svet. Spomni se besed Franceta Bevka, zapisanih v Učiteljskem listu januarja leta 1944:



Vhod v nekdanjo partizansko šolo v Tolminskih Ravnah

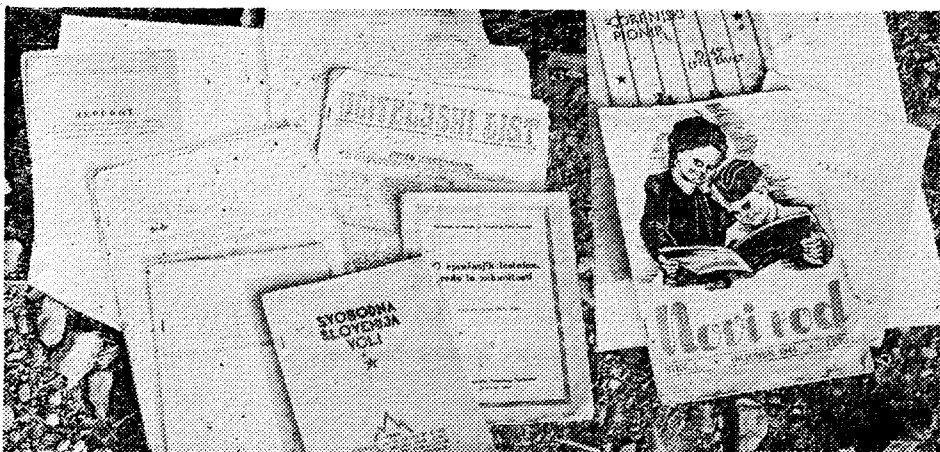
»Naši učitelji lahko s ponosom gledajo na svoje delo v preteklosti. Bili so povečini poborniki naprednih idej, vcepjali so naši mladini narodno zavest in ljubezen do materinega jezika. Ti učitelji so razumeli, da niso samo abecedarji, ampak da imajo tudi druge važne naloge in dolžnosti do svojega naroda. GLEJTE, DA BOSTE BUDNO ČUVALI TO SVETLO TRADICIJO NAŠEGA UČITELJSTVA IZ PRETEKLOSTI!«

Sonce je že zdrknulo tja za Kolovrat in Tolmin se je spremenil v morje luči. Kako pa je danes tam gori, tri ure hoda od tolminskih hiš, v Tolminskih Ravnah? Šole ni več, hiša pa še stoji in mnogo, neskončno mnogo izkušenj je shranjenih v njej.

SILVO TERSEK

POTUJOČA KNJIGARNA PARTIZANSKE KNJIGE BO V:

CETRTEK (25. novembra 1971) V
POLZELI,
PETEK (26. NOVEMBRA 1971) V
PREBOLDU,
SOBOTO (27. novembra 1971) NA
VRANSKEM.



Del učbenikov, ki so jih za partizanske osnovne šole in gimnazije natisnile partizanske tiskarne in tehnike — kot pomozno gradivo za izvajanje učnega procesa pa so poleg teh služile tudi priložnostne publikacije in partizanski časopisi.

Nagrajena prispevka

Partizanska zima

Druga svetovna vojna je že davno daleč za nami. Čeprav nam mladim marsikaj očitajo, žrtv za svobodo ne bomo nikoli pozabili. Vedno se bomo s hvaležnostjo spominjali njih, ki so tako ali drugače prispevali za našo svobodo. Enega takih ljudi — nekdanjega partizana Bora — sem tudi obiskala in zapisala, kar mi je povedal:

— Bila je huda zima 1944-1945 in mrz je segal do kosti. Sporočili so nam, da je v Gornji Savinjski dolini izdana partizanska bolnišnica, v kateri je bilo okrog dvesto ranjenih borcev. Nemci so že pripravljali hajko na to bolnišnico, zato je bilo treba ranjene partizane čimprej spraviti na varno. To naj bi storili mi, kurirji! Ranjence naj bi raznesli po kmetijah, kjer bi po enega ali dva skрили. Dobili smo tudi nalogo, da vsako izdajstvo kaznujemo s smrtjo.

Tako smo se odpravili proti



Gornji Savinjski dolini. Po cesti nismo smeli, ker so po njej stalno vozili patrolni avtomobili, pa tudi kolone Nemcev, ki so bile prav tako nevarne, niso bile redke. Zato smo jo mahinili čez Hudo luknjo in Radihu. Na cilj, kjer so nas ranjeni borci že težko pričakovali, smo prispeli brez posebnih težav. Med ranjenci sem ugledal tudi svojega dobrega prijatelja in sosedo Vančka. Imel je prestreljeno peto. Naložil sem si ga na pleča in ga — prav tako, kot moji tovariši druge ranjence — še isti dan odnesel nazaj čez Olševo in Hudo luknjo k nekemu kmetu na Paški Kozjak.

Vanček je bil že dalj časa v partizanih in že dolgo ni videl domačih, zdaj pa je bil tako blizu rojstnega kraja Doliča! »Daj,

Bor, odpelji me domov! Zakaj bi se moral pri tujem kmetu skrivati, ko pa vem, da bom doma najbolj na varnem? In veseli me bodo, saj se že tako dolgo nismo videli!« me je prosil.

Naslednjo noč smo ranjenega Vančka okrog devete ure naložili na preproste kmečke sani, ga zavili v odejo in sedem partizanov je z njim krenilo proti Doliču. Noč je bila jasna in mrzla. Sani smo po zasneženem kolovozu brez neprijetnih srečanj najprej privlekli do naše kmetije. Tu smo si izposodili dva konja, ju vpregli v sani in se udobno odpeljali po zasneženi cesti. Nemcev ni bilo nikjer in Vančka smo živga pripeljali k njegovim domačim. Potem ko smo se malo odpočili in nasitili, smo se poslovili od Vančkove domačije. Posedli smo na sani in se odpeljali nazaj po cesti. Bili smo veseli in čeprav bi nas Nemci utegnili slišati, smo kar na glas prepevali partizanske pesmi.

Brez nezgode smo se pripeljali v bližino križišča cest Velenje—Mislinja—Vitanje. Tam je nenadoma nekdo zgrabil konja za uzdo in iz teme je zadonel klic: »Halt! Hände hoch!« Ker vso pot nismo niti enkrat naleteli na Švabe, smo celo mislili, da kdo norce brije iz nas. Streznilo so nas šele strelji iz brzostrelke. Planili smo s sani — nekateri pod levi, drugi pod desni breg ceste, komandir Kovačič pa je ležal na cesti in streljal. Mene je zadela krogla nekoliko nad levim očesom, drugi pa so jo srečno odnesli. Bežali smo po travniku in se trudili, da bi čimprej dosegli gozd. Ko je komandir videl, da smo na varnem, se je še sam pognal za nami. Zdaj smo ga krili mi, a jo je med begom kljub temu hudo skupil.

Tovariši so me iz gozda na pol nezvestnega pripeljali k bližnjemu kmetu. Gospodar je hitro raztrgal srajco, krpe namočil v arniko in me za silo obvezal. Ker se je že daniilo, je v največji naglici vpregel v sani par volov. Skupaj z ranjenim tovarišem so naju odpeljali v samotno kmetijo na Paškem Kozjaku.

Prijazni gospodar naju je takoj spravil v klet, kjer so naju položili v nekakšno veliko škatlo, na katero so nasuli več kot pol metra krompirja. Po stenah in okrog krompirja so polili gnojnico, da bi naju ne zavohali psi. Klet je bila ravno pod kuhinjo, kjer je imela gospodinja kolovrat, ki je z njim predla domačo ovčjo volno. »Če bi Nemci slučajno odkrili sled in prišli do naše kmetije, bom sedla za kolovrat in z nogo trikrat potolkla po tleh!« nama je še pred tem dejala.

Drugo jutro so Nemci že navsezgodaj prišli za nama. S težkimi okovanimi škornji so vstopili v kuhinjo. Kmetico so vprašali, če so se pri njih morda oglasili partizani z dvema ranjencema. »Bili so, a so odšli že pred zoro!« jim je odgovorila. Nemci ji seveda niso verjeli. Hitro je sedla za kolovrat. Ni še utegnila trikrat potolči, že so bili Nemci v kleti. Dobro, da sva slišala topotanje njihovih škornjev, tako si skoraj dihati nisva upala. Najprej so odbili čep na sodu z jabolčnikom. Mislili so, da je v sodu skrito orožje. Isto so storili s sodom, kjer so domači hranili kis. Tekočini sta se razlila po tleh. Spravili so se zdaj nad kup krompirja in začeli vanj bezati z bajoneti. Pa se niso tod dolgo zadržali, saj je bilo smrdljivo gnojnico vse prej kot prijetno vohati. Tudi psi, ki so jih imeli s seboj, naju niso izsledili. Pozneje sva seveda zvedela, da so naju Nemci iskali po vsem Paškem Kozjaku in da so ga zapustili na moč nejevoljni.

In kako je bilo z Borovo ranjeno glavo?

Dolgo časa je še ležal pri tistem kmetu na Paškem Kozjaku in domača hči ga je celo »operirala«. Morda mu je s tem rešila življenje. Ker pa ni bila zdravnica, je imel Bor še po vojni dolgotrajne posledice. Prestal je več operacij, a očesa mu kljub temu niso mogli rešiti. V partizane je odšel, da bi si priboril svobodo. Dočakal jo je in zdaj jo uživa — toda gleda jo samo z enim očesom.

SILVIJA BOROVNIK

Noč
v
Jajcu

Jajce je bilo v popolni temi. Obrisi ljudi so hiteli čez most na Plivi v za silo popravljeni dom kulture. Pod strogim nadzorstvom so se ljudje pomikali v dvorano. Tam in tistega dne je Jajce postalo Jugoslavija v malem. Vsi so želeli biti prisotni tu, a malo je bilo izbranih. Vedeli so, da se bo zgodilo nekaj silnega, lepega in velikega. Rodila se bo v času, ko je bila edina glasba pokanje pušk. In vendar bo to rojstvo lepše kot tisoč drugih, kajti ta večer se bo ob prisotnosti tovariša Tita, Ribarja, Moše Pijada, Vidmarja ter še sto drugih rodila republika Jugoslavija.

Zdaj nismo več brezdomci, so pela srca. Kamor gremo, vemo, da imamo domovino, ki je najčudovitejša država na svetu. Imamo gore, morja in doline, imamo nekaj, česar nimajo vsi.

Takrat so besede tovariša Tita prižgale nove iskre in zagoreli so novi plameni. Vse to se je neizbrisno vtisnilo v srca in še danes gori za našo republiko. Peščica ljudi, ki so bili tisto zgodovinsko noč v domu kulture v Jajcu, je zanetila ogenj v vseh srcih.

MARINKA ZORMAN

Tito

»Kmalu bo dan republike in morda bi bil to primeren čas, da napišem kaj o njenem predsedniku. Obiščiva Ano Kostanjšek, jaz pa bom napisala prispevek o srečanju z njo in ga poslala tovarišici Mileni!« sem nedolgo tega dejala očku. Rad je ustregel moji prošnji in tako sva se prejšnjo nedeljo skupaj odpravila k teti Aniki, kakor pravimo Titovi sestrični.

Ana Kostanjšek, kakršno je njeno pravo ime, živi na Trebčah številka sedemindeset. Njena hišica leži v ozki dolinici ob potoku Bistrici. Hiše, ki so na desni strani potoka, spadajo že k Podsedri — tudi Javorškova domačija, kjer je bila doma Titova in Anina mati. Titova tetka je umrla že pred leti in jo poznam samo po imenu. Čeprav ležijo Trebče na samotnem kraju in štejejo le malo hiš, jih poznajo široko po Jugoslaviji. K Ani Kostanjškovi kaj radi prihajajo častnikarji, pišejo sestavke in jo fotografirajo. Najbolj pa je počaščena, da jo skoraj vsako leto obišče tovariš Tito ali Jožek, kakor mu ona še vedno pravi.

Ko sva prišla z očetom k njej, se je ravnokar odpravljala k sosedu po mleko. Ata ji je rekel, da sva jo prišla obiskat. Vesela naju je bila in kaj kmalu smo se zapletli v živahen pogovor.

Na vprašanje, če se spominja kakšnega dogodka iz dni Titovega otroštva, mi je odgovorila:

— Ne, pač pa se dobro spominjam tistega dne, ko se je vrnil iz Rusije. Z mamo sva se bili ravnokar vrnili s kravami in se ustavili pred hlevom. Vprašal je, če ga pozna. »Brozov Joža iz Kumrovca sem!« je dodal čez nekaj časa. »A, to je tisti komunist!« sem zavpila. Ta beseda je bila v tistih dneh hudo nevarna in nič čudnega ni, da mi je na usta rahlo pritisnil prst. Potem mu je mati dala jesti. Bil je hudo utrujen in se je takoj odpravil spat v bližnji hlev, kjer je bil bolj na varnem. Nenadoma je vstal in skočil po lestvi navzdol. »V senu je kača!« je viknil. Potočila sem ga, da je vodna in ne nevarna. »Gotovo bi me pičila, ko pa je tako sikala vame!« je še rekel kot da bi kaj dosti ne verjel mojemu pojasnilu.



TOVARIŠ TITO NA II. ZASEDANJU AVNOJ V JAJCU — 29. NO-
VEMBRA 1943

Potem o Brozovem Joži iz Kumrovca dolgo časa ni bilo nič slišati. Šele ko je prišla vojna, so tamkajšnji ljudje zvedeli, kdo je pravzaprav Tito. »On je tisti, ki vodi partizane in na čigar glavo so Nemci razpisali visoko nagrado!« so skrivoma in s ponosom govorili. »Na Trebčah se je oglašil šele po osvoboditvi, ko smo ga sprejeli s solzami radosti v očeh!« se spominja Ana Kostanjšek.

Zadnjikrat je bil v naših krajih 12. septembra letos. Z njim so prišli filmski snemalci in ga posneli skupaj z Aniko. Najbrž ji

je takrat povedal, da namerava obiskati Ameriko, Kanado in Anglijo. Vprašala ga je, zakaj hodi po drugih državah, ko pa je zunaj še toliko naših sovražnikov. »Jaz ne hodim po svetu zaradi sebe, ampak zaradi svojega ljudstva!« ji je rekel.

Pozno je bilo že in z očkom sva se morala posloviti. Zahvalila sem se ji za vse, kar nama je povedala. »Pa tisto številko, v kateri bo tvoj prispevek, mi pošlji!« mi je še rekla. Seveda ji bom, morda pa ga bo prebral tudi tovariš Tito.

JANA KUNST

KRAMLJANJE

Draga Milena!

Pošiljam vam sestavek, ki sem ga napisala v počastitev dneva republike, in upam, da je izbor mojih besed in misli takšen, kakršnega ste si želeli.

Spet se bomo zbrali, da proslavimo ta veliki dan, praznik naše domovine Jugoslavije. Čeprav smo mladi, smo te že spoznali in likor starejši smo, toliko bolj te cenimo. Po sebnost pa smo te vzljubili, ko smo spoznali del tvoje preteklosti. Tiste izpred osemindvajsetih let, ko ste nam na drugem zasedanju AVNOJ v Jajcu zapisali prihodnost. Lepa in svetla je, zato hvala zanj! Vemo tudi, da so bili to težki dnevi in da je smrt svojo koščeno roko kosila iz dneva v dan. Težka in neskončno dolga so bila tista štiri leta bojev, a trpljenje ni bilo zaman. Iz močvirja je pognala roža svobode in uresničili so se načrti, postavljeni tistega poznojesenskega večera, ko so zbrani delegati navdušeno pozdravili besede tovariša Tita.

V navadi je, da ob prazniku sežemo slavljenju v roko in mu izrečemo najlepše želje. Naše želje tebi, domovina, pa so naše obljube. Ne bomo te razočarali! Ne bomo pozabili tvoje preteklosti in ne tvojih zvestih sinov in hčera, ki so umrli zate. Vemo tudi, da se temna preteklost ne sme ponoviti. Če pa bo kdaj človek pozabil, da je človek — ti obljublamo zvestobo. Borili se bomo in te branili do poslednjih moči. Med nami, tvojimi najmlajšimi, ne sme biti odpadnika. Tako si nas učila ti, naša mati, in kdo bi te, ljubljena, mogel izdati?

Alenka Trontelj,
Stranska pot III,
p. Grosuplje

Draga Alenka!

Ne zameri, da sem tvoje besede vključila drugam, kot si jih bila verjetno namenila. Želela sem samo, da bi bilo naše kramljanje danes drugačno, bolj praznično in lepše.

Lepo pozdravljena!

Milena

BESEDE IN DEJANJA

STANOVANJSKI DINAR
SLUŽI DRUGIM NAMENOM

Zakonita določila omogočajo, da se denar, določen za gradnjo stanovanj, uporabi na več načinov. Tako se stanovanjski dinar iz štiriodstotnega stanovanjskega prispevka od delavskih plač uporabi večkrat tudi za obratne namene podjetij, a teoretično je mogoče, da se uporabi tudi za investicije druge vrste. Zato je treba ukiniti zakonski predpis, ki dopušča, da se stanovanjska sredstva uporabljajo namensko.

Na podlagi fiskalnih ukrepov, z obrestmi in zveznim davkom na promet kreditnega sklada za gradnjo stanovanj se porabijo precejšnja stanovanjska sredstva. Tudi komunalna ovira stanovanjsko politiko. Od 4-odstotnega stanovanjskega prispevka gre precejšen del v skupni komunalni sklad, ki služi za urejanje zemljišč ob zgradbah...

Vjesnik — 13. XI. 1971

NAJCENEJŠA STANOVANJA

Gradbeno podjetje »Mavrovo« v Skopju je pravkar zgradilo 80 stanovanj za svoje delavce in jih gradi še 80 po najnižji ceni v Jugoslaviji — samo 1600 dinarjev za kvadratni meter. To pomeni, da stane udobno dvosobno stanovanje s 50 kvadratnimi metri površine vsega le 80.000 novih dinarjev.

Borba — 15. XI. 1971

ZA SNAGO

Beograjska mestna skupščina je prosila republiško skupščino za privoljenje, da poveča mandatne kazni za vse tiste, ki kršijo predpise o zunanji podobi in snagi mesta.

Ob tej priložnosti je podpredsednik mestne skupščine Miladin Šakić dejal: »Povsod po svetu ostro kaznujejo tiste, ki kršijo predpise o snagi. V Torontu na primer je državljani kaznovani s 50 dolarji globe, če na ulici odvrže kos papirja!«

Tovariš — 15. XI. 1971

JE GORSKI KOTAR
PRAGOZD?

Prve dni oktobra so pastirji našli v globeli pod cesto, v bližini kraja Gornje Jelenje v Gorskem Kotaru (ob cesti Zagreb—Reka) prevrnjen tovornjak-vlačilec skopskega podjetja Vardar, ob njem pa v odedo zavitega voznika Dimčeta Cvetkovskega, ki je bil mrtev že približno štirideset dni. Nesreče, ki se je pripetila zadnji dan avgusta ali morda prve dni septembra, torej nihče ni opazil. To je sicer mogoče, precej neverjetno se nam pa zdi, da za izginulim tovornjakom niso našli sledu v podjetju Vardar. Ob nesreči tovornjaka, na katerem je bilo 15 ton keramičnih ploščic in so ga zadnjič videli 29. avgusta v Beogradu, se je voznik verjetno le hudo ranil, saj si drugače ne moremo razlagati, kako bi sicer umrl zavit v odedo ob prevrnjenem tovornjaku.

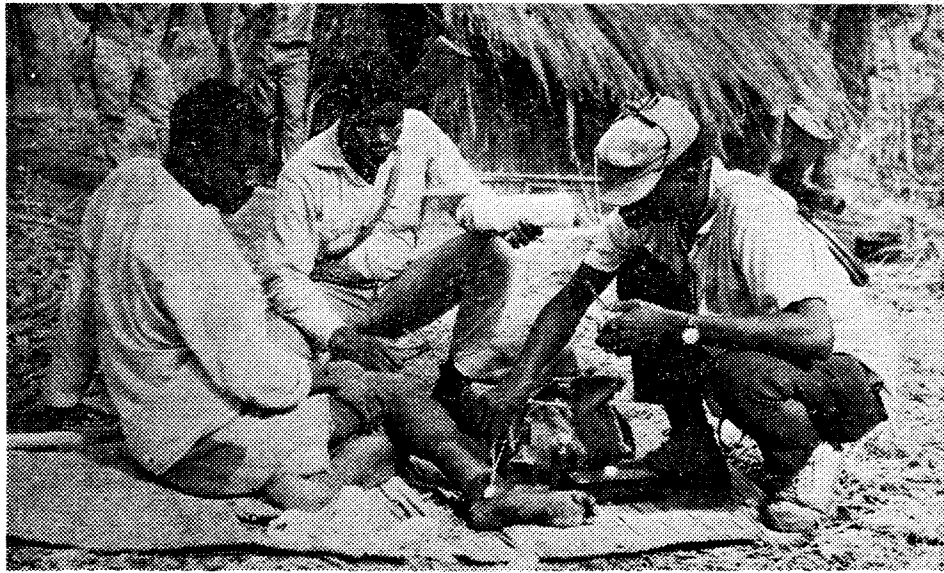
Avto — 12. XI. 1971

KOLIKO ZA KRITJE
STROŠKOV FEDERACIJE?

Strokovnjaki so pravkar izračunali, kolikšne vsote bodo morale republike in pokrajine odstopiti za kritje stroškov federacije (zveznega proračuna) od 1. oktobra do 31. decembra. Bosna in Hercegovina 505,3 milijona dinarjev, Makedonija 222,7 milijona, Slovenija 678,2 milijona, Hrvaška 1.147 milijonov, Črna gora 77,2 milijona in Srbija 1.599.500, od tega Vojvodina 417 milijonov, Kosovo pa 79,3 milijona.

Nedeljski dnevnik — 17. XI. 1971

Mozambik krvavi za svobodo



Zdravljenje ranjenca v zasilni ambulanti nekje na osvobojenem ozemlju Mozambika

Portugalski so začeli kolonizirati Afriko že v začetku 15. stoletja. Najprej so se izkrcali v Angoli. Od tam so se širili po obali, kjer so ustanavljali vojaška in trgovinska oporišča. V prvi vrsti jim je šlo za to, da bi nadzorovali plovne poti proti Indiji in Braziliji. Lovili in preprodajali so tudi sužnje.

Prva kolonizacija pa se je začela sredi prejšnjega stoletja. Leta 1891 sta Mozambik in Angola postala v celoti portugalski koloniji. Leta 1951 je Portugalska preimenovala svoje kolonije v »prekomorske pokrajine«, vendar je v teh dveh deželah ostalo vse pri starem, čeprav sta dvaindvajsetkrat večji od dežele gospodarjev. Mozambik meri 771.000 kvadratnih kilometrov, ima pa osem milijonov domačin in 400.000 belih prebivalcev. Kljub temu ima v lisbonskem parlamentu samo deset poslancev in še ti niso vsi naseljeni v koloniji. Vlada imenuje generalnega guvernerja, ki je absoluten gospodar dežele. Afriški domačini nimajo praktično nobenih političnih pravic. Guverner lahko vsakogar kaznuje s smrtno kaznijo, samo da je osumljen kot pristaš osvobodilnih sil.

Zaradi bogatih rudnih nahajališč (nafta, premog, železo, baker, azbest, berilij in tantali) je začel prodirati v Mozambik tuj kapital ali v mešanih družbah ali pa samostojno. Med najpomembnejšimi tujimi državami je Anglo-American Company of South Africa. Pomembno mesto zavzemajo tudi Lenhro Ltd, Nestlé South Africa, Firestone, Moçambique Gulf Oil Company in Rockefellerjeva Pan American Oil Company. Radi oaktivne rudnine izkoriščata zahodnonemški družbi Octavi Minen — und Eisenbahn gesellschaft in Gelsenkirchener Uran gesellschaft. Pri finančnem kapitalu so udeležene tudi izraelske, švedske in italijanske družbe. Pa še nekaj drugega drži Portugalsko priklenjeno na to kolonijo. Gre za hudo gospodarsko zaostalost matičnega ozemlja v Evropi, ki se more vzdrževati le z izkoriščanjem cenene afriške delovne sile.

Portugalska se zdaj trudi, da bi čim bolj okrepila svoje pozicije v kolonijah. Tako pošilja v Mozambik vedno več belih kolonov, pa ne samo svojih. Prav tako bi rada vključila v boj proti osvobodilnim silam članice atlantskega sporazuma. Portugalski obrambni minister je uradno zaprosil poveljstvo tega pakta, naj bi tam ustanovilo vojaška oporišča. Gospodarsko zaostala in nemočna Portugalska le s težavo nadaljuje vojno na treh bojiščih: v Mozambiku, Angoli in Gvineji.

Življenjska raven domačinov je zelo nizka. Poprečni dohodek na prebivalca znaša približno 20.000 starih dinarjev, to pa pomeni desetkrat manj kot dobi belopolti kolon. Tudi kvalificirani črnski delavci dobe dosti manj kot belopoliti. Osem desetih Mozambičanov živi od poljedelstva.

Nepismenih je 95 odstotkov. Po podatkih iz leta 1963 je bilo tam samo 311 osnovnih šol t.j. na 6000 otrok ena. Od 25.000 osnovnošolskih otrok je bilo domačinov samo

ena petina. Diskriminacija vlada tudi na področju zdravstva. Bolnišnice imajo samo 5200 postelj, to je eno posteljo na 1250 prebivalcev, toda ena tretjina je rezervirana za Evropejce. Neznatno število zdravnikov deluje na področjih, kjer živijo belci.

Nobena tajnost ni, da javno prodajajo delovno silo južnoafriškim in rodezijskim rudnikom. Prodajo organizira in nadzoruje PIDE-DGS, portugalska politična policija. Na silo mobilizirani delavci morajo podpisati pogodbo za 18 mesecev in jo morajo podaljšati, če si ne dobijo dela drugod. Za »javna dela« mobilizirani delavci ostanejo na ta način v službi do smrti.

Razumljivo je, da je takšno stanje moralno sprožilo upor. Začetek pravega osvobodilnega gibanja je bil v letu 1956, ko so v Mombasi ustanovili MANU (Nacionalna afriška zveza za Mozambik). Prisilna emigracija v tuje rudnike je omogočila ustanovitev drugih nacionalističnih gibanj v tujini. V Tanzaniji so leta 1961 imele sedež kar tri organizacije. Leta 1962 so se združile MANU, UNAMI (Nacionalna demokratska zveza za neodvisnost Mozambika) in EDENAMO (Nacionalna demokratska zveza Mozambika). Novo organizacijo so imenovali FRELIMO (Mozambiška osvobodilna fronta). V njen centralni komite so izvolili kot predsednika Edoarda Mondlaneja. Na prvem kongresu (leta 1962 v Dar es Salaamu) so ustvarili podlago za vključitev vsega prebivalstva. Do leta 1964, so trajale priprave za boj. Ob tanzanijski meji so ustanovili vrsto vojaških vežbališč, predsednik pa je iskal po-

moči po drugih deželah. Poskrbeli so tudi za šolanje političnih aktivistov in vodij gverilskih skupin. Narodna osvoboditev se je istovetila z zahtevami po socialnih reformah in to je pomenilo organiziran začetek revolucionarnega procesa. Portugalske oblasti so takoj zanikale obstoj kolonialnega problema in uvedle so režim trde roke. Začele so oboroževati belopolte državljane in krepiti vojaške posadke.

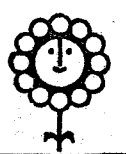
Gverila se naglo razvija in dosega lepe uspehe kljub boljši oborožitvi sovražnika. V treh letih sta bili osvobodeni pokrajini Cabo Delgado in Njassa. Od tod so osvobodilne enote udarile na sosednje predele in osvobodile zdaj že 200.000 kvadratnih kilometrov ozemlja, kjer živi milijon ljudi. Na osvobojenih ozemljih sproti ustanavljajo ljudsko milico. Ta ostane doma, medtem ko gverilski oddelki, kot redna vojska odhajajo dlje. Milica skrbi za prevažanje materiala in bolnikov, opravlja izvidniško službo na operativnih področjih in se upira sovražnikovim vpadom. Ljudska milica tako vključuje v osvobodilni boj vse prebivalstvo.

Portugalski imajo v Mozambiku več kot 100.000 vojakov. Za boj proti gverilcem v treh kolonijah porabijo 45 odstotkov državnega proračuna. Obvezno vojaško službo so podaljšali na štiri leta. Članice Atlantske zveze pomagajo z dobavami orožja in s krediti. To je bilo uradno sporočeno tudi na nedavnem svetovnem škofijskem sinodu v Rimu. Portugalska vojska se poslužuje brezobzirnega divjaštva. Z napadom požigajo šole, bolnišnice in vasi na osvobodjenih ozemljih. Uničili so vse, kar je živega in kar raste na prostranih »okuženih« območjih in ustanovili so »utrjene vasi« kot Američani v Vietnamu.

V pokrajini Tete se je boj začel leta 1968. To je ozemlje, ki meri 100.714 kvadratnih kilometrov in ima pol milijona prebivalcev. Na njem so najbogatejša rudišča, ki jih še ne izkoriščajo. Portugalski so sklenili, da bodo tam modernizirali kmetijstvo in zgradili največjo afriško hidrocentralo. Gre za znani načrt Cabora Bassa. Največje koristi si od njega obeta Južna Afrika, ki je v Tete poslala najmanj štiri bataljone svoje vojske. Portugalcem je veliko do tega, da bi obdržali pokrajino v svojih rokah, saj nameravajo v njej — vzdolž reke Zambezi — naseliti milijon svojih ljudi. Ti bi pomagali uničiti sosednjo Zambijo. Zgraditev velikanskega jezusa je prevzel konzorcij ZAMCO (Zambesi Consortium), ki ga sestavljajo družbe: južnoafriške LTA (Anglo-American Shaft Sinks Ltd.; Powerlines Ltd.) zahodnonemške Siemens, AEG, Brown-Bovery in druge; francoske CCI, Société Générale d'Electricité in druge. Razen njih je bila ob začetku vključena v konzorcij tudi švedska ASEA, ki pa se je umaknila pod pritiskom javnosti.

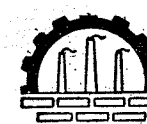
Nadaljevanje prihodnjic

nežno moderno romantično


VEZENINE

TELEFON 064 77-292
TELEX 34542 YU VEZENB

GRADITELJI — PRESKRIBITE SI PRAVOČASNO GRADBENI MATERIAL


LJUBLJANSKE OPEKARNE

LJUBLJANA
CESTA NA VRHOVCE

TELEFON: DIREKCIJA: 22-833; CENTRALA: 23-05; KOMERCIJALNA: 20-965
 OBRATI: VIČ 22-833; BROD 20-888; OPEKA 22-842; INKOP 21-814
 TEKČKI RAČUN PRI NB V LJUBLJANI ŠT. 501-1430/3 POŠTNI PREDAL 14-1

obveščajo vse graditelje in ostale interesente, da bodo imele na razpolago vse opečne izdelke preko cele zime.

V industrijski prodajalni je na razpolago tudi ves ostali gradbeni material in stavbno pohištvo.

Vse informacije daje prodajni oddelek v Ljubljani, Cesta na Vrhovce 2, telefon štev. 61-965 in 61-805 ter zastopniki:

- za Gorenjsko — Smolej Andrej, Kranj, Nazorjeva 4, telefon štev. 23-138
- za Dolenjsko — Praprotnik Ivo, Grosuplje, Prečna pot 8, telefon štev. 771-358
- za Notranjsko — Brenčič Janez, Vrhnika, Sušnikova 10.

Solidne cene — hitra dobava!

V Ljubljani, Kranju, Celju, Mariboru, Novem mestu, Postojni, Ajdovščini in Piranu

